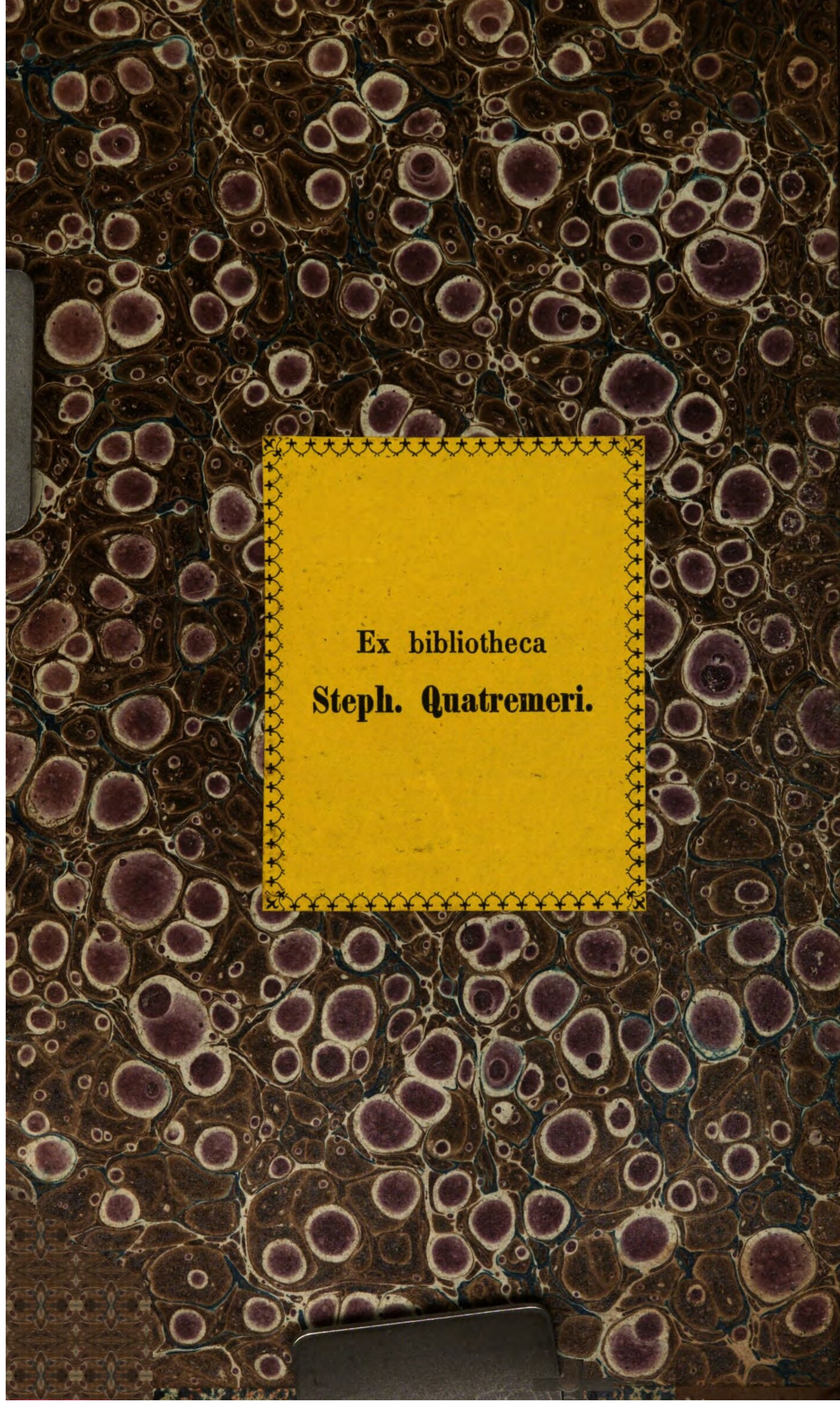
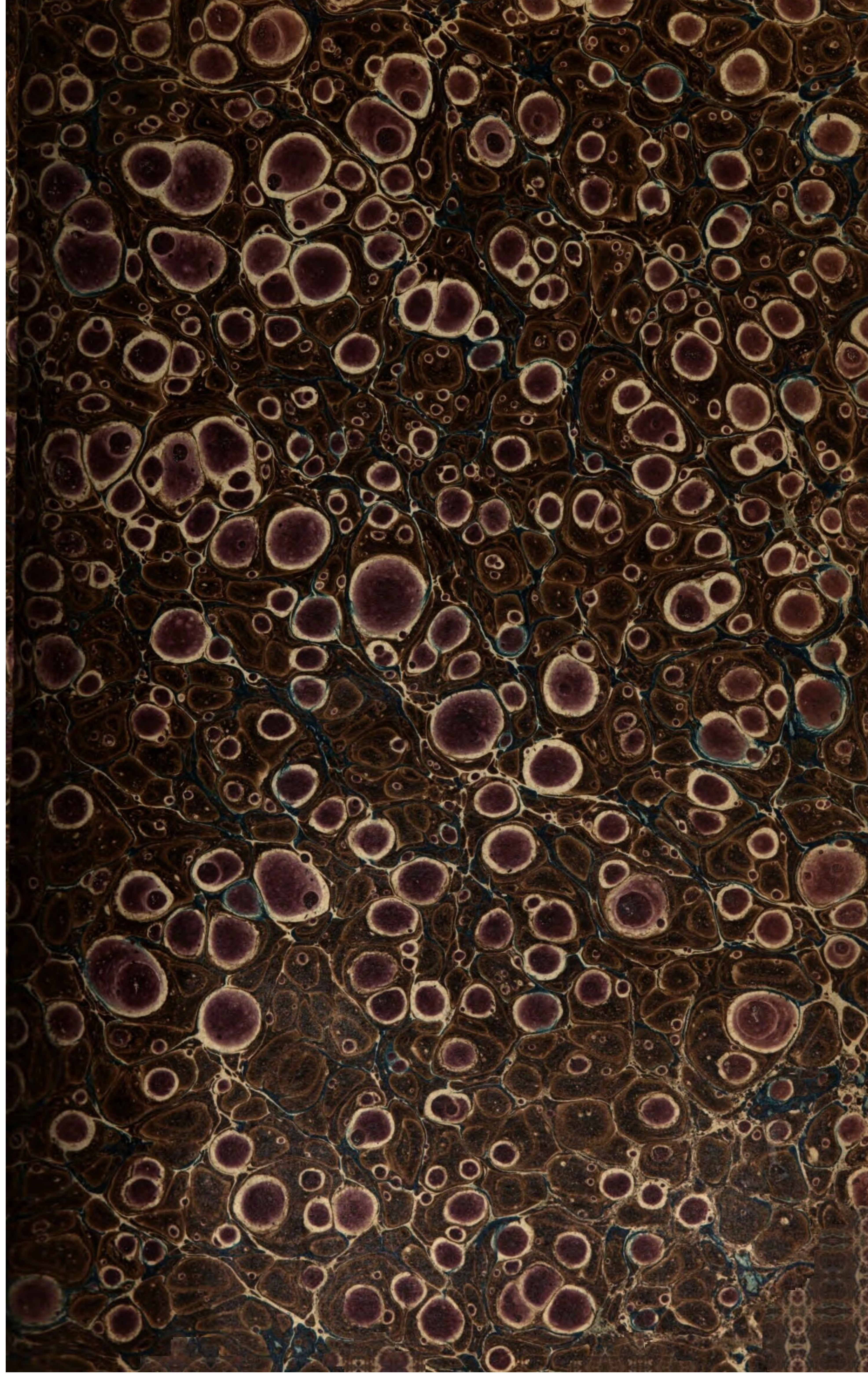

The image shows the front cover of a book. The cover is decorated with a traditional marbled paper pattern, specifically a 'stone' or 'shell' pattern, featuring large, irregular, light-colored spots (cream or off-white) with darker, brownish-purple centers, all set against a dark brown background. A small, rectangular yellow paper label is pasted onto the center of the cover. The label has a decorative border consisting of a repeating black star-like or cross-like pattern. The text on the label is printed in a black, serif font. The text is arranged in two lines: the first line reads 'Ex bibliotheca' and the second line reads 'Steph. Quatremeri.'.

Ex bibliotheca
Steph. Quatremeri.

Exeg. 401^h

Geer

D I S S E R T A T I O

WILEMO, EIUS HISTORIA
ET VATICANIS.

D I S S E R T A T I O

DE

BILEAMO, EJUS HISTORIA
ET VATICINIIS.

D I S S E R T A T I O

DE

BIBLIOTHECAE HISTORIA

ET VATICANAE

DISSERTATIO INAUGURALIS

DE

BILEAMO, EJUS HISTORIA
ET VATICINIIS,

QUAM,

QUOD DEUS BENE VERTAT,
EX AUCTORITATE RECTORIS MAGNIFICI
IODOCI HERINGAE, E. F.

THEOL. DOCT. ET PROF. UT ET CONCION. ACAD.

AMPLISSIMIQUE SENATUS ACADEMICI CON-
SENSU, ET VENERANDAE FACULTATIS
THEOLOGICAE DECRETO,

PRO GRADU DOCTORATUS

*SUMMISQUE IN THEOLOGIA HONORIBUS ET PRI-
VILEGIIS RITE AC LEGITIME CONSEQUENDIS,*

PUBLICO EXAMINI SUBMITTIT

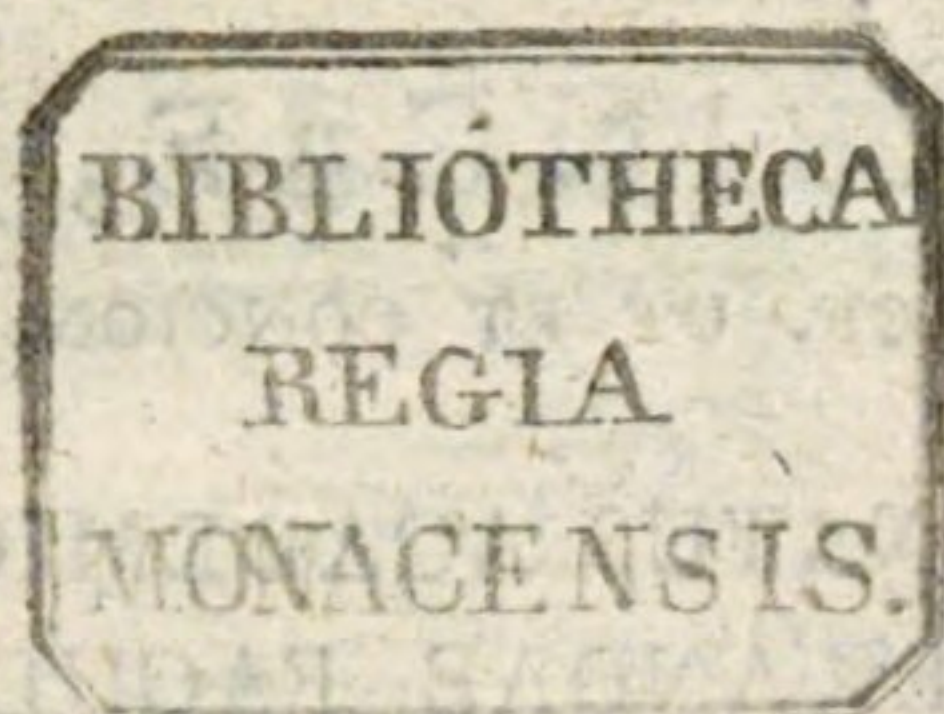
BARTHOLDUS REGNERUS DE GEER,

RHENO-TRAJECTINUS,

DIE XXII MARTII MDCCCXVI, HORA XI.

TRAJECTI AD RHENUM,
EX OFFICINA JOANNIS ALTHEER.

VIRO AMPLISSIMO, NOBILISSIMO,

BARTHOLDO

LIBERO BARONI DE GEER,

TOPARCHAE PAGI JUTPHAAS,

PATRI OPTIMO,

PII ANIMI SIGNIFICANDI CAUSA,

HANCCE DISSERTATIONEM

D. D.

B. R. D E G E E R.

VIRI AMPLISSIMO, NOBILISSIMO,

BARTHOLO

LIBRO BARTONI DE GERR

CONCORDIA ET DISCORDIA

PARTI OTTIMO

ET ANIMI SIGNIFICANDI CAUSA

MANCET DISCORDIA

B. R. D. E. R.

L. S.

Cum, decursis fere Academiae spatiis, de edendo progressuum meorum specimine cogitarem, erat in amicis meis, qui Bileami vaticinia mihi pertractanda proponeret. Arridebat argumenti praestantia et poëseos Bileamiticae sublimitas, deterrebat vero operis difficultas. Cognoveram enim, Bileami vaticinia explicatu adeo esse difficilia, ut ne inter doctissimos etiam interpretes de vero eorum sensu constare videretur. Quae mecum reputans, quomodo hocce argumentum rite tractari posset, nesciebam plane. Itaque dubius et haesitans me ad praeceptorem meum Cl. Paravium contuli, ut ab eo consilium et opem peterem. Cui cum significassem, me, ipso praeside, velle Dissertationem conscribere, laudabat propositum et ad illud me persequendum incitabat. Simul vero mihi suadebat, ut non tantum Bileami vaticinia pertractarem, sed his quoque ejus historiam adjungerem, quippe quae cum vaticiniis arctissime esset conjuncta, eademque dignissima,

ma, cui vires meas impenderem. Et quamvis ipse fateretur, totam hancce Sacri Codicis partem magnis difficultatibus esse implicitam, multa tamen superesse dicebat, quae ad eam illustrandam et a recentiorum cavillationibus defendendam egregie valerent. Cum igitur Germanorum quorundam hac de re sententias mihi perlegendas tradidisset, aliisque me libris, quos non possidebam, instruxisset, totam rem accuratius perscrutari coepi, materiamque collegi, quae ad conscribendam Disputationem aptissima videretur.

Cum autem collecta in ordinem redigere et ita deinceps scriptionem meam publice defendere in animo haberem, accidit inopinata illa relegati Tyranni in Franciam irruptio, quae universae fere Europae novum bellum minitabatur. Videbam patriam nostram brevi in summum discrimen adductam. Videbam generosos multorum conatus ad libertatem vix recuperatam acriter vindicandam. Quid quaeris? Ita in me quoque exarsit patriae amor, ut meum ducerem, literarum studia cum armis permutare. Itaque sociis meis Academicis conjunctus, qui eodem patriae defendendae studio flagrabant, una cum his me Regi obtuli et totum militiae tradidi. Sic brevi accidit, ut optimi Regis decreto in septentrionalem Franciae partem mitteremur. Hic cum aliquamdiu versati essemus,

re-

rebus pacatis exactisque feriis aestivis, Trajectum sumus reversi et honorificam accepimus missionem.

Hisce rebus peractis, cum de studiis meis absolvendis, tum etiam de summis in Theologia consequendis honoribus cogitabam. Ad hos autem ut adspirarem, aptissima videbatur ea, in qua scribenda versabar, *Disertatio*. Qua de re cum sermonem haberem cum Cl. Paravio, vir eximius non modo generose vota mea implevit, sed in absolvendo hocce opusculo suam denuo opem mihi addixit. Atque ita tandem haec scriptio perfecta fuit. In qua si reperiantur, quae melius explicari et rectius dici potuissent, haec, cum argumenti difficultati, tum virium mearum tenuitati adscribantur, velim. Sin vero hocce qualicunque labore ad Codicis Sacri et sanctae nostrae religionis veritatem confirmandam quid contulerim, habebō sane quod Cl. Paravio gratisimum animum testificer. Is enim in *Disertatione* conficienda continuis suis consiliis mihi affuit, atque ducem se mihi praebuit et adiutorem benevolentissimum. Et profectio tanta ejus exstant in me beneficia, ut nunquam me grati animi munere penitus perfungi posse sentiam.

Nec vero committendum, ut caeteros praeceptores meos silentio praetermittam. Quamdiu enim eorum scholis interfui, paterno amore me

pro-

prosecuti sunt, et perpetua cura me omnibus instruxerunt, quae ad vitam beate et utiliter transigendam valeant. Quapropter beneficia, ab iis in me collata, grato animo recolo, atque ut diu salvi et incolumes vivant, et institutionis suae fructus percipiant uberrimos, Deum O. M. ex animo precor.

DISSERTATIONIS DISTRIBUTIO.

P A R S P R I M A.

DE BILEAMO EJUSQUE HISTORIA, USQUE AD EJUS ADVENTUM APUD MOABITAS.

Cap. I. De rebus Israëliticis, cum Bileami historia proxime conjunctis.	p. 1.
Cap. II. De Bileami nomine, gente, patria et domicilio.	6.
Cap. III. De Bileami religione, persona et indole.	13.
Cap. IV. De Bileami historia, usque ad ejus adventum apud Moabitas, Num. XXII. 2—39.	26.

P A R S S E C U N D A.

DE RELIQUA BILEAMI HISTORIA, EJUSQUE VATICINIIS.

Cap. I. De rebus Bileami, post ejus adventum apud Moabitas, et de primo ejus vaticinio.	49.
Cap. II. De secundo Bileami vaticinio.	68.
Cap. III. De tertio Bileami vaticinio.	81.
Cap. IV. De quarto Bileami vaticinio.	100.
Cap. V. De caeteris Bileami vaticiniis, ejusque ad mortem usque historia.	115.

P A R S

P A R S III.

DE HISTORIAE BILEAMITICAE VERITATE.

- Cap. I. Historia Bileami a Mose non est conficta. p. 130.
- Cap. II. Historia Bileami recentiori tempore
non est conficta. 133.
- Cap. III. Bileami historia a Moabitibus non est conficta. 134.
- Cap. IV. Bileami historia ab ipso Bileamo non est
conficta. 135.
- Cap. V. De eorum sententia, qui Bileami historiam
ex incertis traditionibus haustam esse opi-
nantur. Vteri sententia ejusque refutatio. 142.
- Cap. VI. Wettii sententia proponitur et refutatur. 149.
- Cap. VII. Moses est scriptor hujus historiae, fide
dignissimus. 160.
- Cap. VIII. De iis, quae maxime mira sunt in Bilea-
mi historia, et de modo, quo intelligenda
esse videantur. 164.
- Cap. IX. De divino in Bileami historia consilio. 183.

DISSERTATIO

DE

BILEAMO, EJUS HISTORIA
ET VATICINIIS.

PARS PRIMA.

DE BILEAMO EJUSQUE HISTORIA, USQUE AD
EJUS ADVENTUM APUD MOABITAS.

CAPUT I.

*De rebus Israëliticis, cum Bileami historia
proxime conjunctis.*

Res Israëliticas, quae proxime Bileami adventum antecesferunt, etsi eae satis cognitae videntur, breviter tamen adumbrare non inutile duxi. Nam ita cum Bileami cohaerent historia, ut, nisi cogitatione eas complectamur, vix bene judicare de illa historia possimus.

Israëlitae, secundo post relictam Aegyptum anno, prope ad Cananaeam accesserant, et haud exiguum sui metum Cananitis tunc injecisse videntur. Nimirum insigne trajecti ab Israëlitis maris miraculum, atque Aegyptiaci exercitus interitum, fama fuisse celebratum apud proximas gentes, est credibile; ut Cananitae, quo magis

A

Isa

Israëlitae appropinquarent, eo plus sibi timerent. Egregie hunc metum descripsit Moses in carmine, post recuperatam Israëlitarum libertatem confecto, *Exod. XV. 14—16*. At, eo quidem tempore, periculo ac metu mox liberabantur. Nam Israëlitae, auditis, quae in majus aucta, de urbium munitionibus atque immani nonnullorum incolarum statura, narraverant exploratores, ita perterrebantur, ut in Aegyptum redire vellent, *Num. XIII. 28, 31—33, XIV. 1—4*. At retrocedere Jehova eos iussit, ut perverfitatis suae poenas luerent, magnis diuturnisque aerumnis per Arabiae deserta expositi, *Num. XIV. 26—35*. Cui Dei iussu cum primum reluctati essent, obedire deinde coacti sunt, post infelicem adversus Cananitas susceptam expeditionem. Itaque eo, unde profecti erant, reversi sunt, *Num. XIV. 39—45*. Quo factum est sine dubio, ut animum sumerent Cananitae eorumque vicini ac focii. Immo existimasse videntur, odiosam istam Israëlitarum gentem vel a Numine suo derelictam esse, vel tantae rei, quantam moliretur, imparem, vel saltem, primis oblatis impedimentis deterritam, de incepto destituisse; eandemque forte sperabant, in deserta loca repulsam, ubi malis gravissimis debilitaretur, nunquam reversuram esse.

Verum triginta octo annis postea, denuo ad regionem Cananiticam accesserunt Israëlitae,
Deut.

Deut. II. 14. Nam erant numero ac viribus aucti, atque ipse eorum Deus, perpetratis quondam miraculis clarus, ad occupandam illam regionem excitare eos et instruere videbatur. Tum vero, et Cananitas, ipsam Palaestinam, inter mare Jordanemque fluvium sitam, incolentes, et gentes quoque, ad alteram fluminis partem habitantes, primisque Israëlitarum incursionibus expositas, eo major invadebat metus, quo firmiori per tot annos spe nisi fuerant.

Israëlitis, Cananaeam petentibus, primum objiciebantur gentes quaedam, inter Jordanem atque Arabiae deserta habitantes. Jordani proxime adiacebant Amoritarum, gentis Cananiticæ, coloni, quorum duo erant regna. Alterum, Basan dictum, et a septentrione situm, illa ætate regem habebat Ogum. Alterum, in austrum vergens, parebat imperio Sichonis. Et Cananitas quidem exstirpare jussi fuerant a Deo Israëlitæ, sed istis eorum colonis parcendum erat, nisi ipsi se hostili more adversus Israëlitas gererent. Hi ergo justa moderatione usi, humanissimis verbis a Sichone transeundi veniam petebant, ac promittebant ei, nihil se mali incolis illaturos, neque necessaria sibi, nisi soluto pretio, sumturos. Quibus auditis, non modo rem negavit Sichon, sed armis etiam Israëlitas aggredi atque arcere Palaestina constituit. Quippe timebat, ne iis obsequendo interitum

suo regno inveniret. Sed, quod malum devitare volebat, hoc sibi conscivit ipse. Nam victus fuit ab Israëlitis, iisque regnum suum tradere coactus, Num. XXI, 21—25, Deut. II. 26—36. Eadem, ut videtur, praepostera agendi ratione in perniciem se praecipitem dedit Ogus, Basanis rex, Num. XXI. 33—35, Deut. III. 1—6. Utraque clades, gentibus Cananaeae conterminis ab Israëlitis illata, hos magis ipsis etiam Cananitis terribiles reddidit: qui quanto metu agitantur, patet e loco Jos. II. 9—11, ubi mulier, quae misos a Josua exploratores hospitio exceperat, fatetur hoc constare, occupaturos olim Israëlitae Cananaeam: Cananitas enim, auditis Jehovae miraculis, ac Sichonis Ogique clade, metu esse percussos et plane exanimatos; Jehovam vero, Numen Israëlitarum tutelare, caetera gentium Numina longe potentia vincere, et supremum coeli terraeque esse dominum.

Summum igitur metum Moabitas etiam invasisse, non potest mirum videri, Num. XXII. 2—4. Hi tractum tenebant, Palaestinae adjacentem, ac solo torrente Arnone a regno Sichonis, septentrionem versus, separatum. Hoc, ut Basanis regnum, ab Israëlitis jam deletum videbant; ipsi vero clade, quam ab Amoritis antea acceperant, ita fuerant fracti, ut de iis jam fere actum esse poëtae cecinissent, Num. XXI.

27—30. Accedebat quod Israëlitae, antequam ad Amoritarum terminos accesferant, transitum per Moabitidem petierant, nec tamen obtinuerant. Cujus rei, etsi in Numerorum libro non memoratae, ut notae tamen atque indubiae meminit Jephta, Judic. XI. 17, 18. Ita autem illud intelligendum videtur, collato Deut. II. 29, ut Israëlitae transitum per mediam Moabitidem frustra petierint, sed id unum iis concessum fuerit, ut per extremam minusque cultam regionis partem transirent. Quicquid hac de re statuatur, valde sibi timuisse Moabitas, nemo dubitaverit. Eorum ditionem jam propius contingebant Israëlitae, occupata planitie Moabitica מעבר לירדן ירחו, *cis Jordanem Hierichuntis*, Num. XXII. 1, i. e. ad eam Jordanis ripam, quae erat e regione Hierichuntis et ab hac urbe nomen habebat. Atque ipsa haec planities Moabitis quondam erepta fuerat ab Amoritis, Num. XXI. 26, his vero haud ita diu ante ab Israëlitis, veteri nomine retento. Cum ergo potentissima Israëlitarum gens in vicinia Moabitarum degeret, iisque locis potita esset, quae hi ipsi quondam tenuerant, accidebat id, quod Moses, divino spiritu actus, in carmine triumphali, post felicem Sinus Arabici transitum, praeviderat, Exod. XV. 15, fore ut fortissimi Moabitarum duces terrore corriperentur. Quamvis vero bellica virtute excellerent

ac superbirent Moabitae, (vid. Jes. XVI. 6, Jer. XLVIII. 14, 17, 29) nunc Israëlitis, qui Sichonis et Ogi regna brevissimo tempore deleverant, se vi atque armis longe impares esse putabant, ab iisque vehementer sibi metuebant. Erant quidem Moabitae, eorumque vicini Ammonitae, affinitate Israëlitis conjuncti, quippe e Loto oriundi; et utrisque ideo bellum inferre vetiti a Jehova fuerant Israëlitae, Deut. II. 9, 18, 19: sed nulla hujus vetiti notitia aut fama ad Moabitas pervenisse videtur. In his angustiis quid egerint, nos docebit Bileami historia: ad quam tamen priusquam accedamus, de ipso Bileamo sunt, quae notanda videantur.

C A P U T II.

De Bileami nomine, gente, patria et domicilio.

Variae sunt de nomine *Bileami* sententiae, quas omnes proferre et ponderare non lubet. Ex multorum opinione haud improbabili compositum est בִּלְעָם ex בָּלַע, pp. *absorptio* et עַם *populus*, ut sit quasi *devoratio*, sive *devorator*, *perditor populi*. Potest quoque esse nomen simplex, cum בִּלְעָמָה *heëmantica* ad finem, cujus etiam formae est בִּלְעָם, Jos. X. 3, ut adeo sit quasi *perditio summa*, sive *summus perditor*. Fortasse non erat nomen Bileamo inde a natalibus pro-

proprium, sed cognomen postea ei datum, quo significaretur, tantam esse vim ejus imprecatorium, ut inevitabilem certamque afferrent perniciem. Conf. Num. XXII. 6. Certe frustra sunt, qui בִּלְעָם *Belam*, Gen. XXXVI. 32 et I Chron. I. 43 memoratum, eundem esse putant atque nostrum Bileamum. Vid. Simonis *Onomast.* V. T. p. 142. Etsi enim magna est nominis similitudo, et utriusque patri idem nomen fuisse legitur *Beoris*, sunt tamen personae manifesto diversae, cum Bela esset aliquis regum, sive principum Idumaeorum.

De Bileami gente hoc unum in S. C. memoratur, fuisse eum בֶּן בְּעוֹר *Beoris filium*, Num. XXII. 5, XXXI. 8, Jos. XIII. 22, XXIV. 9, Mich. VI. 5. Eodem nomine vocatur apud Orientales. Vid. Maraccius ad *Coran.* VII. 176, p. 290. In altera Petri epistola II. 15 appellatur Βαλαὰμ τοῦ Βοσὸρ, de qua scriptionis diversitate alii aliter. Fortasse ex diversa lectione, de qua vid. Griesbachius, scribere praestat τοῦ Βεὼρ, nisi haec censeatur quaedam esse correctio. Quis fuerit ille Beor, non constat. Judaei, teste Hieronymo in *Quaestt. Hebr.* ad Gen. XXII. 20, tradunt, fuisse Bileamum ex eadem gente ortum, e qua erat Abrahamus, eundemque fuisse, qui in Jobi libro memoratur, Elihum Buzitam. Quo nihil absurdius dici potest, nisi forte illud, quod reperitur in

Jonathanis Paraphrasi Chaldaïca Num. XXII. 5, Bileamum fuisse Labanem, qui illud nomen acceperit, quod Israëlitæ *absorbere* studeret. Denique non moramur id, quod fertur apud Mohammedanos, Bileamum e stirpe Enakæorum, sive gigantum Palaestinae oriundum fuisse. Vid. Herbelotus, *Biblioth. Orient.* voce *Balaam*.

Domicilium Bileami dicitur פתור, Num. XXII. 5, Deut. XXIII. 5. In priore loco Vulgatus, פתורה vertit *hariolum*, et similiter fere Syrus, qui habet פתור *somniorum interpretem*, obstante vocabuli Hebraici ratione grammatica. In altero autem Vulgatus illud non expresit, sed Syrus retinuit ut nomen proprium. Et profecto proprium esse in utroque loco urbis nomen, vix dubium esse potest. Fortasse repetendum est a *somniorum interpretatione*, de qua verbum פתור usurpatur Gen. XL. 8, XLI. 12, 13, et nomen פתרון, Gen. XL. 5, 8, 12, 18. Neque improbaliter notavit Grotius ad Num. XXII. 5, hunc locum ita vocatum fuisse, quod sedes esset eorum, qui se *ὄνειποις* profitebantur. Certe ejusmodi urbs, ubi habitabant magi, divini, harioli, quorum munus erat arcana detegere, futura praedicere, somnia interpretari, incantamentis uti, apprime Bileamo conveniebat, cujus tanta erat celebritas, ut omnium praestigiatorum facile princeps haberetur.

Sita erat Pethor על הנהר *ad flumen*, Num. l. l., i. e., uti recte habet Onkelosus, in Paraphrasi sua, *in Aramaea, ad Euphratem*. Frequenter enim הנהר absolute de Euphrate usurpatur. Porro Deut. XXIII. 5. Pethor dicitur fuisse in ארם נהרים *Aramaea interamni*, i. e. Mesopotamia, quae Euphratem inter et Tigrim jacebat. Denique Num. XXIII. 7. ipse Bileamus se ex Aramaea arcesitum dicit.

Hoc vero Bileami domicilium ita describitur, ut, si minus in ea ipsa urbe Pethor, saltem in regione, in qua haec sita erat, sive in Aramaea, natus sit. Dicitur enim Pethor, ubi habitabat, sita fuisse *in terra popularium ejus* ארץ בני עמו Num. XXII. 5. In quibusdam Codd. et textu Samar. pro עמו legitur עמון *terra Ammonitarum*. Idem expresse versio Syriaca et Vulgata Latina: sed plerique Codd. cum lectione recepta consentiunt, ut et caeterae versiones antiquae in Polyglottis, item Arabs Erpenii et nova Pentateuchi versio Graeca, ab Ammone edita. Kennicottus tamen priorem lectionem praetulit, in *Disfert. generali*, p. 77, sive in edit. Brunsi p. 369, in nota, item in *Observationibus*, Anglice conscriptis, *ad quaedam S. C. loca*, p. 67. Eandem praetulit Houbigantius, quia, si patria Bileami significata fuisset, scribi ex constanti more debuisset מולדתו *terra nativitatis ejus*, non vero *terra filiorum populi ejus*;

A 5

quae

quae scribendi forma nullis exemplis probari possit. At *populares* etiam dicuntur *fili populi*, Lev. XX. 17, Judic. XIV. 16, et Bileamus, Num. XXIV. 14, se abiturum dicit *ad populum suum*, quod itidem est *ad populares suos*. Concedimus quidem Houbigantio, formulam, quae in textu adest, non prosus alteri illi, quam comparat, esse synonymam. Sed de industria hanc praetulisse videtur hujus libri scriptor, ut indicaret, Bileamum, non tantum nativitate, sed ipsa etiam gente sua ad Aramaeam pertinere, ejusque adeo majores ab ultima hominum memoria Aramaeos fuisse. Ammonitarum vero mentio nequaquam hic convenit. Hi enim propius ad Jordanem habitabant, non vero in Aramaea, ad Euphratis ripam, ubi Pethor sita erat. Caeterum pronomen affixum in מִי omnino referendum est ad Bileamum, non vero, uti pauci quidam voluerunt, ad Balacum, ita ut Bileamus e popularibus Balaci fuerit, i. e. Moabita. Quae interpretatio merito a Drusio explosa fuit. Itaque jure existimo, Bileamum fuisse Aramaeum. Haec etiam jamdudum communis fere fuit sententia, a qua tamen pauci deflexerunt, existimantes, Bileamum Midianitam fuisse. Inter hos eminet Masius, in *Comment.* ad Jos. XIII. 22, p. 236. Cujus sententiam, etsi hodieque nemo facile ei assentietur, leviter tamen perstringere juvat, quod hac oportet.

portunitate nonnullae difficultates occupari, eaeque vel tolli, vel saltem minui poterunt.

Nititur Masii sententia his potissimum argumentis: Aramaeam a regione Moabitica tam procul fuisse remotam, ut haud facile, per tantum locorum intervallum, fama istius homunculi (ita Bileamum vocat) percrebuerit apud Midianitas; neque etiam facile percipi posse, legationes in praesenti periculo tam procul missas fuisse, aut ipsum Bileamum, tarda asina vectum, satis cito advenire potuisse; denique si Bileamus Aramaeus habeatur, mirum videri, quod inter Midianitas occisus dicatur Num. XXXI. 8, cum paulo ante in patriam suam feratur rediisse XXIV. 25.

Sed primum non video, quare magnum, quod inter Aramaeam et Moabitidem intererat intervallum, impediverit, quominus Bileami fama ad Moabitidem perveniret. Nam si Pethor praecipua fuerit sedes hariolorum, id ipsum causa esse potuit, quod e remotioribus etiam regionibus ad illum locum homines confluerent. Deinde ex ipsis Balaci verbis, Num. XXII. 6, apparet, tantam Bileamo tributam fuisse praestantiam prae caeteris illius aetatis hariolis, ut ejus vota, vel fausta, vel infasta, vim habere crederentur prorsus divinam. Quae singularis praestantia longe lateque fama proferri potuit, ita ut omnes, qui in magno quodam re-

rum

rum discrimine versarentur, ad eum consulendum procul etiam advenirent. Forte etiam Bileami nomen et incantandi vis Moabitibus innotuerunt ope vicinorum Midianitarum. Hi enim partim mercaturam agebant et jam patriarcharum aetate longinqua itinera ideo susceperant, Gen. XXXVII. 25, 28, partim erant nomades et cum gregibus suis procul a sedibus vagabantur. Vid. Hamelsv. *Aardryksk. des Byb.* T. V. p. 372—379.

Porro non mirandum est, Moabitarum et Midianitarum legatos, ad Bileamum arcesendum, bis iter instituisse in Aramaeam. Uti fuisse videntur dromadibus Midianiticis, cursu celerissimis, (Jes. LX. 6) adeoque brevi tempore hoc iter confici poterat. Praeterea observandum est, non praesentissimum fuisse periculum. Moabitae bellum adversus se parari ab Israëlitis nondum videbant. Immo ab iis, per extremam, ut videtur, Moabitidis partem transeuntibus, nihil mali passi fuerant. At magna mala serius ocus ab his potentissimis vicinis metuebant: adversus quos cum impares essent viribus, neque ullum praesens remedium iis suppeteret, remotius quoddam auxilium quaesiverunt. Quae de asinae tarditate protulit Masius, haud magnam vim habent; nobiliori enim asinorum specie uti solent Orientales, qua vehantur. Asinos vero praesertim ad Euphratem cursu excelluisse

se docet Scheuchzerus, in opere a Meyero edito, *Bybel der Natuur*, T. 1, P. 2, p. 1048.

Denique non obstat receptae de Bileami patria sententiae, quod Bileamus Num. XXXI. 8. dicatur inter Midianitas occisus, postquam in patriam suam rediisse memoratus erat Num. XXIV. 25. Facile enim, uti ipse fatetur Marius, fieri potuit, ut Bileamus in patriam suam reverti constituerit, nec tamen reversus sit, sed lucri spe apud Midianitas diutius moratus, tunc etiam inter illos degerit, cum Israëlitae expeditionem adversu eos susciperent. Qua de re deinceps plura dicam.

C A P U T III.

De Bileami religione, persona et indole.

Cum ex iis, quae nobis de Bileamo in S. C. relata sunt, perquam difficile sit de ejus religione, persona et indole judicium, non mirandum est, in hoc argumento valde laborasse atque dissensisse interpretes. Alii Bileamum idololatriae fautorem, alii unius veri Dei cultorem fuisse existimarunt. Aliis praestigiator visus est, aliis verus et divinus propheta. Alii denique summam Bileamo indolis pravitatem tribuerunt, alii ejus probitatem defendere conati sunt.

sunt. Quodsi de singulis his sententiis accurate disputare vellem, multo longius mihi excurrendum esset, quam hujus dissertationis fines ferunt. Itaque ex ipso Cod. S. ea colligamus, quae ad propositum nostrum facere videantur. Quo facto, optime de Bileami religione, persona et indole inquirere poterimus.

Primum ergo hoc ex ipsa Bileami historia patet, Jehovam, patriarcharum Deum, gentisque Israëliticae Numen tutelare, Bileamo notum ab eoque cultum fuisse. Nam non modo Jehovam, Israëlitarum Deum, in vaticiniis memorat, sed coram ipsis etiam Balaci legatis *suum Deum* vocat Num. XXII. 18. Nimirum, etsi magis magisque multorum Deorum cultus invaluerat, reperiebantur tamen subinde in nonnullis regionibus purioris et antiquioris religionis vestigia. Inprimis in Mesopotamia, unde oriundus fuerat Abrahamus, et ubi aliquamdiu degerat Jacobus, facile superesse poterant, qui Jehovam verum Deum cognoscerent et colerent. Ejusdem vero, ut Numinis Israëlitarum tutelarioris, fama longe lateque manaverat, atque adeo longinquis etiam populis innotuisse videntur magna quaeque et memorabilia, quae, ipso auctore, Israëlitis evenerant. Fortasse etiam erant in Mesopotamia Jehovae cultores, quibus res Israëliticae curae essent. Certe has
non

non ignotas sibi fuisse, Bileamus in vaticiniis suis haud obscure indicavit.

Porro refert historia, veras Bileamo contigisse Jehovae apparitiones: atque his divina voluntas ita ipsi declarata fuisse memoratur, ut huic uni obtemperandum sibi esse affirmaret, Num. XXII. 9—13, 18, 20, 22—35, XXIII et XXIV pasfim.

Praeterea historia nos docet, Bileamum veri prophetae munere functum fuisse et divina oracula edidisse. Ita dicitur Jehova verbum posuisse in ore Bileami, ut hic quicquid sibi inspiratum esset, illud eloqueretur, Numer. XXIII. 5. Huc quoque pertinent loca modo citata, item formula וַתְּהִי עָלָיו רוּחַ אֱלֹהִים XXIV. 2, quae propter orationis contextum videtur omni sua vi accipienda de spiritu divino, quo afflatus fuerit Bileamus, inprimis vero vocabulum וַתְּהִי quod est in exordio vaticiniorum XXIV. 3, 15, et de verorum prophetarum inspiratione usurpari solet. Nec praetermittendum est, quod Moses fausta Bileami de Israëlitis vota Jehovae adscribit auctori Deut. XXIII. 6. Quod si porro ipsum vaticiniorum argumentum contemplamur, hoc ejusmodi apparet, ut cum verorum prophetarum oraculis prorsus conveniat. Sive enim attendas ad egregias et magnificas, quae iis continentur, de Deo sententias, sive ad remotiora, quae iis praedicuntur, cum Israëli.

litarum, tum aliarum gentium fata, omnia haec ita comparata sunt, ut haud facile a solo humano ingenio repeti possint. A falsorum autem vatum oraculis in eo inprimis differunt oracula Bileamitica, quod illa saepe ambigua sint, ut in utramque partem accipi possint, haec vero clarum habeant et definitum argumentum. Quapropter optime etiam a Balaco intelligebantur et valde ei displicebant. Quae autem in iis obscura nobis videntur, haec partim ad dictiones pertinent poëticas, partim ad res aliarum gentium, brevissime indicatas nobisque minus cognitae; non vero ex argumenti ambiguitate, aut vaga quadam et obscura loquendi ratione repetenda sunt. Denique tota dicendi ratio talis est in Bileami vaticiniis, qualis praestantissimis etiam Hebraeorum prophetis minime indigna videatur. Quod attinet ad nomen *prophetæ*, quod Bileamo tribuitur 2 Petr. II. 16, id minus urgendum esse videtur. Potest quidem in bonam partem accipi, quatenus Bileamus vera et divina pronuntiavit oracula. Verumtamen idem titulus falsis etiam prophetis saepe tribuitur, Deut. XIII. 2, 4, 6. XVIII. 20, 22, Jerem. XIV. 13—15, Mich. III. 5—7.

Patet igitur ex iis, quae ex historia notavi, cognovisse Bileamum et coluisse Jehovam, verum Deum, ejusdemque commercio usum fuisse et spiritu prophetico agitatum.

Ne.

Negari tamen non potest, Bileamum harioli ac praestigiatoris nomine in ipsa historia sacra fuisse celebratum. Vocatur **הקוסם** Jos. XIII. 22, i. e. fere *notus iste et celebrer praestigiator*. Nimirum in confesso est, vocabulum **קוסם** plerumque usurpari de eo, qui exercet **קסמים** *divinationes*. Rarius **קוסם** et **קסם** in bonam partem usurpantur: atque huc duo loci referri possunt. Prior reperitur Jes. III. 2, ubi Deus dicitur e Juda ablaturus esse cum alia reipublicae fulcra, tum peculiariter **נביא וקוסם**. Hoc consueta significatione de veris prophetis, illud rariore usu de *viris sagacis ingenii, sive prudentissimi consilii* intelligitur. Posse tamen ipsum etiam **נביא** h. l. de *falsis prophetis* accipi, monuerunt Vitringa, Rosenmullerus et Van der Palm. Alter locus est Prov. XVI. 10, ubi **קסם** esse dicitur *super labiis regis*, et, collato usu Arabico, ostendit cl. Muntinghius, ad Belgicam suam versionem, intelligendam videri *sententiam, qua suum cuique tribuitur*; quod approbavit cl. Van der Palm, in *Salomone*, P. IV, p. 495|sq. Hic tamen suspicatur, diversam hanc eamque rariorem hujus vocabuli significationem aliis punctis indicatam fuisse, ut scriptum fuerit **קסם**, **קסם**, vel **קסם**. Est praeterea locus, e quo aliquid praesidii petitum fuit, quo **קוסם** Jos. I. I. posset in bonam accipi partem. Georg. enim Moebius, in
B His-

Historia prophetae Bileami, A. 1676. Lipsiae edita, p. 40, contendit, verbum 𐤁𐤕𐤑 de *futuri praedictione*, sive *vaticinatione* reperiri Mich. III. 11. Verum e vs. 5. patet, agi de falsis prophetis, qui vs. 7 dicuntur 𐤁'𐤕𐤑, et quibus vs. 11. exprobratur, quod accepto pretio divinarent. Cf. II. 11. Itaque patet vix posse illud vocabulum de vero propheta accipi, ita ut synonymum ei sit נביא, bonam in partem accipiendum. Neque in ipso Josuae loco aliquid est, quod suadeat, ut a vulgari nominis significatione recedamus. Operae autem pretium est breviter exponere, quid consueta illa significatione contineatur. Verbum 𐤁𐤕𐤑, coll. Arab. قوس est *sagittis sortibusque diremit* ac βελομαντέαν significat, uti observavit Schultenius, in *Clav. Dial.* p. 293. Muntinghius, in opere *Geschiedenis der menschheid naar den Bybel*, T. IV, p. notarum 118 sqq. hunc usum *per jactas sagittas divinandi* ex Arabicis scriptoribus confirmavit. In Babylonia autem viguit hic usus, ut liquet ex Ezech. XXI. 21, ubi ad 𐤁𐤕𐤑 primo loco refertur *levigatio sagittarum*. Idem mos apud antiquissimas Europae gentes obtinuit. Ita de Alanis, Sarmatiae Europaeae populo, haec habet Ammianus Marcellinus, Lib. 31, C. 2. *Futura miro praesagiunt modo: nam rectiores virgas vimineas colligen.*

*gentes, easque cum incantamentis quibusdam secretis praestituto tempore discernentes, aperte quid portendatur norunt. Latius autem pate-
re vocabuli Hebraïci usum, colligi potest ex Ezech. l. l. ubi illud complectitur etiam artem jecur inspiciendi et consulendi Teraphim, i. e. Deos domesticos, five Penates, quales imprimis in Mesopotamia cultos fuisse, constat e Gen. XXXI. 19, coll. vs. 30.*

Neque tantum Bileamus *praestigiatoris* titulo insignitus fuit, sed etiam ut augur habitus a Balaco ejusque legatis. Hi enim ad eum proficiscuntur cum קסמים *divinationibus in manibus suis*, Num. XXII. 7, i. e. cum *divinationis praemiis*, five cum muneribus, quibus eum ad ea quae vellent praestanda permoverent, eique penderent, quod tanto beneficio deberetur. Hunc esse sensum vocabuli קסמים, manifestum est, cum ex ipso orationis nexu, tum e vs. 18. Convenit autem cum usu Hebraeis minime ignoto, quo res vel actio pro effectu, ab illa re vel actione producto, ponitur. Exempla attulit Glasius, in *Philol. Sacr.* p. 674, edit. Dathii p. 827. His addi potest 2 Sam. IV. 10, ubi occurrit בשרה *laetus nuntius*, pro *laeti nuntii praemio*.

Praeterea notandum est, in ipsa historia etsi nullae diserte memorantur praestigiae, perpetuum tamen hunc Bileami fuisse morem,

ut auguria captaret. Colligi id potest e Num. XXIV. 1, ubi dicitur *non amplius abiisse ad auguria captanda, sicut antea fecerat*. Nonnulli vocabulum נחשׁים h. l. in bonam partem accipiunt de *oraculo divino*, tum a Bileamo *non consulto*. Sed ita accipi non posse videtur: ab ipso enim Bileamo usurpatur in deteriorem partem, ut synonymum sit נחשׁ Num. XXIII. 23, quo loco ipse Bileamus indicat, nullam esse praestigiarum suarum vim adversus Israëlitas. Verbum נחשׁ vi sua indicat *studium de rebus futuris inquirendi*, five id fiat per serpentes, quae est Bocharti sententia, *Hieroz. P. I, L. I, C. 3, p. 21*, seu alio quocumque modo; est autem solemne in falsorum vatum auguriis. Cf. Muntingh. l. l. p. 121. Proprie, coll. Arab. نَحَسَّ et نَحَسَّ significat *pungere, pungendo fodere, perforare*, hinc *sciscitari, explorare, inquirere*, Gen. XXX. 27, XLIV. 5, 15, 1 Reg. XX. 33. Sed nullus est locus, ubi de consulto oraculo vere divino usurpatur.

Satis igitur e dictis patet, Bileamum fuisse hariolum ac praestigiatores. Hinc forte quis existimet, Bileamum alios etiam Deos praeter Jehovam coluisse. Quod, etsi satis probabile est, uti deinceps videbimus, ex ipsa tamen ejus historia definiri non potest. Certe quae in ea memorantur praestigiae, has Bileamus eo consilio instituit, ut Jehovam sibi propitium redderet. At vero

e perverso ejus consilio, quo deinceps Israëlitas ad sacra Moabitarum pellicere studuit, Num. XXV. 1—3, coll. XXXI. 15, 16, hoc demonstrari potest, eum idololatrarum causae favisse.

Pergo ad indolem Bileami considerandam. Haec utique magis praestigiatores et hariolum, quam divinum prophetam refert, quippe gravis-
simis vitiis infecta.

Atque primum reperimus, 2 Petr. II. 15. et Epist. Jud. vs. 11, in eo notatam fuisse summam lucri cupiditatem. Hanc autem si minus verbis, saltem re ipsa, in tota historia prodidit. Nam cum esset invitatus a Balaco, ut diris devoveret gentem Israëlitarum, Jehovae, quem ipse suum Deum profitebatur, tutela fruenter, atque a Jehova admonitus, ne cum legatis profisceretur, primum quidem domi mansit. Sed cum deinceps iterum invitaretur, atque majora ipsi munera oblata essent, uno hoc proposito iter cum Balaci legatis instituit, ut divinationis praemiis potiretur. Eodem consilio, postquam apud Moabitas advenerat, variis modis Jehovae voluntatem, quantumvis eam perspectam haberet, irritam reddere studuit: et profecto Balaci votis obtemperasset, nisi a Deo fuisset cohibitus, et ad bene Israëlitis precandum compulsus. Itaque, prout Moses dixit Deut. XXIII. 6, *Jehova diras ejus in bona vota*

convertit. Cum autem Bileamus spe sua excidisset, sceleratissimum dedit consilium, quo ad Moabitarum sacra pellicerentur Israëlitae, ut ita in hos summa contraheretur perniciēs, ipse vero optatam illam atque promissam mercedem mereretur. In his igitur ita se exhibuit Bileamus, ut, lucri studio motus, ad iniqua quaevis se facile duci pateretur. Profecto haec a divini prophetae dignitate prorsus abhorrent. Longe aliter egit Eliza, 2 Reg. V. Is enim cum Naämanis Aramaei lepram sanasset, oblata pro hoc benefacto munera generose recusavit; immo aegerrime tulit, quod famulus suus turpi lucro inhiaret, eique propterea poenam inflixit gravissimam.

Summam Bileamus cum avaritia copulavit astutiam, qua ipsam lucri cupiditatem calide obtegere studuit coram Balaci legatis, Num. XXII. 8, 18, 19. Neque minore calliditate, cum apud Balacum esset, omnia tentavit, ut divinam voluntatem eluderet. Inprimis vero nequissimam suam astutiam prodidit in pessimo, quod supra memoravi, consilio. Hoc enim vaferrime excogitato, postquam ad bona Israëlitis precanda a Jehova coactus fuerat, tantum efficere studuit, ut votis suis Numen etiam obsequeretur. Nam facile sperabat, Jehovam suo favore Israëlitas privaturum esse, et maxima damna ipsis oritura, si ad Moabitarum sacra se

con-

contulissent. Ita autem simul sperabat, fore ut Balaci vota implerentur, atque ipse promissa praemia acciperet.

Haec fere praecipua sunt, quae de Bileami indole probabiliter notari posunt. Alia etiam vitia ei imputavit Niemeyerus in opere, quod inscripsit *Characteristick der Bibel*, P. III. p. 345 sqq. Quae cum non satis probata esse videantur, non est quod iis immoremur.

Collectis, quae de Bileami religione, persona atque indole in S. C. nobis traduntur, superest ut videamus, quomodo haec omnia inter se conciliari possint. Nam primo intuitu magnam partem sibi invicem videntur opposita, neque adeo mirum est, diversas et plane contrarias hac de re exstitisse sententias. Quas ut componam, paucas quasdam observationes, ea qua par est modestia, lectoris iudicio submittam.

Non est quod adeo miremur, Bileamum et Jehovae veri Dei fuisse cultorem, et superstitionis idolorum cultui fuisse deditum, vel saltem huic favisse. Nimirum in Aramaea, in ipsaque Labani familia, quaedam obtinebat verae et falsae religionis conjunctio. Vid. Gen. XXXI. 19, 30, 34, ubi Rachel narratur patri suo Teraphim, sive Penates, furto abstulisse. Et permansit iste cultus idololatricus in ipsa Jacobi familia, donec hic patriarcha, ex Aramaea in Cananaeam redux, finem ei imponere constituit,

sublatis peregrinorum Deorum imaginibus et
 caeteris omnibus, quae ad Aramaeorum super-
 stitionem pertinerent, Gen. XXXV. 2—4. Quae
 cum ita sint, haud sine verisimilitudine opine-
 mur, Bileamum, qui multo seriori aetate vixit,
 cum magis etiam depravata esset vera religio,
 Jehovahae cultui et gentium idololatricarum su-
 perstitioni simul fuisse addictum. Videtur Je-
 hovam verum, sed non unum Deum coluisse.
 Magnam ejus potentiam agnoscebat, ita ut prae
 caeteris Diis eum veneraretur, suumque adeo
 Deum merito appellare posset. Vid. Num. XXII.
 18. Sed alia etiam Numina coluisse videtur.
 Hoc imprimis probabile fit ex eo, quod harioli
 munere apud Aramaeos fungeretur et ejusmodi
 uteretur praestigiis artibusque variis, quae cum
 falsorum numinum cultu conjunctae esse solerent.
 Quod autem Bileamus Jehovaham coluerit, simul
 vero praestigiatoris personam gesserit, hoc non
 adeo mirum videri potest. Enimvero ipsi
 Israëlitae, Jehovahae unius veri Dei cultores, Mosis
 tempore adeo ad supersticiosas praestigiatorum artes
 propensi erant, ut severis legibus iis interdicendae
 essent, Deut. XVIII. 9—14. Sub regno etiam
 Judaïco reperiiebantur subinde superstitionis ido-
 latricae asseclae et patroni, quos tollere pii
 reges maximopere studebant. Vid. 1 Reg.
 XV. 12, 2 Reg. XXIII. 24. Immo etiam Apo-
 stolorum aetate duo fuerunt Judaei, qui ma-
 gi.

gicas artes exercerent, Act. VIII. 9 sqq. XIII. 6 sqq.

Deinde, etsi legimus apparuisse Deum Bileamo et per eum oracula edidisse, non opus est, ut statuamus, perpetuo eum Dei commercio usum fuisse, et veri prophetae munere functum apud Aramaeos. Auguris nomine nuncupari solebat, atque ut augur a Balaco habitus est. Hinc adeo colligi potest, eum antea solum auguris munus exercuisse. At una videtur singulari opportunitate commercio divino usus fuisse, atque a Deo prophetarum Hebraeorum more inspiratus. Nimirum cum magis oblatorum munerum cupiditate, quam Jehovae veneratione duceretur, et maximi auguris instar, Israëlitas diris devovere cuperet, singulari Dei apparitione ab hoc proposito absterritus est. Cui declarationi divinae cum palam adversari non auderet, ac calide tamen divinam voluntatem eludere conaretur, Jehova ita in ejus mentem egit, ut volens nolens bona Israëlitis precaretur. Tum vero Supremi Numinis impulsui ita se totus permisit, ut sensim sensimque gravioribus vaticiniis uteretur, et prorsus veri prophetae imaginem referret. Idem vero postea, antiquam personam resumens, Moabitis consilium dedit, hariolo et idololatriae fautore dignissimum, ut ita eorum, quae antea protulerat, vaticiniorum vis plane irrita redderetur.

Quodsi ita rem consideramus, non ejusmodi homo habendus est Bileamus, qui legitimis Hebraeorum prophetis aequiparari possit. Personam agere solebat, horum personae prorsus contrariam, sed una tantum occasione eo compulsus fuit, ut maximam cum iis similitudinem gereret. Quocirca verorum quae protulit vaticiniorum honor soli tribuendus est Deo, qui pessimae indolis hominem eo adiegit, ut consiliis suis inserviret. Quae autem in ipsa vaticiniorum dictione occurrunt praeclara, haec Bileamo tribuenda sunt, atque hominem arguunt, praestantissimis ingenii dotibus instructum et egregia facultate poëtica excellentem.

C A P U T IV.

De Bileami historia, usque ad ejus adventum apud Moabitas, Num. XXII. 2—39.

Quae superiori capite protuli, viam nobis sternunt ad universam Bileami historiam rite intelligendam. Itaque jam progredior ad priorem historiae illius partem. Incipit ab eo tempore, quo de arcescendo Bileamo deliberarunt Moabitae, et ad ejus usque adventum apud Balacum decurrit.

Expositis Cap. I. causis, quibus factum est ut Moabitae ab Israëlitis sibi metuerent, jam de

de hujus metus magnitudine ac vi aliquid notandum est. Describitur Num. XXII. 2, 3, et qualis quantusque fuerit, ex ipsis verbis apparet. Primum enim vs. 3. usurpatur verbum *גָּרַח*, quod, coll. Arab. *جَارَ*, pp. significat *recessit e via*, hinc *metu correptus recessit*. Additur autem particula *מֵאֵד*, quae metus magnitudinem exprimit. Praeterea eodem vs. usurpatur verbum, hac in re minus usitatum, sed gravissimum *קָרַח*, quod, coll. *قَاضٍ*, significat *disiluit cum fragore, disruptus fuit*. Inde nata est secundaria notio *nauseae* et *taedii gravissimi*, quo quis *disilit* quasi, aut *disrumpitur*. Vid. Schult. ad Prov. III. 11, coll. ejus Comment. ad Job. VIII. 14 et X. 1. Significat igitur *קָרַח* h. l. uti et Exod. I. 12, *metu quasi rumpi*, nisi quis malit utroque loco illud de *invidia* accipere, qua quis *disrumpi* dicitur cum in aliis linguis, tum in Latina. Unde Virgilius Ecl. VII. 26.

. . . . *invidia rumpantur ut ilia Codro.*

Prior tamen notio, nostro certe loco, praefenda videtur.

Vehementissimo hoc metu factum est, ut Moabitae se ad Midianitas conferrent. Erant hi e posteris Abrahami et proles Keturae, Gen. XXV. 2. Pars eorum pertinebat ad gentes nomades, quae certam sedem non habebant. Cf. Judic. VI. 5. Alia pars loca tenebat, inter Edomitas et Moabitas interjecta. Igitur Moabitae, clade ab Amori-

ri-

ritis illata jam debilitati, in magno quod sibi instare videbant periculo, a Midianitis consilium et opem petebant. Neque nulla de causa auxilium ab iis sperabant: nam bellicosi erant Midianitae, atque adeo maximum poterant Israëlitis detrimentum afferre. Cujus rei exemplum postea existit Judic. VI. 1—6, ubi Israëlitas diu ac vehementer a Midianitis, qui se Amalecitis aliisque gentibus junxerant, vexatos fuisse legimus.

Moabitarum procures ita vs. 4. rem Midianitis proponunt: *verendum esse, ne ista hominum multitudo regiones circumjacentes depascat totas, bovis instar gramina agrorum depascentis*. Quibus verbis egregia inest et ad periculi magnitudinem describendam aptissima atque nativa prorsus imago, quae ex ipsa gentis locique conditione petita est. Moabitarum enim et Midianitarum divitiae magnam partem pecudibus continebantur, et totus ille tractus optimis abundabat pascuis. Significabant autem hac imagine, e re pecuaria desumpta, gravissimum sibi et inevitabile periculum a magna Israëlitarum gente instare, etiamsi bellum non statim oriretur.

Quid in consiliis, quae de praesenti rerum statu habuerunt Moabitae et Midianitae, actum sit, non refertur: sed e vs. 5. colligi potest, non ausos fuisse eos bellum Israëlitis inferre, nisi prius, adhibitis artibus magicis et incantamen-

mentis, potentissimam Jehovahae tutelam huic invisae ac metuendae genti eripuiscent. Qua de re cum inter se deliberarent, animum attenderunt ad nobilem quendam hariolum, quem in Aramaea habitare cognoverant et cujus forte primam mentionem injecerunt Midianitae: his enim Bileamus primum innotuisse videtur. Vid. p. 12.

Magnum a celebri hocce praestigiatore praesidium exspectabat Balacus, Moabitarum rex. Itaque dicitur vs. 5—7, nobiles ad Bileamum misisse legatos, sive viros principes e Moabitibus et Midianitis, quibus munera dederit ferenda ad auguris favorem captandum, et mandaverit ut Bileamo haec nuntiarent: *populum exiisse ex Aegypto, et innumera hominum multitudine terrae superficiem obtegere, eumque proxime e regione castra posuisse, unde facile, trajecto torrente, in suam ditionem impetum facere posset. Maxime igitur se optare, ut Bileamus veniret, ac diris istum populum devoveret. Sic vero sibi spem esse, Israëlitas bello vincendi ac pellendi: persuasum enim sibi esse, tanta incantandi vi pollere Bileamum, ut felix esset cui bene, infelix vero cui male precaretur.* Postrema autem haec cum addiderit Balacus, non est quod dubitemus, וְלִי vs. 6. non incerti quid, quod forte eveniat, sed firmam spem designare: quem usum haud rarum esse, non opus est ut probem.

Con.

Convenit etiam cum primaria vocabuli notione: pp. enim significat *firmitates*, sive *firmas persuasiones meas*. Ex his igitur patet, magnum a Bileamo praesidium exspectasse Balacum: de cuius subsidii ratione paucis hic inquirendum est.

Moris erat ab antiquissimis inde temporibus, ut pii Jehovae cultores, in gravioribus quibusdam casibus, vel fausta vel infausta alicui precarentur; quibus bonis votis et diris magna vis inesse credebatur. Ita Gen. IX. 24—27. legimus, Noachum diris devovisse filium Chamum, qui turpiter se gesserat, filiis vero, bene de se meritis, bona quaevis fuisse precatum. Notabilia etiam sunt pia vota Isaäci Gen. XXVII. 27—29; quae cum Jacobus Esavo fratri dolo praeripuisset, non ausus est tamen Isaäcus ea revocare, alterique filio non nisi ea promisit, quae salvis prioribus votis promittere posse existimaret, vs. 35—40. Porro, ne dicam de supremis Jacobi et Mosis votis, Gen. XLIX et Deut. XXXIII, aliisve quae huc pertineant, hoc unum addo, a Mose Israëlitis fuisse mandatum, ut post occupatam Cananaeam, solemni modo bona vota pronuntiarent in monte Gerizim, imprecationes vero in monte Ebal, Deut. XI. 26—29, XXVII. 11—26.

Memorabilis haec consuetudo, veri Dei cultoribus usitata, post depravatum cultum divinum

num et gliscente idololatria, in superstitionem abiisse videtur, atque ita forte evenit, ut praestigiatores et harioli, quo magis in opinione hominum valerent, eo maiorem votis suis vim tribuerent, adeo ut, adhibitis superstitiosis quibusdam ritibus, quaevis bona aut mala precari posse censerentur. Haec autem tanta precabantur auctoritate, ac si divinitus pronuntiata essent, neque ullo modo effectui carere possent. Certe constat, vetustam hanc fuisse fidem, et antiquis gentibus nonnullis receptam, qua diris, solemniori quodam modo prolatis, et incantamentis magicis miram quandam vim adscriberent. Sic Plutarchus, in *Crasso*, p. 553, A. refert, Attejum Tribunum plebis, cum noller M. Crasum Parthis bellum inferre, accenso foco, suffitibus injectis factisque libaminibus, diras atroces et horrendas Crasso imprecatum esse, atque immanes et tetros Deos invocasse et appellasse. Addit Plutarchus: ταύτας φασὶ Ρωμαῖοι τὰς ἀρὰς ἀποθέτους καὶ παλαιὰς τοιαύτην ἔχειν δύναμιν, ὥς περιφυγεῖν μηδένα τῶν ἐνσχεθέντων αὐταῖς. *Haec ajunt Romani diras arcanas et vetustas eam habere vim, ut nemo, qui iis teneatur, eas effugere queat.* Notandum etiam est, quod Rosinus, *Antiq. Rom.* X. 18, e Macrobiani *Saturn.* III, 9. habet: *Cum omnes urbes in alicujus Dei essent tutela, morem Romanorum arcanum et*
mul.

multis ignotum fuisse, ut, cum obsiderent urbem hostium, eamque jam capi posse considerent, certo carmine evocarent tutelares Deos, quod aut aliter urbem capi posse non crederent, aut etiamsi posset, nefas existimarent Deos habere captivos. Plura addidit Rosinus, et l. l. carminis malefici formulam e Macrobio attulit. Ipsum autem Macrobianum locum multi interpretes ad nostram historiam illustrandam recte jam contulerunt. Habet etiam nonnulla Salmasius, quae universe ad rem nostram facere videntur. Nimirum in *Exerc. Plin.* p. 766. e locis veterum scriptorum citatis probat, artis magicae propria fuisse vocabula *figendi, defigendi, devinciendi et ligandi*. Quicunque, ait, in aliquo actu, quocunque artis magicae genere, prohibetur facere quod vult, aut a naturali functione aliqua impeditur, defixus et devinctus intelligitur, quamvis id fiat simplicium herbarum aut verborum potestate, nullo adhibito nodo, aut ligatura. Et p. 768. Devovere, defigere, obligare verba magicae artis propria, quae incantationibus, deprecationibus, diris, herbis, fascinationibus, animum ejus ac mentem quem devovet ita praepedit et extra se ponit, ut hic officii meminisse non amplius possit, aut muniis naturalibus fungi. Et sub finem pagin. *Proprium etiam magorum, Deos elicere et evocare.*

Quodsi haec Salmasii dicta conferamus cum
fig-

significatione verbi נקב Num. XXIII. 8, 13, apprime conveniunt et se invicem egregie illustrant: nam נקב significat *figere, defigere*, hinc *devovere cum execratione*. Vid. Schult. ad Job. III. 8, qui tamen *execrandi* notionem paulo aliter a prima *figendi* notione deducit. Ex ipsis autem his verbis intelligitur, execrandi artem cum caerimoniis magicis conjunctam fuisse et valde superstitiosam, atque magnam credulos homines huic arti vim tribuisse. Itaque Balacus maximam spem reponebat in ejusmodi execratione, a nobilissimo illius aevi hariolo adversus Israëlitas proferenda. Sperabat adeo, fore ut Bileamus incantamentis suis potentissimum eorum Deum tutelarem evocaret, iisque, tanto praesidio destitutis, cladem et perniciem imprecaretur. Quo facto, Israëlitas sine periculo aggredi, superare, profligare, eorumque reliquias longe propellere posse sibi videbatur. Hoc igitur consilio legatos ad Bileamum misit. Qui cum ad eum pervenisissent, eique munera obtulissent et mandata sua exposuissent, Bileamus neque mox detrectavit propositum, nec Balaci votis statim obtemperavit, sed Jehovah sibi prius esse consulendum dixit, quam, quid factururus esset, declararet, Num. XXII. 7, 8. Quaeri hic potest, qua ratione Bileamus tum Jehovah consuluerit. Cum omnia nos inducant ut credamus, eum non verum Jehovahe prophetam, sed merum hoc tempore hariolum ac

praestigiatores fuisse, (cf. p. 17—20.) veri est simile, eum notis sibi praestigiis artibusque magicis de eo, quod sibi jam agendum esset, inquirere voluisse. Quod, etsi non diserte in historia refertur, colligi tamen potest e loco Num. XXIV. 1. Variis ergo in gravi hoc dubioque casu modis, praestigiatori cuique usitatis, Jehovahae voluntatem Bileamus indagare potuit. Vigebat nempe usus per jactas sagittas divinandum, fortibus dirimendi et jecur inspiciendi; de quibus artibus nonnulla supra notavi p. 18, 19. Sed vero fortium jactus antiquitus imprimis in usu erat. Ita apud Hebraeos moris fuisse videtur, ut jactis fortibus ipsius veri Dei voluntatem investigarent. Cf. Prov. XVI. 33, XVIII. 18. Idem mos erat apud alias gentes antiquas, in Deorum suorum voluntate consulenda, ut liquet ex Homeri *Iliad.* H. 161—183. ubi, postquam novem heroës Graeci surrexerant, qui cum Hectore dimicare cuperent, Jove anrea invocato, jactis fortibus, designatus est Ajax. Fuerunt et alia divinandi genera, quae memorantur Deut. XVIII. 9—14. et quorum usum prohibuit Moses. Dignus est qui hac de re legatur Muntinghius, in opere supra laudato, T. IV. p. 254. sq. et p. not. 118. sqq.

Ex his divinandi modis forte uno alterove usus est Bileamus, ad divinam voluntatem cognoscendam. Fortasse tamen nullis artibus aut praestigiis usus est, seque tantummodo dixit Je-

Jehovam consulturum esse, et de ejus voluntate ad ipsos deinceps legatos relaturum, quo majorem sibi auctoritatem et honorem conciliaret. Non enim Bileami dignitati conveniebat, ut ad tantam rem se e vestigio paratum ostenderet. Inprimis vero propterea commercium cum Deo praetexuisse censeretur potest, ut hoc modo tempus sibi lucraretur. Ita melius secum deliberare poterat de modo, quo optime Balaci votis satisfaceret et oblata munera nancisceretur, simulque suae dignitati atque existimationi confuleret.

In his autem quocumque tandem modo cum occupatus esset, *Deus ad eum venisse* legitur Num. XXII. 9. Valde notabilis est haec dicendi forma, quae reperitur etiam vs. 20. et Gen. XX. 3. quo loco dicitur *Deus noctu in somnio venisse ad Abimelechum*. Idem de Labano refertur, ibid XXXI. 24. et singulis his locis indicari videtur apparitio Dei plane inexpectata, aut certe minus consueta, eademque ad malum cohibendum comparata. Caeterum e collato utroque Geneseos loco colligi potest, Deum se manifestasse Bileamo somnianti; et patet ex ipsa narratione et e vs. 20. noctu illud accidisse. Modo igitur inopinato Deus Bileamo apparuit, et cum eo ita de Balaci legatione est collocutus, ut eum cum legatis abire, et genti Israëliticae male precari vetaret, vs. 12.

Additur autem כִּי בֵרוּךְ הוּא, i. e. *cum huic genti potius bene precandum sit, et optima quaevis vota pro ea sint nuncupanda.* Vid. de hoc participii usu Schroed. Synt. Reg. 55, Obs. 1.

Oportet vero, ut Bileamo certissime persuasum fuerit, somnium esse vere divinum, quandoquidem vel invitus legatis dixit vs. 13. a Jehova se prohibitum esse, ne eorum votis obsequeretur. Neque temere conjiciamus, Deum non simpliciter illud vetuisse, sed minas etiam addidisse gravissimas, quales etiam Abimelecho factas legimus, loco supra citato. Has Bileamum nemini declarasse, probabile est, cum ipsi nimis ingratae et nequaquam honorificae essent. Quicquid sit, invitus illud recusavit, quod sibi offerebatur, et legatos re infecta remittere coactus, domi mansit. Ita autem tunc se gessisse videtur, ut legati satis perciperent, se ab invito dimitti, eumque, tametsi iter ad Balacum non faceret, vehementer tamen ad illud suscipiendum propensum esse. Merito hoc efficiatur e brevi ejus responso, vs. 13. *Redite, inquit, in vestram regionem: nam Jehova mihi concedere non vult, ut vobiscum proficiscar.* Quod vero dixerat Jehova de Israëlitarum gente, diris non devovenda, hoc ille reticuit, callide, ut videtur, dissimulans id, quod rei caput erat.

Principes Moabitici, accepto hoc responso, ad Balacum reversi, infelicem legationis eventum

tum narrarunt. Simul tamen haud obscure significasse videntur, magna munerum cupiditate illectum fuisse Bileamum, et invitum ipsos dimisisse. Qua relatione cum excitaretur Balac ad alteram legationem mittendam, vs. 15. hanc ita comparatam esse voluit, ut Bileamus, qui antea vix regis desiderio restitisset, majori jam obsequendi studio duceretur. Constabat enim e pluribus iisque nobilissimis viris, atque his praestantiora etiam munera data fuisse videntur, quae Bileamo offerrent, addito diserto hoc mandato: quam maxime optare Balacum, ut ad se veniret, eundemque velle summis eum honoribus prosequi, et quibuscunque divitiis eum donare, dummodo, ad invisam illam Israëlitarum gentem diris devovendam, iter susceperet, vs. 15—17.

Haec omnia intellectu satis sunt facilia. Monendum tantum est, verba *לֹא נִחַם מִנִּי* vs. 16. verti posse: *ne cohiberi te sinas*, scil. aliquo Jehovae mandato. Fortasse suspicabatur Balac, Bileamum duntaxat praetexuisse Jehovae mandatum, quod se non satis honoratum aut ditatum putaret. Certe legatis, re exposita, sic respondit Bileamus vs. 18: *Etiam si Balac domum argento auroque plenam mihi daret, non tamen mihi liceret, Jehovae voluntati, vel in re minima, adversari.* E quo responso elucet irae divinae metus, quo afficiebatur Bileamus

mus, memor, uti videtur, inexpectatae illius divinae apparitionis, de qua vidimus ad vs. 9. Simul tamen patet, eum de auro argentoque merendo etiam cogitasse. Et vero praevaluisse apud se lucri cupiditatem, mox indicavit legatos rogando, ut hac etiam nocte manerent, quo Jehovae voluntatem resciret, vs. 19. Atque hic etiam suspicor, non illud sibi proposuisse Bileamum, ut Jehovam consulere, sed ut tempus lucraretur, quo melius secum perenderet, quo tandem modo id, quod multo magis quam antea cuperet, assequeretur. Idcirco callide praetendisse videtur spem de nova quadam voluntatis divinae significatione: nam ejusmodi quid ab eo non fuisse expectatum, colligi potest e vs. 20. ubi legimus: *Deum noctu supervenisse Bileamo*, i. e. modo inexpectato denuo ei apparuisse. Cf. p. 35. In hac nova apparitione Deus ita allocutus est Bileamum, ut non nisi partim eum voti compotem redderet. Nam permisit ei, ut legatos comitaretur, hac tamen addita lege, ut ea faceret, quae jubere-tur. Ex ipsa hac conditione facile intelligitur, nullum hoc loco contineri mandatum, sed solum eundi veniam Bileamo fuisse datam.

Laetus igitur hic proximo mane iter paravit, strataque asina, cum principibus Moabiticis profectus est, vs. 21. De eo, quod vs. 22. initio legitur, disputant interpretes. Vulgo ver-tunt:

tunt: *Iratus ipsi fuit Jehova, quod iter suscep-
rat*, atque adeo ipsum iter susceptum causam
fuisse putant irae divinae in Bileamum. Sed vix
credi potest, Deum iratum dici propter iter,
cujus ineundi veniam ipse dederat. Cum autem
vs. 35. Jehovae angelus Bileamo, ad reverten-
dum jam parato, pergere iter permittat, dum-
modo jussa sua exsequatur, praestat h. l. vertere:
Dum in itinere erat, iratus ei fuit Jehova. Sci-
licet particula *כִּי* interdum tempus indicat, ac
merito Glasius, *Philol. S. p. 445.* e peculiari
hoc usu locum nostrum interpretatus est. Da-
thius, in nova Glasii editione, hunc locum
omisit, at in sua versione sic expresit: *Sed Deo
displicuit hoc ejus iter.* Enimvero simplici-
tate se commendat illa Glasii interpretatio,
quam eo magis probo, cum non legatur
כִּי הָלַךְ, quod verti deberet, *quia abierat*, sed
כִּי הוֹלֵךְ הוּא. Participium autem h. l. uti sae-
pius, pronomini substantivo additum, *conti-
nui* quid designat. Itaque sensus est: iratus
fuit Jehova Bileamo, in itinere versanti. Sic
non additur quidem irae divinae causa, verum
haec ex orationis nexu facile percipi potest.
Satis enim pater, Bileamum eo animo iter sus-
cepisse et perrexisse, ut qualicumque tandem
modo disertum Dei mandatum eluderet, et
cum Balaci votis, tum suae lucri cupiditati
consuleret. In Arabica Saadiae versione additur

aliquid, quo ipsum Bileami propositum declaratur: legitur enim *לֹא־בְחֵרָה* *ideo, quod lucri cupiditate ductus abierat.* Quae etsi nullam habeant auctoritatem, bonum tamen interpretis iudicium testantur. Et facile fieri potuit, ut in minus perfecta narrandi ratione, qua haec conscripta sunt, aliquid omisum fuerit, quod ad rei indolem et causam pertinet, atque aliunde elici debet et explicari.

Haec hactenus. Longe difficilior est ea historiae pars, quae nunc sequitur, a medio vs. 22. ad vs. 35. Narratur, constitisse Jehovae angelum in via, ad Bileamum impediendum, et ab asina, qua Bileamus vehebatur, fuisse conspectum, fricto gladio armatum. Quo viso, de via mox deflexisse asinam, sed a Bileamo fuisse verberatam, ut in viam recederet. Compulsam deinde inter duo vinearum sepimenta, ad alterutrum ita se asinam presfisse, ut Bileami pedem attereret; eamque propterea denuo a Bileamo fuisse verberatam. Tunc vero propius angelum accessisse, et substitisse in loco tam angusto, ut nullum esset ad alterutram partem deflectendi spatium. Quo facto, cum asina succubuisset, *et* a Bileamo vehementius baculo percuteretur, hunc inter et asinam extitisse colloquium, quo haec injuriam sibi illatam graviter quereretur, ille vero justam esse suam iram affir-

affirmaret. Tandem vero Bileamum conspexisse angelum, atque inopino hoc visu adeo territum fuisse, ut supplex caput prosterneret, et, ab angelo rogatus, quare jumentum suum injuste tractasset, male se egisse confiteretur, simulque se paratum esse diceret ad revertendum. Permittente autem angelo, iter perrexisset Bileamum una cum legatis Moabiticis, serio tamen admonitum, ne quid proferret, divinis mandatis contrarium.

Jam vero tota haec historiae Bileamiticae pars multos, uti notum est, adeo offendit, ut veritatem ejus historicam in dubium vocarent. Qua de re alio loco agam: hic autem tantummodo nonnulla attingam, quae ad rei narratae expositionem et verborum quorundam interpretationem spectant.

1. Veri est simile, accidisse haec non procul a finibus regionis Moabiticae, ad quos quo propius accedebat Bileamus, eo magis sperasse videtur, fore ut, quocumque tandem modo, Balaci votis obtemperaret, ejusque adeo munificentia frueretur.

2. Singulari huic rei, quae Bileamo in itinere contigit, non adfuisse videntur principes Moabitici. Certe non nisi duo famuli Bileamum comitati fuisse dicuntur vs. 22. Hinc conjicio, legatos paulisper antecessisse, quo citius Balacus de Bileami adventu certior fieret. Vid. vs. 36.

3. Nemini mirum videatur, Bileamum asina fuisse vectum. Satis enim notum est, nobiliorum in Oriente reperiri speciem asinorum, quibus viri principes vehi solent. Cf. ea, quae hac de re C. II. sub finem notata sunt. Hoc unum addo, asinum in Oriente esse animal satis vivax; cujus rei exempla attulit Bochartus, *Hieroz.* P. I, L. II, C. 14, p. 195. Valet hoc ad illustrandum vs. 30. ubi asina Bileamo dicit: *Nonne tuum jumentum fui, quo vectus es מעורך, pp. inde a duratione tua, ad hunc usque diem? i. e. a longo inde tempore, ut nunquam alia asina vectus sis.*

4. Vocabulum משעול vs. 24. alibi non reperitur: vertendum est *spatium intermedium*. Scilicet radix שעל respondere videtur Arab. شغل, pp. *implevit spatium, pec intermedium*. Est enim apud Giggejum haec glosa شغل الحاجز *implet intermedium et separat*, i. e. spatium implet; item ex forma intransitiva شغل الفضاء *impletum est spatium*. E prima hujus verbi notatione oritur secundaria et valde usitata, *occupavit, distinxit* personam aliquam, sive rem, ab aliisque rebus quasi penitus *separavit et distraxit*. Hinc ergo משעול הכרמים est *spatium, quo separantur vines*. Quam apta autem sit haec significatio, patet ex eo, quod velut explicandi causa subjungitur, fuisse ab utraque parte maceriem.

riem. Caeterum confirmatur hac observatione atque suppletur illud, quod Michaëlis habet, in *Supplem. ad Lex. Hebr.*, ubi vocem *משעור* vertit *interstitium*, coll. Arab. *شغل*, *distinxit*, *distraxit*.

5. Vs. 25. bis reperitur verbum *לחץ*, quod, coll. *لحس*, pp. significat *arctavit appingendo*, vel *appegit ad coarctationem usque*, uti observavit Schultensius, in *Lexico Origgi. MS.*

6. Verbo *ללץ* vs. 29. in Hithpahlhel vulgo tribuitur significatio *ludendi*, *ludibrio habendi*. Hanc quoque probavit Schult. Origgi. L. I, C. 6. § 40. Fortasse tamen praeferenda est notio *gravioris vexationis*, qua alicujus *patientia repetitis vicibus quasi exhauriatur*. Atque haec a verbi proprietate, quam Schult. l. l. §. 12. sqq. uberius illustravit, non aliena est: observat enim, *ללץ* pp. significare, *repetitis vicibus haurire*.

7. Verbum *נסך*, quod vs. 30. in Hiphil occurrit, vulgo vertitur, *solere*. Schult. ad Job. XXII. 21. Coccejum secutus, praetulit significationem *tentandi*, *periclitandi*. Postea vero, in *Lexico Origgi. MS.* primam verbi notionem, coll. Arab. *نسن*, posuit in *reclinando*. Hinc orta ipsi videbatur notio *recondendi*, *in promptuario reponendi*, porro *utilitatem afferendi*, item *in promptu habendi*. Atque e postremo hoc usu locum nostrum ita vertit: *An promptum habui ad faciendum tibi sic? h. e. an haec*

haec fuit mea consuetudo, ut tibi resisterem? Cum igitur Bileami jumentum hoc dicto, sic intellecto, consuetudinem significet, quam constanter sequi solebat, simul omnino indicat, adesce jam singularem quandam causam, extra se positam, qua ad aliam agendi rationem compelleretur.

8. Vs. 32. angelus Bileamo dicit **הנח אנכי** **יצאתי לשטן**. Textus Samar. quem sequitur Dathius, pro **לשטן** habet **לשטנך**, atque hoc, coll. vs. 22. esset pro **לשטן לך**, *ut tibi adversarer*. Idem plerique interpretes antiqui expresferunt. Nec tamen opus est, ut pronomen affixum hic addatur: facile enim ex orationis contextu suppleri potest.

9. Pro **הדרך**, *ista via*, eodem vs. textus Samar. habet **דרכך**, *via tua*, quod, etsi a Dathio probatum, et a plerisque veteribus interpretibus expressum, minime tamen necesse videtur. Pro **רט'** textus Samar. habet **הרע**, quod mendum est manifestum. Verbum autem **רט'** non satis intellectum videtur ab antiquis interpretibus, de quorum versionibus diligenter exponit Michaëlis, in *Supplem. ad Lex. Hebr.* hac voce. Idem, uti et Dathius aliique recentiores, conferunt **רט'** cum Arab. **طريق**. Praeiverat Schultensius, ad Job. XVI. 11, p. 403, ubi **רט' הדרך**, ex propria verbi Arabici notione, vertit, *via invia et in barathrum perniciiei fidens*.
Mi.

Michaëlis illud paulo simplicius, at convenienter tamen cum usu Arabico, vertit: *praeceps, periculosa est via*. Scilicet طر in secunda specie significat *praecipitem dedit, exitio dedit*, atque in obsoleta prima specie usurpatum fuisse videtur de *via praecipiti et exitiosa*, qualis nostro loco describitur. Cum autem via, quam insistebat Bileamus, *praeceps et exitiosa* dicatur *coram angelo*, non intelligendam esse viam pp. ita dictam cum per se patet, tum etiam ex eo effici potest, quod ipse angelus Bileamo iter suum pergere permittit, vs. 35. Figuratae igitur haec accipienda sunt, atque in hunc sensum optime intelliguntur: similem esse Bileamum homini, qui caeco impetu feratur in viam adeo periculosam, ut mox in exitium praecipit ruat, vel qui, dum in itinere versatur, tam inconsiderate se gerit, ut ipse sibi perniciem contrahat. Ejusmodi sensum his verbis inesse, ipse angelus declarat dicens: *Ista via praecipit est '711 coram me*, i. e. meo iudicio, quippe quod omnino percipiam, quo animo sis, quidve moliaris.

10. Observavi supra ad vs. 12, veri esse simile, Deum Bileamo minas etiam fecisse gravissimas. Hinc explicanda videntur angeli verba vs. 33. quae ita verti solent: *Vidit autem me asina, et, me conspecto, ter jam declinavit. Nisi a meo conspectu declinasset, utique jam te ipsum occidissem, hanc vero vivere svissem*. Textus

Sa-

Samar. pro מלפני habet לפני, quod non magni videtur esse momenti. Inprimis vero notandum est, אל, praeter constantissimum hujus particulae usum, a plerisque verti *nisi*. Merito igitur Noldius, qui, in *Lexico Particularum*, hanc significationem ex solo hoc loco notaverat, propterea a Tympio, in nota subjecta, reprehenditur. Veteres interpretes eodem modo hoc vocabulum verterunt, vel quia contextus eo ducere videbatur, vel fortasse quod legerint לוֹל. Posterius si sumamus, nulla superest difficultas grammatica. Itaque hoc sibi angelus voluisse videatur: Tuae asinae, quae strictum meum gladium ter evitavit, et quam tu inique verberaveras, vitam tuam debes; te enim utique interimere paratus eram, illi vero nihil mali intentabam. Quodsi vero retineatur אל, potest haec particula, e nativa ejus vi, supra notata p. 29, 30, ad literam converti, *certis persuasionibus meis*. Itaque sensus sit: Asina quidem, meam opinionem non fallens, declinavit a meo conspectu, teque adeo morti, quam merueras, eripere conata est: verumtamen jam te unum interimere volo, illi vitam conservaturus. Potest autem verbi הרגתי significatio, quam expressi, fatis defendi. Haud raro enim verba, quae actionem notant, non de ipsa actione, sed de agendi voluntate accipienda sunt. Cf. Glasius, *Philol. Sacr.* p. 356. edit. Dathii p. 201.

Quo-

Quomodocumque autem haec accipiantur, certe angelus Bileamum morte dignum pronuntiavit, non quia iter ad Balacum instituerat, (mox enim ipsi iter pergere permittit) sed quod diserta Jehovae mandata perpetuo eludere iisque reluctari conaretur. Quapropter etiam, postquam Bileamus se peccasse et ad reditum paratum professus erat vs. 34. diligentissima denuo ipsi mandati divini observantia inculcata fuit vs. 35. Caeterum opportune Clericus cum his angeli verbis contulit locum 1 Reg. XIII. 23. sqq. ubi legimus, prophetam aliquem, ob violatum mandatum divinum, in itinere a leone discerp- tum fuisse, asinum vero, quo vectus fuerat, incolumem evasisse.

Pergo ad ea, quae vs. 36—39. referuntur. Cum de Bileami adventu Balacus certior factus esset, obviam ei processit ad regionis suae terminos, ubi erat torrens Arnon. Increpuit eum, quod non prius votis suis obsecutus esset. Bre- viter autem et prudenter respondit Bileamus: *se jam ades- se, nec tamen sibi licere quicquam di- cere, praeter Dei mandata.* Verum Balacus, qui se jam satis beatum putabat, quod tantum vatem secum haberet, nihil intentatum reliquit, quominus Bileamum ad vota sua exsequenda per- moveret. Quapropter mox eum secum duxit ad oppidum חֲצוֹת. Notandum hic est, textum Samar. per errorem, uti videtur, pro חֲצוֹת ha- bere

bere חִיזוֹת. Veterum plerique חִיזוֹת appella-
 tive acceperunt et de *urbe* quadam *remota* in-
 terpretati sunt. Sed videtur esse nomen pro-
 prium, quo urbs illa, fortasse ob situm ejus in
 extrema regionis parte, dicta fuit. Certe haud
 procul sita fuisse videtur ab eo loco, e quo pro-
 spectus patebat in agmina Israëlitarum. Quid
 ibi fecerit Balacus et quae deinceps acciderint,
 narrantur vs. 40, 41. et sqq. Capp. Haec autem
 cum reliqua Bileami historia ejusque vaticiniis
 ita sunt conjuncta, ut potius in secunda Disferta-
 tionis parte referenda videantur.

P A R S S E C U N D A.

DE RELIQUA BILEAMI HISTORIA, EJUS-
QUE VATICINIIS.

C A P U T I.

*De rebus Bileami, post ejus adventum apud
Moabitas, et de primo ejus vaticinio.*

Postquam Balacus ad regionis suae terminos Bileamum exceperat, eumque secum duxerat ad urbem Chuzot, oves et boves mactasse legitur Num. XXII. 40. Videntur solemnia haec et splendida sacra a Balaco instituta fuisse in honorem Dei Moabitarum, qui dicebatur Camoschus, Num. XXI. 29, ut gratum huic animum testificaretur propter Bileami adventum, eumque sibi propitium redderet. Additur vs. 40, *Balacum misisse ad Bileamum, et ad procures qui cum eo erant*: quod duplici sensu accipi potest, vel de carnibus, ex epulo ad Bileamum misis, vel de misis nuntiis, qui eum ad epulum invitarent. Posterius praefero. Nimirum verbum שלח absolute, de *misso nuntio*, alibi etiam reperitur, v. c. Gen. XX. 2, 2 Sam. XI. 3, 5, 6, 18, et inprimis Job. I. 4, ubi
D Jo.

Jobi filii dicuntur misisse, (scil. nuntios) qui sorores suas ad epulas invitarent. Eadem significatione in N.T. abhibetur verbum ἀποστέλλειν, Joh. XI. 3. et πέμπειν, Act. XIX. 31. Ita etiam Latini dicunt *mittere*, pro *nuntium mittere*, v. c. Cicero, *ad Div.* XVI. 9. *Curio misi, ut medico honos haberetur.* Cf. Ernesti *Clav. Cic.* voce *mittere*. Erant autem epulae sacri-ficales, cum Hebraeis, tum aliis etiam gentibus antiquis usitatae. Cujus rei exemplum occurrit Hom. Il. A, 447 sqq. B, 410. sqq. et saepius alibi. Rex Moabitarum, cum Bileamum ad sacrum festum invitaret, illud spectasse videtur, ut denuo eum honore afficeret, eumque magis magisque sibi suaeque causae devinciret. Neque est quod dubitemus, Bileamum hanc invitationem accepisse, atque ita denuo ostendisse, quantopere Balaci votis obsequi cuperet.

Proximo mane rex Bileamum duxit in locum quendam, *fastigia Baälis* vocatum, vs. 41. Nomen Baäl, quod *dominum* significat, et quo h. l. montis cujusdam Deus nuncupari videtur, multis Diis Orientalibus commune erat. Legi de eo potest Seldenus, *de Diis Syris*, Synt. II, C. 1, et Beyerus, in additamentis. Locus autem, cujus hic mentio fit, mons fuisse videtur, Baäl-Pehori sacer, neque diversus ab eo, qui Num. XXIII. 28. vocatur *cacumen Pehoris*. Eo magis hoc admitti potest, cum Israëlitae, in planitie Moa-

Moabitica versantes, castra sua posuisse legantur e regione *בֵּית פְּעוֹר*, Deut. III. 29, IV. 46, quod non vertendum est *domus*, sive *templum Pehoris*, (templa enim eo tempore nondum habebantur) sed intelligendum potius de loco, sive monte, ubi Baäl-Pehor sacram sedem habebat. Similiter Jacobus, cum in Aramaeam ad Labanem proficisceretur, locum quendam, ubi pernoctaverat et somnium divinum habuerat, vocavit *בֵּית אֵל*, i. e. *sedem Jekovae*, sive *locum, Jekovae sacrum*, Gen. XXVIII. 19, coll. vs. 17. Caeterum *בְּמֹת בַּעַל*, *excelsa Baälis*, urbis etiam cujusdam nomen erat, Jos. XIII. 17. Hanc autem a nostro loco prorsus fuisse diversam, probabiliter existimavit Hamelsv. *Aardrijksk. des Byb.* T. III, p. 447, sq.

Ex alto hoc loco prospectus Bileamo patebat ad *קֶצֶה הָעַם* *fines populi*: quod vel ita intelligi potest, ut Bileamus totum Israëlitarum exercitum, usque ad extrema eorum castra, conspexerit, vel ita, ut non nisi extremam exercitus Israëlitici partem viderit. Prius magis placeat: cum enim Balacus deinceps Bileamum duxerit in locum, ubi extremam tantum castrorum Israëliticorum partem videret, Num. XXIII. 13, probabile est, Bileamum antea universum conspexisse populum. Et *קֶצֶה* aliquando usurpatur de *universo loci ambitu, ad finem usque protenso*. Vid. Dathius, ad Ps. CXXXV. 7. Conferri

quoque meretur L. de Dieu, *Crit. S.* p. 258. Caeterum Interpres Alex. נָרַן vertit ἐδεῖξεν αὐτῶν, ita ut sit species Hiphil et subaudiatur pronomē affixum, quod in antecedenti verbo נָרַן adest.

Porro dicitur Bileamus rogasse Balacum, ut in ipso montis cacumine septem aras exstrueret, et septem juvencos ac totidem arietes pararet, Num. XXIII. 1. Hoc cum Balacus peregisset, victimae mactatae sunt, vs. 2. Idem factum legimus ante secundum Bileami vaticinium, vs. 14, item ante tertium, vs. 29, 30. Quid his sacrificiis sibi voluerit Bileamus, non refertur. Cum autem in monte, qui Baäli sacer erat, instituta dicantur, (cf. p. 50) existimant nonnulli, sacra indicari, in honorem Baälis facta. Sed magis opinabile est, hoc fuisse Balaci et Bileami consilium, ut Jehovae immolarentur victimae. Deum enim Israëlitarum, ex recepta opinione, adversum sibi reddidissent, si, hoc praetermisso, aliis Diis sacra fecissent. Praeterea nihil sacrificio aptius videbatur, quo Jehovam suis votis propitium redderent: maxima enim apud gentes antiquas censebatur sacrificiorum vis, ad Deorum favorem captandum; atque adeo hanc opinionem secutus, Bileamus illud sibi proposuisse videtur, ut oblatis victimis Jehovam placaret et evocaret, ejusque favorem Israëlitis subduceret, quo facilius illi, Numine suo destitu-

ti, a Balaco vincerentur. Magnam autem in his superstitionem prodidit et re vera harioli personam sustinuit. Quod ad numerum septenarium attinet, cum e Job. XLII. 8. pateat, hunc victimarum numerum patriarcharum aetate in usu fuisse, forte se ad eorum exemplum composuit Bileamus, quo melius ipsi res succederet. Vel forsitan traditionem quandam secutus est, qua numerus septenarius sacer esse censebatur, et cujus origo ex institutione, de septimo die sacro habendo, repetenda esse videtur. Ex eadem hac traditione explicandum videtur illud Virgilianum, *Aen. VI. 38, 39.*

*Nunc grege de intacto septem mactare juvencos
Praestiterit, totidem lectas de more bidentes.*

Sacrificio parato, victimae dum immolabantur, Bileamus rogavit Balacum, ut apud eas moraretur; ipse autem se velle in alium locum secedere ait vs. 3, additque *אולי יקרה יהוה*, i. e. *spero, Jehovah mihi esse apparituum*: *אולי* enim *spem* notat, uti vidimus p. 29. Secutus videtur Bileamus vetustam opinionem, qua Dii, oblatis victimis advocari, et sacrificiis ita commoti esse censebantur, ut adventarent ipsi et manifestum praeberent praesentiae suae signum. Vid. de hac opinione Jamblichus, *de Mysteriis Aegyptiorum*, Sect. V. C. 21. Quod addit Bileamus vs. 3, *indicaturum se*

Balaco, quid Jehova sibi declarasset, spem ejus indicat, fore ut Jehova, oblato sacrificio placatus et evocatus, jam sibi permetteret, gentem Israëliticam diris devovere. Subjicitur וַיֵּלֶךְ שָׁפִי, quod vario modo explicant interpretes. Schroederus aliique vertunt collem, arboribus destitutum, a propria radendi significatione verbi שָׁפִי. Vid. J. Scheidius, in Append. ad opus Bijbelsch Huisboek, ad h. l. Ita sensus sit, Bileamum petiisse locum, e quo liberrimus ipsi pateret in castra Israëuitarum prospectus, et suppleri debeat אֶל. Sed nullo idoneo exemplo probatum vidi, וַיֵּלֶךְ aut וַיֵּלֶךְ, per ellipfin praepositionis אֶל, motum ad locum significantis, fuisse constructum; quae enim a J. Scheidio afferuntur loca Prov. VI. 12. et Jes. XXXIII. 15, huc non pertinent, sed in iis potius supplendum est ב, motum in loco indicans. Rectius conferri potuisset Gen. XXVII. 5. וַיֵּלֶךְ הַשָּׂדֶה, i. e. אֶל הַשָּׂדֶה, exiit rus, coll. vs. 3, ubi eodem modo construitur verbum synonymum יָצָא. Quodsi autem vocabulum שָׁפִי, auctore Schroedero, de loco plano accipiatur, non video quare Bileamus ejusmodi locum petierit: etenim a Balaco jam antea in montem ductus fuerat, unde universum Israëuitarum exercitum contemplaretur. Cf. Num. XXII. 41. et quae hac de re notavi p. 51. Dathius, plerosque antiquos interpretes secutus, שָׁפִי ad ipsum Bileam-

leamum refert. Assentitur nonnullis Judaeis, qui hanc vocem, ex significatione Chaldaïci verbi *נפח*, *contrivit*, *attrivit*, interpretati sunt de animo Bileami quasi *attrito*, h. e. sollicito et inquieto. Verum haec *conterendi* notio, quae in sola dialecto Chaldaïca obtinet, non *figurate*, sed *proprie* usurpata fuisse videtur. At vero in dialecto Chaldaïca, Syriaca et Arabica, a *radendi* et *complanandi* notione verbi *נפח* derivatur notio *sedandi*, quae figurate ad animum transferatur. Itaque *נפח*, adverbialiter pro *נפח*, verto *sedate*, pp. *cum tranquillitate*. Similiter Arabs in *Polygl.* habet *في هدوء*, *abiit tranquille*, et Syrus *ܠܗܬܗܪܐܝܬܐ*, quod non vertendum est *sincere*, sed potius *sedate*. Nimirum Bileamus in ipsa victimarum oblatione, postquam animalium extis inspiciendis, vel aliis artibus praestigiatorum occupatus fuerat, una cum Baälis sacerdotibus magnos fortasse clamores sustulerat, et corpus variis modis inter saltandum contorserat, prouti a Baälis prophetis factum legimus 1 Reg. XVIII. 26—28. coll. Muntingh. *Geschied. der menschh.* P. VII, p. not. 14. His autem aliisque similibus peractis, abiisse videtur, ut felicem divinationis suae successum a Jehova impetraret. Secesfit autem habitu gravi et sedato gressuque placido, quo majorem sibi suoque muneri venerationem conciliaret.

Tum vero Deus ipsi occurrisset legitur vs. 4, quod ita forte intelligendum est, ut idem angelus, qui Bileamo in itinere obstitit, nunc denuo ipsi apparuerit. Neque adeo male textus Samar. hoc vs. habet מלאך אלהים et vs. sq. מלאך יהוה; quae lectio, etsi ad rei expositionem faciat, non eam tamen habet auctoritatem, ut textui Hebraico inferenda sit. Cum autem Deus Bileamum de ipsius consilio interrogasset, perbreuiter respondit hariolus, *se septem aras construxisse et in singulis iuencum et arietem immolasse*. Neque plura addidisse, sed repentina Dei angelive interrogatione adeo perculsus fuisse videtur, ut ne ea quidem, quae vellet, implorare auderet. At vero Deus nova Bileamo mandata dedit, additis fortasse denuo minis gravissimis, quo magis ad illa observanda excitaretur.

Tantam divina haec apparitio vim in Bileamum habuit, ut, cum ad Balacum reversus esset, eumque, una cum principibus Moabiticis, sacrificio suo adstantem invenisset, vs. 6, divinum impetum secutus, nulla intermissa mora, *orationem suam sententiosam efferret*, vs. 7. Eadem dictio reperitur Num. XXIII. 18, XXIV. 3, 15, 20. Job. XXVII. 1. XXIX. 1. et Jes. XIV. 4. Verbum נשׁ singulis his locis habet significationem *alte et pleno pectore efferendi*. Nomen נשׁל significat *proverbium, parabolam, sententiam*. Vid. Schult. ad Prov. I. 1. Nostro autem loco aliisque similibus,

mo.

modo notatis, indicatur *oratio sententiosa et sublimi spiritu poëtico concepta*. Huc pertinent plurima Jobi carmina, Salomonis Proverbia, Psalmi plurimi et multae Hebraeorum prophetarum vaticinationes. Ad poësin sententiosam proxime etiam Bileami carmina accedunt, atque illud fere his commune est cum caeteris carminibus sacris, quod stylo parabolico enuntientur, et valde concinni quid ac numerosi habeant. Attamen peculiaribus etiam quibusdam dotibus gaudent, de quibus breviter jam videamus.

Sententiarum parallelia in his carminibus maxime est accurata et perfecta. Nullus fere in iis cernitur versus, in quo membra sibi invicem non accurate respondeant, ita ut alterum ab altero majorem lucem ac vim depromat; ac nulla facile reperiuntur Hebraeorum poëmata, quae praeclara paralleliae virtute prae carminibus Bileamiticis emineant. At simul in his carminibus singularis quaedam obtinet breviloquentia. Raptim fere et concise res proponuntur. Dictio plerumque presa est et abrupta, paucis verbis multa comprehendens, rarius imaginem diu continuatam omnibusque partibus elaboratam continens, atque hinc interdum paulo obscurior, suppressis nonnullis vocabulis, quae alius poëta minus concitatus adjecisset. Hujus breviloquentiae exempla in ipsa carminum pertractatione saepius occurrent. Porro pleraque Bi-

leami vaticinia lectissimam habent compositionem. Eleganti fere inchoantur exordio, apta rerum continuatione ac serie decurrunt, tum denique acuta conclusione terminantur. Praeterea vivida est ipsa rerum propositio, et sensim sensimque increfcens sensuum impetus, ita ut optime inde fervidum Orientalium ingenium appareat. Denique abundant haec carmina laetissimis ac splendidissimis imaginibus, e natura petitis; quaecum apte a poëta in rem suam adhibeantur, non modo ornatum dictioni afferunt, sed magnam quoque sententiis gravitatem et sublimitatem conciliant.

Observari etiam hoc loco potest, Bileami carmina ita inter se cohaerere, ut admirabilis quaedam in iis gradatio cernatur, utque id, quod superiori subjungitur, continuo majus quid contineat et majori vi polleat, atque adeo magis etiam mentem commoveat. Qua de re non opus est, ut hic uberius agam: facile enim illud unicuique, singulorum vaticiniorum argumentum et rationem consideranti, in oculos incurrit.

E paucis hisce, quae de poësi Bileamitica dixi, satis intelligitur, summam ejus esse praestantiam. Recte igitur peritissimus Lowthus, passim in Praelectionibus *de sacra Hebraeorum Poësi*, magnifica quaevis de Bileami carminibus praedicat, tum p. 421, edit. Goetting. *Nihil, inquit, habet poësis Hebraea in ullo genere limatius,*

tius, aut exquisitius. Magnas quoque nostri poëtae virtutes agnovit cl. Muntinghii, op. cit. P. II, p. 225—227. Attamen improbat, quod in ejus carminibus non semper satis justa aut concinna sit imaginum conjunctio, veluti *stellae et sceptri*, Num. XXIV. 17, tum etiam, quod parum placeat lusus in verbis ראשית et אחריית, ibid. vs. 20. Observandum autem videtur, poëtas Orientales haud raro diversas imagines uno tenore conjungere, neque a verborum lusibus alienos esse. Quin etiam apud Jesaiam, unum omnium poëtarum Hebraeorum cultissimum, reperitur lusus in verbis פחד ופחת ופח C. XXIV. 17. Quod, etsi diversi est generis, universe tamen probat, quantopere poëtae Orientales, in ejusmodi rebus, ingenio indulgeant. Diversarum autem imaginum conjunctionem quis in his poëtis miretur, quis non ferat? Naturae et animi impetum sequebantur, artis vero poëticae regulas non cognoscebant. Quae enim in recentiorum poësi adest accuratior et ad leges quasdam exacta ratio, ea cum in Bileami vaticiniis, tum in caeteris carminibus Hebraïcis frustra desideratur. Contra vero haec gravitate, sublimitate aliisque eximiis dotibus, quae inprimis fervido Orientalium ingenio propriae erant, adeo excelluerunt, ut omnibus, quotquot postea exstiterunt, poëmatibus hac in re palmam praeripuisse merito censeantur.

Sed

Sed progrediamur ad primum Bileami vaticinium, quod Num. XXIII. 7—10. legitur et sic sese habet.

*Ex Aramaea me arcessivit Balacus,
Rex Moabitarum e montibus Orientis,
Age, ait, imprecare Jacobo:
Age, inquam, execrare Israëlem.
Quid imprecabor, cui Deus non imprecatur!
Ecquid execrabor, quem non execratur Jehova!
Enimvero e vertice petrarum eum video,
E collibusque eum contemplor:
En populum, qui habitabit seorsim,
Nec se reponet in gentium numero!
Quis computet Jacobum, pulveri similem!
Ecquis quartam Israëlis partem recenseat!
Moriar ipse ego mortem horum fortunatorum!
Et idem meus sit, qui eorum exitus!*

Vs. 7.

מִהַרְרֵי קָדִם potest verti *e montibus antiquis,*
vel *e montibus Orientis.* Prius placuit Cornelio
Swavingio, in *Comment. ad Bileami Vaticinia,*
quae reperitur in *Symbolis Literariis Haganis,*
Clasf. I, p. 14. sq. Ita Bileamus patriam suam
laudasse censeatur, montibus, ab omni memo-
ria claris et celeberrimis, conspicuam. Prae-
ferenda autem videtur altera interpretatio, eaque
ple.

plerisque interpretibus recepta. Nam Aramaea, five Mesopotamia, sita erat ad partem Euro-aquilonariam loci illius, in quo jam versabatur et loquebatur Bileamus. Eadem regio *terra Orientalium* dicebatur ab iis, qui in Cananaea habitabant, Gen. XXIX. 1. et partim montosa erat. Itaque Bileamus poëtice indicat, se a Balaco procul fuisse arcesitum.

לכה. Subito transitu loquens inducitur Moabitum rex. Ejusmodi transitus Hebraeis poëtis frequens est, et abrupto Bileami stylo apprime convenit. Vid. Swaving. l. 1. p. 15—17. Postèrius ולכה rite verti potest, *veni*, vel *age inquam*, ut indicetur, quanto studio Bileamum arcesfendi Balacus duceretur.

ארה. Verbum ארר, coll. Ar. ارر, pp. est *urere*, *adurere*, hinc apud Arabes *cum ignominia expellere*, *abigere*, uti observavit Schultensius, in *Lexico Origg. MS.* Hinc significat, *ferire aliquem fulmine maledictionis*, quo male dispareat.

זעמה. Verbum זעם, coll. Ar. زعم, pp. est *spumam per os agitare*, hinc *quasi cum fervore despumare*, i. e. dira et dura ore proferre. Schroederus, *Gramm.* p. 261, זעמה, ad speciem Pihel refert. Quodsi levi punctorum mutatione legatur זעמה, erit spec. Kal, qua hoc verbum vs. sq. bis reperitur. Post זעמה in textu Samar. et versione Alex. Arab. et Syr. additur

ל', quod magis parallelismo convenit et propter ea merito praefertur a Scheidio, ad Greenii opus, cui titulus: *Dichtstukken, hier en daar verspreid door de boeken van het Oude Testament*, p. 128.

Vs. 8.

נקב derivari debet a נקב. Vid. Schroed. *Gramm.* p. 89. De significatione hujus verbi vid. supra notata, p. 33. Ab eodem recte etiam קבה, Num. XXII. 11, 17, derivavit Schult. *Instit. Gramm. Hebr.* p. 332. Sed קבה pertinet ad קבב. Utrumque autem promiscue usurpatur. Post אים subaudiendum est relativum אשר, item ante אקב; post אים autem pron. aff. quale adest in קבה. Indicat autem hoc vs. Bileamus, se a Jehova fuisse prohibitum, ne e Balaci voto Israëlitas diris execraretur.

Vs. 9.

J. Scheidius, *Bybelsch Huisboek*, duce Schroedero, partic. כ' vertit *quando*, et utramque hujus vs. partem in hunc sensum conjungit: *Quando de montis, in quo jam versor, cacumine Israëlem intueor, tum dico, sive exclamo: ecce gentem, caet.* Maxime vero convenit cum abrupto et sententioso Bileami stylo, tum etiam cum usu partic. כ', quae in oraculorum exordiis asseve-

ran-

randi vim habet, ut ita vertatur: *Enimvero e vertice petrarum eum adspicio. E collibus eum contemplor. Ecce gens est, caet.* Sensus tamen eodem redit, et hoc sibi vult Bileamus: In Israëlitis, quos nunc intueor, videre mihi jam videor gentem, ab aliis distinctam, caet.

לְבַרְדֵּי יִשְׁכֵּן, *sola habitabit*, i. e. se ab aliis segregabit, cum aliis gentibus non commixta erit. Est in verbo יִשְׁכֵּן notio *securae et felicitis mansionis*, quae menti vaticinantis obversata fuisse videtur. Cum his autem fere convenit, quod de Israëlitis praedixit Moses, Deut. XXXIII. 28, וַיִּשְׁכֵּן יִשְׂרָאֵל בְּטַח בְּרָדָּה. *Et Israël secure habitabit seorsim.*

וּבְנֵי אֱלֹהִים לֹא יִתְחַשֵּׁב. Haec non vertenda videntur: *et gentibus non annumerabitur*, sed ex significatione verbi יִתְחַשֵּׁב *reputare, aestimare, in pretio habere*, et ex vi reciproca spec. Hithpahhel: *et inter gentes se non reputabit*. Sensus est: Gens Israëlitica, Numinis sui favore et legibus suis se ab omnibus gentibus distinctam iisque excellentiorem habere poterit. Prorsus autem haec dicta Bileami Israëlitarum historia comprobata fuerunt; quam in rem conferri possunt Swavingius, l. I. p. 33. sqq. et Greenius, p. 128. Illustrantur autem iis, quae dixit Moses, Deut. IV. 6—8, fore, ut gentes exterae Israëlitarum praestantiam eorumque leges et instituta admirarentur, quamdiu gens Israëlitica Jehovae cultui ad-

dic-

dicta maneret. Caeterum nostra etiam aetate Israëlitae, quamvis per totum fere terrarum orbem dispersi, ab aliis tamen gentibus distincti manent, et hac sua distinctione superbiunt.

Vs. 10.

עֶפֶר יַעֲקֹב, *pulvis Jacobi*, breviter et poëtice dictum de Jacobitarum multitudine. Respici hic videtur ad Gen. XIII. 16 et XXVIII. 14.

וּמִסְפָּר. Recte Venema, in nota ad Malach. I. 13, praetulit וּמִ' סֶפֶר, quod reperitur in 3 Codd. textus Samaritani, et expresum est ab Arabe in *Polyglottis*, item a Vulg. uti et in versione Samaritano - Arabica Pentateuchi inedita. Vid. S. de Sacy, in *Comment.* ad hanc versionem, apud Eichhorn. *Allgem. Biblioth. der Bibl. Litter.* X. p. 88. Eodem modo legisse videntur interpretes Alexandrini, vertentes καὶ τίς ἐξαριθμῆσεται; Etsi enim futurum expresserunt, non tamen est quod existimemus, eos legisse מִסְפָּר, uti voluit Greenius, l. l. p. 129. Ipsam autem Venemae emendationem probavit summus Schroederus, apud J. Scheidium l. l. Et vero paralleliae, quae in primis in Bileami carminibus conspicua est, multo magis convenit, quam recepta lectio: quam quominus retineamus, multum etiam impedit particula מִן. Haec enim pro Genitivi nota haberi non

non potest: quippe nunquam Genitivo praeponitur, et qui profertur locus Num. X. 2. huc non pertinet. Cf. Schroed. *Synt. Reg.* 86, p. 388. Caeterum abest מן a nonnullis Codd. Vid. E. Scheid. l. l. p. 129.

רבע. Vertere solent *quartam partem*. Potest hoc satis defendi, cum Israëliitarum castra in quatuor agmina divisa essent, Num. II. Idem in versione expressi. Verumtamen רבע alio modo verti possit, collato nomine Arabico ربيع, quod *mansiones, domicilia* significat. Sed magis paralleliae adaptata est notio *magnae multitudinis*, quae inest verbo ربيع et cogn. ربيع. Immo ربيع ac ربيع *subtilem terram*, sive *minutum pulverem* significat. Quae notio, si figurate de innumera multitudine accipiatur, optime convenit cum antecedenti עפר. Boyesen, *Krit. Erleut.* ad h. l. רבע, coll. Arab. ربيع, vertit *vitae commoditas et jucunditas*; quod minus aptum est. Indicare autem h. l. videtur Bileamus, non modo praesentem Israëliitarum multitudinem, verum etiam futura eorum in Cananitica regione incrementa. Cf. Swaving. l. l. p. 46, 47. Aptè omnino hic a Bileamo praedicatur Israëliitarum foecunditas; ita enim denuo Balaci spes non modo labefactari, sed prorsus everti debebat.

חַמּוֹת נַפְשִׁי, *moriatur anima mea*, i. e. moriar ego ipse. Cf. Swaving. l. l. p. 49, 50.

יְשָׁרִים h. l. non sunt *pīi*, sive *justi*, sed *felices*, uti recte, collato usu verbi Arab. *يسر*, notavit Muntinghius, op. cit. T. II. p. not. 128. Simul observat, ipsam *felicitatis* notionem inesse nomini יִשְׂרָאֵל, quod Israēlitis a Mose poëtice tribuitur Deut. XXXII. 15. XXXIII. 5. Eo magis autem h. l. valet *felicitatis* notio, quod Bileamus, non Israēlitarum probitate, aut pietate, sed laeta eorū conditione praesenti et futura, ad eos collaudandos permovebatur. Est autem יְשָׁרִים pro הַיְשָׁרִים, per ellipsin articuli, poëtis haud raro usitatam, quando subiectum satis per sermonis contextum restringitur. Vid. cl. Pareau, in *Commentatione Jobaea*, p. 302.

אַחֲרֵיתָי. Rosenmullerus hoc vocabulo non significari putat *finem dierum*, sive *vitae*, sed *tempus futurum*, coll. Gen. XLIX. 1. Graeci illud de *posteritate* interpretati sunt: vertunt enim σπέρμα. Sed merito Scheidius, ad Green. p. 130 notat, atque exemplis probat, אַחֲרֵיתָי non modo de *fine* usurpari, ita ut opponatur *initio*, sed interdum etiam *vitae finem*, sive *mortem* significare; et observat, hanc significationem paralleliae maxime esse adaptatam. Caeterum affixum in כִּמְהוּ, vel collective accipiendum est, coll. Schroed. Synt. Reg. 36. n. 1. vel, quod

quod eodem redit, וְנִי referendum est ad *gentem Israëliticam*, de qua Bileamus in suis vaticiniis fing. num. loqui solet. In brevi autem et presa poëtae dictione בְּאַחֲרֵיתוֹ est pro כְּמִנְהוּ.

Quod ad hujus exclamationis sensum attinet, inter alios existimat J. D. Michaëlis ad h. l. respexisse Bileamum ad spem vitae futurae. Nimirum observat, brevem et miserrimam fuisse plerorumque Israëlitarum vitam in deserto, neque adeo eorum mortem ullo modo a Bileamo exoptari potuisse. Sed vero nullum hic adest indicium, cogitasse Bileamum de vita futura, et in caeteris vaticiniis ubique ad vitam praesentem respexit. Cum autem beatam Israëlitarum mortem praedicaret, hos sibi proposuisse videtur, non modo, quales jam ei obversabantur, sed imprimis quales futuri essent, cum in Cananaea ad summam prosperitatem adducerentur. Celebravit adeo sibi exoptavit eorum mortem, cum ob vitae fortunate ductae memoriam, tum ob laetissimum in tempora futura prospectum, quo de sequentibus generationibus, potentissima Jehovae tutela fruenter, bona quaevis sperare possent. Sensus est: In hac tam fortunata gente reliquam meam vitam degere ac mori cupiam! Elucet autem in his summus, quo vates ferebatur et totus abripiebatur, impetus divinus. Tam parum enim auditores suos curabat, ut non modo iis, ad quos execran-

dos conductus fuerat, omnia fausta precaretur, sed eorum sortem ipse sibi exoptaret. Caeterum cum hocce Bileami voto conferendus est similis locus, quem ex Osfiano attulit Muntinghius, op. cit. T. II. p. not. 129.

C A P U T II.

De secundo Bileami vaticinio.

Quo majori spe fretus fuerat Balacus, fore ut Bileamus votis suis obsequeretur et Israëlitae diris execraretur, eo magis ingratum ipsi esse debebat primum Bileami vaticinium, quo hic summis laudibus eos celebraverat. Itaque spe sua se esse dejectum miratur, stupet, et Bileamum rogat, quid fecerit et quare tandem, cum eum ad mala suis hostibus imprecanda arcesfiverit, continuo bene iis precatus sit, Num. XXIII. 11. Respondet Bileamus vs. 12, se mandatis divinis fuisse constrictum, quominus diras adversus Israëlitae pronuntiaret. Accepto hoc responso, suspicatus fuisse videtur Balacus, totius exercitus Israëlitici conspectu Bileamum adeo fuisse perculsum, ut omnem artium magicarum vim irritam esse sentiret, eumque a potenti Israëlitae Numine adeo sibi timuisse, ut nihil mali, sed bona quaevis, iis precaretur. Itaque rex alio modo propositum suum assequi conatus, Bileamum

mum rogavit vs. 13, ut in alium secum abiret locum, unde extremam tantum exercitus Israëlitici partem videret. Fuerunt, qui verba **אֵפֶס קָצֵהוּ תִּרְאֶה וְכֹל לֹא תִּרְאֶה** verterent: *extremi-
tatem ejus vidisti, sed totum non vidisti*. Magis vero rationi grammaticae convenit, si futuro tempore vertantur. Vocem **אֵפֶס** h. l. non esse puto particulam *tantum*, sed substantivum, quod significat *expirationem*, i. e. extremitatem; **קָצֵהוּ** autem h. l. aequè ac Num. XXII. 41, accipien-
dum est de toto castrorum Israëliticorum ambitu. Itaque sensus est, Balacum monstrasse Bileamo extremam partem exercitus Israëlitici, quem antea totum conspexerat. In his vero denuo Balaci superstitio pellucet. Prosperum divinationis successum a loci quadam opportunitate sperabat, atque, haec si daretur, Numinis Israëlitici favorem facilius conciliari posse, stulte autumabat. Bileamus vero iterum se a Balaco, eo quo hic vellet, duci passus est, atque ita nihil intentatum reliquit, quo ejus votis obsequeretur.

Locus, ad quem Bileamus ductus fuit, vs. 14. vocatur *campus speculatorum*, ad verticem *Pisgae*. **שָׂרָה צִפִּים** non proprie, sed appellative accipiendum videtur. Vid. ea, quae e Clerico notavit Rosenm. ad h. l. Erat autem planities, quae montis Pisgae cacumine terminabatur, et ita vocata fuisse videtur, quod ad ejusdem cacuminis latus speculatores collocari poterant, qui

non facile ab aliis conspicerentur. Pisga erat cacumen montis Nebo, in tractu montano Abarim. Vid. Hamelsv. *Aardryksk. des Byb.* P. I. p. 337.

Sacrificio eadem, qua antea, ratione instituto, Bileamus denuo Balaco mandavit, ut victimis adstaret, vs. 15. Addidit, se iterum alio loco velle Jehovam consulere. Bis hoc vs. reperitur particula *הנה*, quae diversum locum indicat et recte verti potest *hic, illic*. Cf. Schroed. *Synt. Reg.* 112. n. 3. Neque tamen Bileamus voti compos factus est: nam Jehova, cum denuo ei apparuisset, iisdem quibus antea mandatis eum instruxit. Quocirca, cum ad regem Moabitaram reversus et ab eo interrogatus esset, quid ipsi Deus dixisset, ita secundum suum vaticinium protulit, vs. 18—24.

Adesto Balace et audi!

Attende, quamdiu loquar, fili Zipporis!

Deus non homo est, ut mentiatur:

Nec filius Adami, ut ducatur poenitentia.

Num ipse loqueretur, nec perageret?

Diceretne, neque illud ratum faceret?

En! Bona vota pronuntianda accepi:

Bona, inquam, vota, eaque non revocabo.

Non lubens conspicit iniquitatem contra Jacobum:

Neque amat videre injuriam contra Israëlem.

Jehova, ejus Deus, comes ipsi adest,

Ejus

Ejusque se regem tuba proclamavit.

Deus eum ex Aegypto eduxit:

Violenti sunt ejus impetus, ut bovis feri.

Enimvero non valent incantamenta contra Jacobum,

Nec divinationes contra Israëlem.

Hoc tempore praedicandum de Jacobo,

Et de Israële, quanta mox factururus sit Deus.

En populum, qui jamjam surget ut leaena:

Et sese efferet ut leo:

Non prius recubabit, quam voraverit praedam,

Et sanguinem biberit trucidatorum.

Vs. 18.

Apto exordio Bileamus vaticinium suum inchoat et regem excitat, ut ea, qua par est, reverentia, dicta sua audiat. Eodem fere modo Lamechus uxores suas alloquitur Gen. IV. 23.

עדה וזילה שמען קולי
נשי למך האזנה אמרתי

Ada et Zilla, audite meam vocem!

Uxores Lamechi, attendite ad meum dictum!

קום ושמע. Utrique huic vocabulo Cod. Sam. addit ה parag. quod hic, allatis exemplis,

magis emphaticum esse judicat E. Scheidius, l. l. p. 134.

עֲדִי. Michaëlis legit עֲדִי *testis meus esto*. Durum enim ipsi videbatur, quod הֵאָזִין construatur cum עֲדִי, non vero cum אֵל, aut ל, ut alibi. Sed עֲדִי, *usque ad me*, h. l. scriptum esse videtur pro עַד אֲדַבֵּר, *quamdiu loquar*. Similiter fere Job. XXXII. 11. אֲזִין עַד תְּבוֹנוֹתֵיכֶם, *auscultavi usque ad intelligentias vestras*, i. e. quamdiu locuti estis, auscultavi, num sapienter loqueremini. Hunc ibi esse sensum patet ex iis, quae adduntur, in quibus etiam particula עֲדִי verbo mox praemisssa est. Quod vero Graeci, Syrus, Arabs et Samaritanus interpres, nostro loco עֲדִי, *testem meum*, sive *testimonium meum* interpretati sint, non eam habet vim, ut a recepta punctatione recedamus, uti recte judicavit E. Scheidius.

בְּנוֹ צִפּוֹר. Affixum h. l. et Num. XXIV. 3, 15. redundat. In dialecto Syriaca pronomina affixa, quamvis nullam vim habeant, nominibus addi solent, atque adeo non mirandum est, Bileamum Aramaeum hoc modo affixum interdum adhibuisse. Verumtamen affixa ׀ pleonastica apud Hebraeos etiam reperitur: paragogicam eam vocat Schroederus, et observat, nonnunquam eam addi nominibus, in regimine positis, *Gramm. Reg.* 166.

Vs. 19.

Illustrat et amplificat vates hoc vs. et sqq. ea, quae superiori vaticinio vs. 8. dixerat, atque ita denuo Balaco inculcat, Israëlitas nullo modo posse diris devoveri. כִּזֵּב, *mentiri*, ex orationis nexu significat, *alia dicere ac quae quis modo dixerit*. הִתְנַחֵם, *poenitentia duci*, est *sententiam mutare, non amplius probare, quod quis modo protulerit*. Itaque in parallelia utrumque eodem redit. Sensus est: Deus sententiam non mutat, neque retractat; quae dixit, ea omnino efficiet. Cum his fere conveniunt ea, quae Samueles dixit, 1 Sam. XV. 29. Aptissime autem haec ita a Bileamo proferuntur, cum Balacus omnia tentasset, ut Israëlitarum Numen ad sententiam mutandam permoveret, atque ipse Bileamus ab ea perversitate se non alienum ostendisset. Cf. Swav. l. l. p. 250, sq.

Vs. 20.

Prius hemistichium verito: *En! Bona vota pronuntianda accepi*. Nimirum לָקַח h. l. significat *accipere aliquid, discipuli instar a doctore, vel mandatum quoddam exsequendum accipere ab eo, cui obtemperare decet*. Textus Samar. et pleraeque versiones, ut Graeca, Syriaca, Samar. Vulg. et Targ. Hierosol. pro בְּרַךְ לְקַחְתִּי

habent לקחתי לברך, *huc adductus*, vel *compulsus sum ad benedicendum*. Vid. E. Scheid. l. l. p. 136. Reliquae versiones receptam lectionem sequuntur; item Graeca Veneta et Arabs Erpenii: atque hanc praefero, quod aptissimum sensum praebeat. Quod ad alterum hemistichium: de voce וברך etiam dissentiant interpretes. E. Scheidius observat, in textu Samar. quocum consentit versio Graeca, Syr. Samar. et Arab. legi אברך, *benedicam*, vel *benedixi*. Ipse vero, admissa lectione recepta, post וברך supplet vocem ברכה *benedictionem*, ad quam referatur affix. in אשיבנה. Equidem pro בִּרְךָ lego בִּרְךָ, quod modo adfuit, ita ut utrumque sit infinitivus, sive nomen verbale; nisi quis בִּרְךָ retinere cupiat eadem infinitivi significatione, coll. Schroed. *Gramm.* p. 64. Copulam autem ו verto *inquam*: saepius enim in repetitione ejusdem vocabuli hanc significationem habet; cujus rei exemplum supra adfuit vs. 7. et infra aderit Num. XXIV. 3, 15. Litera ו in ולא, etsi in nonnullis Codd. et vers. Syr. et Vulg. non reperiat, abjicienda tamen non esse videtur: non enim redundat, sed sensum complet. Affix. vero in אשיבנה referendum est ad בִּרְךָ, coll. Schroed. *Synt.* Reg. 35. Ita igitur hoc hemistichium verto: *Bene precari, inquam, jussus sum, et hoc non revocabo.* Sensus totius vs. hic est: Cum Deus non re-

retractet ea, quae semel dixit, ipse autem me bonis votis instruxerit, illa, quae Jehova jubente dixi, revocare non possum.

Vs. 21.

הַבִּיט. Textus Samar. habet אֲבִיט, quod expresfit quoque Onkelosus. Pro רָאָה autem Syrus expresfit אֲרָאָה. Utrumque secutus est Dathius. Kennicottus quoque, in *Observatt. Anglicis ad selecta quaedam V. T. loca*, p. 69, 70. praefert אֲבִיט, et existimat, vel רָאָה pro participio esse habendum, vel scriptum fuisse אֲרָאָה. Equidem receptam lectionem retineo, et in totius hujus vs. interpretatione sequor Gatakerum, *Adversf. Miscell.* p. 289—292. et Swaving, l. l. p. 264—267, atque adeo ita verto: *Deus non videt, i. e. non lubenter videt, non approbat iniquitatem adversus Jacobum, neque injuriam tolerat adversus Israëlem.* Eodem sensu Habac. I. 13. dicitur *Deus oculos habere nimis puros, quam ut videant malum, neque conspiciere posse vexationem.* Prouti autem ibi parallela sunt verba רָאָה et הַבִּיט, ita etiam nomina רָע et עֲמֵל; et prout haec ibi intelligenda sunt de *malo*, sive *injuria*, alteri *illata*, ita hic etiam עֲמֵל et אֵן eodem sensu accipienda sunt. Praepositio בְּ h. l. uti vs. 23. et alibi saepius, valet *contra*, *adversus*. Quodsi ita haec explicentur, aptis-
ma

ma sunt ea , quae subjunguntur **יהוה אלהיו עמו**, et quibus significatur, Jehovam gentis Israëliticae indivulsum esse comitem et Numen tutelare, atque adeo injuriarum, quibus afficiantur, acerrimum vindicem.

והרועת מלך בו. Nonnulli haec accipiunt de clangore regis victoris, alii de laetis clamoribus, in regio comitatu adhibitis, alii paulo aliter. Vid. Rosenmullerus ad h. l. et Swavingius, qui etiam de tubarum et buccinarum usu, in rebus Hebraeorum sacris et militari- bus, consuli potest l. l. p. 273, sq. Videtur ante **יהוה** subaudiendum esse nomen **תרועת**, quod in membro superiori adfuit. Itaque ad literam ver- to: *Jehova est clangor regis apud Israëlitas*, i. e. Jehova tubarum sono et buccinarum clangore se eorum regem proclamavit. Apte haec cum superioribus cohaerent. Jehova non modo di- citur Israëlitarum Numen tutelare, sed sum- mus etiam eorum Princeps, qui solemni modo imperium in eos suscepit, atque adeo subdi- tos suos ab omni injuria et vexatione perpetuo tueatur.

Vs. 22.

מוציאם. Unus Codex apud Kennic. habet **מוציאו**, quod reperitur in loco parallelo Num. XXIV. 8. Eandem lectionem h. l. expresferunt
Alex.

Alexandrini et Vulgatus. Commendat sese, quod affixum sing. num. praecessit et sequitur, et quod Bileamus in vaticiniis suis de Israëlitis singulari numero loqui solet. Recte igitur E. Scheidius, l. l. p. 139, hanc lectionem praetulit.

כַּנֶּרֶס pp. designat *animal, cornua habens procera, elata*, uti ostendit cl. Pareau, in *Comment. Jobaea*, p. 323. Hinc apud Hebraeos significat speciem bovis sylvestris, quae cornua procera habet. Ad hanc cornuum proceritatem alludi videtur Ps. XCII. 11. Cf. Job. XXXIX. 9, 10, ibique A. Schult. item Michaëlis, in *Supplem. ad Lex. Hebr.* hac voce, et ad Num. XXIII. 22.

תועפות. Nonnulli vertunt *vires*, sed haud idoneam afferunt rationem. Alii huic vocabulo *alacritatis* notionem inesse putant, ut Swavingius l. l. p. 279. sq. Alii vertunt *celeritates*, sive *cursum celerrimum*, coll. Arab. وَغْف, quod de cursus celeritate usurpatur. Sed *celeritatis* notio, neque hoc loco, neque etiam Num. XXIV. 8. satis convenit: nam in ipsa Israëlitarum conditione et diuturnis lentisque eorum vagationibus nihil inerat, quod ad hanc imaginem duceret. Praeterea vocabulum תועפות sensu longe diverso reperitur Ps. XCV. 4. et Job XXII. 25. Priori Psalmorum et utrique nostro Numerorum loco, satis convenit *elationis* significatio, quam nonnulli praeferunt, sed Jobi l. l. eadem non convenit.

nit. Probare eam nostro loco conatur Bochartus, *Hieroz.* P. I. L. III. C. 27. initio, et Rosenmullerus, atque hi conferunt Arab. *يفع*, quod habet *conscendendi* significationem. Sed ad literarum transpositionem, qualis ab iis assumitur, sine necessitate confugiendum non est. Optime תועפות ver- titur *gyrationes, vertigines*. Scilicet *עף*, *وغف* at- que cogn. *עף*, *עף* et *עף*, media *و* et *י*, pp. est *gyrare*, *δωρεῖσθαι*. Cf. Schult. ad Job. XXII. 25. et ad Prov. p. 289. Inde Ps. XCV. 4. תועפות *gyrationes, vel vertigines montium*, sunt summa eorum cacumina, ubi oculi quasi *gyrant* et ca- put *vertigine rotat*. Sed Job. XXII. 25. signifi- cantur *profundissima montium viscera*, sive *fodi- nae*, in quibus homo facile vertigine laborat. No- tandum autem est, Arab. *عوف* pro *عيف* et *عوف* peculiariter usurpari de *avibus, praedae immi- nentibus*, et Hebr. *עוף* de *vehementi impetu*, quo quis *involat* in humeros hostium. Vid. Jes. XI. 14. Cf. quoque Hab. I. 8, ubi equi hosti- les comparantur aquilis, *magno impetu* in escam *irruentibus*. Ex hac igitur significatione תועפות sunt *violenti et citati impetus bovis feri*, quibus eiato cornu in animalia *invchitur*. Sensus est: Cum Deus, maximis patrat^{is} miracu- lis, Israëlitae ex Aegypto eduxerit, eodem au- xiliante, tantos sibi sentiunt vires, ut, boum ferorum instar, in hostes suos ejusmodi im- petu irruant, cui nemo resistere possit.

Vs.

Vs. 23.

Prior hujus vs. pars variis modis ab interpretibus explicatur, quorum diversas sententias recensere non opus est. Simplicissima et orationis nexui convenientissima est ea interpretatio, quam in versione expressi. Sensus est: Cum talis sit tantusque Israëlitarum impetus, cumque Jehova potentissima sua tutela iis semper adsit, quid adversus eos valeant incantamenta artiumque magicarum vis? Arcte haec cohaerere puto, non modo cum proxime antecedentibus, verum etiam cum iis, quae vs. 21. habentur.

כעת caet. Hic nova incipit periodus, neque adeo haec proxime cum antecedentibus conjuncta sunt. כעת proprie est, *circa hoc tempus*, hic autem significare videtur, *hoc ipso tempore*, uti כיום, *hoc ipso die*, five *statim*, Gen. XXV. 31. Sic etiam כעת, Jud. XIII. 23. est, *hoc ipso tempore*, five *nunc*. Alia hanc in rem habet Coccejus, in *Lex.* et Noldius, *Concord. Partic.* p. 357. sq. אמר autem h. l. *praedicandi*, five *celebrandi* habet notionem. Vid. Swaving. l. l. p. 285. Itaque verti haec posunt: *Jam palam praedicabitur et ubique vulgabitur de Jacobo et Israël, quid fecerit Deus, vel potius, coll. Schroed. Synt. Reg. 48. n. 3: Hoc ipso tempore dicere oportet de Jacobo et Israël, quid, vel quanta factururus sit Deus.* פועל est forma prae-

praeteriti, sed h. l. stylo prophetico, de re mox futura, adhibetur. Greenius autem, non improbane Scheidio, post partic. לֹא excidisse putat וְלִי iis, sed nulla de causa: nam Paraphrasta Chaldaeus, qui illud expresit, sensus illustrandi causa id supplevisse videtur. Quodsi quid addendum sit, addere praestat וְ: Bileamus enim affix. sing. de Israëlitis adhibere solet.

Igitur nova illa periodo, quae in posteriori huius vs. parte incipit, et toto vs. sq. continuatur, exponitur, quid Deus pro Israëlitis factururus sit. Depingit Bileamus gentem Israëliticam, in tentoriis suis quiete degentem, leonis ad instar, in lustro suo recubantis; sed mox, Deo excitante et juvante, surrecturam et hostes suos profligaturam. Cohærent tamen haec quodammodo cum antecedentibus, ita ut Bileamus ex ipsis, quas Israëlitae de hostibus suis reportaturi sint, victoriis prober, nihil adversus eos incantamenta valere, atque ita admoneatur Balacus, ne quid mali adversus Israëlitas moliatur.

Vs. 24.

Gravissima imagine, cujus sensum modo indicavi, praedicat Bileamus praeclara, quae ab Israëlitis edenda sint, virtutis bellicae specimina, et maximas strages, quibus illi hostes suos affecturi sint.

sint. Post עַי suppleri potest relativum אֲשֶׁר, ut supra vs. 9, ubi simillima adest structura. לֵבָיָא est *leaena lactans*, atque adeo *ferocior*. Convenit cum Arab. لبوة, a verbo لَبَأَ, quod habet *lactandi* significationem. Vid. Bochart. Hieroz. P. I. L. III. Cap. 1. p. 719. אֲרִי universe est *leo*, ab *irae aestuantis violentia* denominatus. Vid. cl. Pareau, in *Comment. Job.* p. 191, in nota, ubi Hebr. אֲרִי contulit eum Arab. أَرِي, *ira* vel *indignatione aestuavit*. Quam aptae autem h. l. sint imagines, a leone desumptae, uberius ostendit Swaving. l. l. p. 288. sqq. quocum cf. Bochart. l. l. Cap. 5, § 7.

Caeterum vix opus est ut moneam, id quod hoc versu praedixit Bileamus, brevi post accidisse, cum Israëlitae, Jehova duce et auxiliatore, in Cananaeam irrumperent et ejus incolas exterminarent.

C A P U T III.

De tertio Bileami vaticinio.

Ita comparatum erat secundum Bileami vaticinium, ut, magis etiam quam antecedens, Balaci spem labefactaret. Audiverat rex, irrevocabilem prorsus esse voluntatis divinae declarationem, nullam esse artium magicarum vim in Israëlitas, atque omnes adversus eos machina-

tiones Jehovae valde esse ingratas; Deum enim,
 editis stupendis prodigiis, ex Aegypto eos e-
 duxisse, eumque potentissimum et perpetuum
 eorum esse auxiliatorem: itaque, favente Nu-
 mine, tantas iis esse vires, ut brevi cladem at-
 que perniciem Cananitis essent illaturi. His au-
 ditis, Balacus ira et indignatione commotus,
 atque aegerrime ferens, quod Bileamus iteratis
 vicibus Israëlitae summis laudibus celebrasset,
 tum etiam veritus, ne majoribus votis eos pro-
 sequeretur, vatem rogavit, Num. XXIII. 25,
 ut nec mala, nec bona Israëlitae precaretur.
 Iterum vero se excusavit Bileamus, vs. 26, et re-
 gi respondit, sibi non esse tribuendum, quod
 bona de Israëlitae precatus fuisset: se enim,
 prouti jam antea regi dixerat, ea proferre de-
 buisse, quae jussisset Jehova. Haec igitur Bala-
 cum paulisper sedasse et spem ei addidisse vi-
 dentur, eumque eo induxerunt, ut alio modo
 rem suam peragere conaretur. Quocirca Bilea-
 mum rogavit, vs. 27, ut in alium secum abi-
 ret locum. Quippe sperabat, vatem, mutato
 loco et iteratis sacrificiis, veniam a Jehova im-
 petraturum, ut Israëlitae diris devoveret. Con-
 veniebat autem haec Balaci superstitio cum re-
 cepta veterum gentium opinione, qua id, quod
 prioribus victimis a Diis non impetraretur,
 novis interdum sacrificiis obtineri posse existi-
 mabant. Vid. Clericus ad h. l. Haud absimilis
 fu.

superstitionis exemplum reperitur 1 Reg. XX. 23, ubi Syri dixisse referuntur, Numen Israë-
litarum esse montanum, adeoque melius hos in
planitie posse debellari. Caeterum pro praet.
וּקְבַתוּ unus Codex Hebr. et duo Codd. Sama-
ritani habent imper. וּקְבַנו, ut vs. 13. Impera-
tivum etiam expresferunt versf. Alex. et Syr. E-
quidem receptam lectionem retineo et copulam ו
verto *ut*, coll. Schroed. *Synt.* Reg. 109. p.
431.

Contulerunt se Balacus et Bileamus ad mon-
tem Pehoris, vs. 23, five Baäl - Pehoris, coll.
XXV. 3. i. e. Baäl-Pehori sacrum. Idem fuis-
se videtur, qui XXII. 41. dicitur *excelsa Baä-
lis*; (cf. p. 50.) sed nunc ad aliud idque forte
altissimum ejus cacumen ducebatur Bileamus,
quod spectabat versus הַשִּׁמּוֹן *solitudinem*. In-
dicari h. l. et Num. XXI. 20. videtur desertum
Hierichuntinum, aut, si quis malit, desertum Ju-
dae, quod Jordani proxime adjacebat et cujus
Hierichuntinum pars quaedam erat. Hoc ipsum
desertum Hierichuntinum, Num. XXIV. 1. et
Jof. XVI. 1, vocatur מִדְבָּר, et aridum horri-
dumque tractum continet. Interjacebant cam-
pestria Moabitarum, in quibus Israëlitae, tra-
jecto Jordane, castra sua posuerant. Itaque Bi-
leamo ex eo, in quo jam versabatur, loco pro-
spectus patebat in ipsam Israëlitarum stationem.
Horum autem innumeram multitudinem cum

conspiceret, in vicinia regionis Cananiticae degentem, ad quam brevi transituri erant, in summam admirationem raptus fuit. Sic igitur divina providentia rem direxit, ut ipse Balacus infcius novam Bileamo praeberet occasionem, qua carmine Israëlitae celebraret.

Bileamus, cum regem denuo in alium locum comitatus esset, prout antea, sacrificium institui curavit, vs. 29, 30. Sed, hoc instituto, a consueta sua agendi ratione discessisse legitur Num. XXIV. 1, neque iterum concessisse לקראת נחשים *in occursum divinationum*, i. e. se non contulisse ad auguria captanda. Cf. ea, quae hac de re notavi ad vocem נחש, p. 20. Additur כפעם בפעם, i. e. *uti antea fecerat*. Non assentior Rosenmullero, qui ait, inversum hic esse verborum ordinem: nam כפעם scriptum est pro כפעם, per ellipsin praepos. כ, quae frequens est, inprimis post literam כ. Vid. Cocc. Lex. ad partic. כ. כפעם vero est pro כפעם כן. Itaque ad literam verto: *uti vice*, scil. *superiori*, *ita vice*, scil. *hac*. Eadem formula reperitur Judic. XVI. 20, XX. 30, 31, 1 Sam. III. 10. XX. 25, Diversam autem hanc agendi rationem instituisse dicitur Bileamus, quod cerneret, i. e. quod perciperet, quod persuasum ipsi esset, Jehovahae placere, ut Israëlitae bene precaretur. Divinam hanc voluntatem jam a primo inde legatorum adventu Bileamus cognoverat. Sed saepius

pius eam eludere, vel mutare fuerat conatus, et eodem, ut videtur, proposito denuo Balacum comitatus fuerat, et denuo sacrificium in honorem Jehovae institui curaverat. Hoc autem cum ipsi forte non e re cederet, vel cum infelici auguriorum, quae antea captaverat, successu, vel conditione loci illius, in quo jam versabatur, a proposito suo deterreretur, vel, quod omnium maxime probabile est, cum graviori Dei impulsu cohiberetur, ab omnibus omnino artibus superstitiosis abstinuit. Sed composito versus desertum adspectu, cum intentis oculis proxime Israëlitae intueretur, vs. 2, secundum tribus suas *confidentes, sive tentoria habentes*, (hanc enim significationem subinde habet verbum [כז]) ita magnifico hoc spectaculo perculsus et a Deo agitatus fuit, ut Numinis impulsui penitus cederet. Itaque in carmen erupit, superiori carmine gravius et elatius, quo futuram Israëlitarum in Cananaea conditionem, gloriam novi eorum imperii, et bellicam eorum virtutem summis laudibus extolleret, vs. 3—9. Hoc autem carmen ita protulisse videtur, ut palam Balaco omnibusque, qui aderant, demonstraret, se revera divino spiritu agitari; quod ipsum indicat formula וַתְּהִי עָלָיו רוּחַ אֱלֹהִים. Quapropter etiam Balacus agnovit, vs. 11, a Jehova eum prohibitum fuisse, ne promissis praemiis potiretur.

*Sic fatur Bileamus , Beoris filius ;
 Sic , inquam , fatur vir , oculo clausus :
 Sic fatur , qui Numinis audit verba ,
 Qui visa Omnipotentis videt :
 Cui , humi prostrato , resecti sunt oculi .
 Quam grata sunt tua tentoria , o Jacob !
 Tua habitacula , o Israël !
 Vallium sunt instar , late patentium :
 Uti horti juxta flumina :
 Uti Xylaloe , quas plantavit Jehova :
 Uti Cedri juxta aquam .
 Fluet aqua ex situla ejus ,
 Ejusque semen erit ad multas aquas .
 Rex ejus Agago erit potentior ,
 Ejusque regnum alte se efferet .
 Deus eum ex Aegypto eduxit ,
 Violenti sunt ejus impetus , ut bovis feri .
 Vorabit gentes , sibi adversantes ,
 Eorumque ossa comminuet ,
 Et dorsa eorum vehementer cruentabit .
 Incurvat se procumbitque , ut leo et leaena :
 Quis eum ausit excitare !
 Bene sit iis , qui tibi bene precantur !
 Quique tibi male precantur , male sit his !*

Vs. 3.

ON pp. est *inspiratum* , et saepius de veris
 Jehovae prophetis usurpatur. Nonnulli Bilea-
 mum

num arrogantiae, sive vanae gloriandi cupidinis arguunt, quod in hujus vaticinii exordio se ipse et suas laudes celebret. Recte autem observavit et exemplis probavit Swavingius, op. cit. Clasf. II, p. 322. sqq. proprium fere esse oratoribus et poëtis orientalibus, et inprimis solemniquavis occasione usitatum, ut se ipsi suamque conditionem magnificis verbis praedicent. Itaque hujus vaticinii exordium non ex nostra cogitandi et dicendi ratione dijudicandum est, optime vero ex ipso Orientalium ingenio explicari potest. Idem quod de Orientalibus dixi, Graecis etiam usurpatum fuit, uti patet ex Hom. *Odysf.* I. 19, 20.

Εἰμ' Ὀδυσσεὺς Λαερτιάδης, ὃς πᾶσι δόλοισιν
Ἀνθρώποισι μέλω, καί μευ κλέος οὐρανὸν ἵκει.

Quod inter Latinos imitando expresfit Virgilius, *Aen.* I, 382. sq.

*Sum pius Aeneas, raptos qui ex hoste Penates
Classe veho mecum, fama super aethera notus.*

Cf. etiam E. Scheid. ad Green. p. 154. Praeterea observandum est, exordium hujus vaticinii inprimis homini fuisse adaptatum, cujus mens divino lumine collustrabatur, quique se non propriis animi sensibus, sed solo Dei impulsu abripi profitebatur.

עין שת. Magna est sententiarum de hac formula varietas. Veterum plerique, quos et plurimi recentiores sequuntur, vertunt: *cujus oculus est resectus*. Conferunt verbum Chald. שת perforavit. Sed haec significatio tantum e Talmude petita videtur. Nonnullos veterum e solo orationis nexu ita vertisse opinor. Huc referenda est interpretatio Arabica in *Polygl.* quae habet حديد البصر *acutus visu*, adeoque mirandum est, eam adeo placuisse Swavingio, l. l. p. 316. ut, si satis auctoritate confirmari potuisset, eam fuisset amplexus. Vulgatus vertit, *cujus obturatus est oculus*, nec discrepat nova Pentateuchi versio Graeca, ab Ammone e Cod. Veneto edita, quae habet ὁ πεφραγμένος τὸν ὀφθαλμόν. Et vero *obturandi* sive *claudendi* significationem habet Hebr. שת, item שת, Arab. *p-h-m* et Aram. שט. Itaque salva analogia, haec notio admitti potest, si שת cum שת conferatur, aut si hoc in illius locum substituatur, prouti in nonnullis codd. h. l. et vs. 15. factum esse, observat de Rossi, in *Append. ad varias lectt.* V. T. P. IV. p. 225. Eandem *obstruendi*, sive *obturandi* significationem inter alios secutus est Muntingh, l. l. p. not. 132, ita ut indicet Bileamus, se antea de Israëlitis eorumque fati nihil novisse, in iisque quasi caecutiisse. Satis se haec interpretatio commendat; attamen paulisper immutanda esse videtur. Nimirum existimo,

mo,

mo, Bileamum hic universe descripsisse consuetam suam conditionem, qua res futuras penitus ignoraret ad easque oculum quasi obturatum haberet. Sic autem, sui quasi oblitus, ipse simul divinationis suae vanitatem confitetur. Quodsi ita haec intelligantur, minus forte probabilis videbitur sententia E. Scheidii, qui l. l. p. 145, sqq. coll. Arab. شتم, *horridus fuit aspectu*, formulam nostram vertit, *invisus oculi*, i. e. *displicens*, *ingratus*, *odiosus oculo*. Alias explicationes praetermitto.

Addit Bileamus, sibi *resectos esse oculos*, i. e. se jam, acceptis revelationibus, collustratum habere oculum, quo res futuras, inprimis futura Israëlitarum fata, ita perspiciat, ac si praesens iis interesset. Itaque vates futuri scientiam uni Jehovahae acceptam refert.

Vs. 4.

Formulae, *verba Dei audire* et *visa Omnipotentis videre*, h. l. significant, divinas de rebus Israëlitarum futuras revelationes accipere easque res divinitus menti praesentissimas habere. Fortasse inferenda est inter duas has formulas synonyma haec וידע דעת עליון, *et qui novit scientiam Altissimi*, quam, praeunte Greenio, ex uno Cod. et vs. 16. restituit E. Scheid. l. l. p. 148. coll. 143. Idem p. 149. אשר, quod hoc

vs. a 2 Codd. abest, neque etiam reperitur vs. 16. expungendum putat, et poëtice subaudiendum. Utraque haec conjectura multum habet, quo se commendet.

לנל caet. Languere videtur Clerici aliorumque sententia, qui existimant, Bileamum h. l. respexisse ad id, quod ipsi in itinere obtigerat, XXII. 31. Illud unum sine dubio spectavit, quod jam experiebatur. Rectius igitur Scheidius ad Greenium, et Muntingh. l. 1. eorum sequuntur sententiam, qui hoc accipiunt de ecstasi prophetica, quo quis humi se projiciat et ita divinas revelationes accipiat. Huc inprimis referunt Ezech. I. 28, III. 23, XLIII. 3. Dan. VIII. 17. Addo, hoc verbum fortasse hariolorum fuisse proprium, nunc autem a Bileamo sensu nobiliori adhibitum.

Vs. 5.

Videre sibi videtur Bileamus vs. 5. et 6. Israëlitas, jam in regione Cananaea habitantes, et fortunatissimam eorum sedem, omnium gentium circumjacentium invidia dignam. Itaque in summam admirationem abripitur. Hanc ipsa indicat particula מה, uti saepius alibi, v. c. Ps. LXXXIV. 2, CXXXIII. 1.

טבו. Verbum טוב, collatis vicinis dialectis, pp. dicitur de *uberisucco*, porro de eo, quod *placet*,
quod

quod *suave, jucundum, gratum* est. Apprime haec notio nostro loco convenit, item Ps. CXXXIII. 1, ubi respondet נעים.

משכנות. Nonnulli Codd. et textus Samar. huic vocabulo praeponunt copulam ו. Praetulit eam E. Scheid. l. l. p. 150. Haud recte tamen observavit, hanc particulam ab omnibus interpretibus in *Polygl.* fuisse expressam: in Alexandrina enim versione non reperitur. Adest fere in ejusmodi parallelia, qualis h. l. obtinet; etsi vero non additur, sensus tamen idem manet.

Vs. 6.

Initio hujus vs. supplendum est טובו, e vs. superiori, vel potius verbum substant. טוב: facpius enim hoc omittitur, imprimis in stylo sublimiori et ubi de re praesenti agitur. נחלים sunt vel *torrentes*, vel *valles*. Indicari h. l. videntur valles irriguae ac valde patentes. Congruit omnino haec explicatio cum sequenti imagine, qua comparantur Israëlitarum sedes hortis, ad fluvium sitis, et qua nihil homini Orientali suavius, nihil aptius excogitari poterat ad Israëlitarum felicitatem in fertilissima regione Cananica depingendam. Caeterum ante טוב, ut et ante נטע in seq. membro, subaudiendum est אשר. אהלים h. l. et Prov. VII. 17. forma mascul.

lina reperitur, forma autem foeminina אֶהְלִית de quadam aromatis specie occurrit Ps. XLV. 9. Cant. IV. 14. Dubitavit Michaëlis, in *Supplem. ad Lex. Hebr.* an idem utraque forma significetur, satis vero hoc e linguae ratione probari potest. Vid. Schroed. *Gramm.* Reg. 97. Atque eo simplicior est ea interpretatio, cum hoc nomen utroque loco citato *myrrhae* jungatur. Itaque veterum plerique minus recte hic de *tentoriis* cogitarunt, quo sensu in quibusdam etiam Codd. habetur אֶהְלִי. Vid. de Rossi, in *Supplem. ad var. Lect. V. T.* p. 17. Indicari videtur *Xylaloe*, sive *Agallochum*, arbor odorifera, summo pretio Orientalibus habita. Vid. Ol. Celsius, in *Hierob.* P. I. p. 135. sqq. Cf. Michaël. in *Supplem. ad Lex. Hebr.* et imprimis Rosenmull. ad h. l. qui observavit, nasci hanc arborem in India Orientali, sed tamen Bileamo, Euphratis accolae per mercatores notam esse potuisse. Additur, *Xylaloas a Jehova esse plantatas*, adeoque significantur ejusmodi arbores, quae non hominum opera excoluntur, sed quae sponte proveniunt in terra, cujus natura iis aptissima sit, et quarum tanta est praestantia, ut merito a Deo plantatae habeantur. Eodem sensu *Deus plantasse* dicitur *Cedros Libani*, Ps. CIV. 16. Vid. Rosenm.

אֶרְוִי. Judicavit Celsius, l. l. p. 106. sq. hoc nomine intelligendam esse *Pinum*. Sed recte Michaëlis, in

in *Supplem. ad Lex. Hebr.* tuitus est consuetam de *Cedro* opinionem, cum ipsi montis Libani incolae eodem nomine *לרני* hanc arborem appellent. Conferri etiam meretur Oedmannus, *Ver-mischte Samml. aus die Naturk.* II. p. 203. sqq. Illustratur autem locus noster egregia Cedri Libani descriptione, quae habetur Ezech. XXXI. 3—9. Rami ejus, inquit propheta, pulcerrimi et densissimi sunt: umbroso cacumine eminet, aquis nutrita laete excrescit et ad tantam proceritatem et amplitudinem sese effert, ut aves nidos suos in ea ponant et animalia terrestria sub ejus tegmine pariant.

Utraque, quae h. v. occurrit, imago apte a Bileamo jungitur. Significant eae, tantam fore sedium Israëliticarum, tamque raram praestantiam, ut magnificentissimarum et pretiosissimarum arborum sylvis comparari possint.

מַדְלִי. Schult. ad Prov. p. 222. putat, hoc vocabulum esse plurale particip. praes. *מַדְלִי*, *haurientes, situlam agentes*, adeoque vertit: *Fluent aquae ex situlam agentibus ejus*. Sed videtur esse substantivum duale a singulari *דָּלִי*, pro *דָּלִי* *situla*; unde existit duale *מַדְלִי*, coll. Schroed. *Gramm.* p. 204. Possit etiam levi unius puncti mutatione legi *מַדְלִי*, *de situla ejus*, uti habet Vulgatus; a qua mutatione me non esse alienum fateor. Formulas, quae hoc vs. continentur, alii proprio sensu, de aquae copia et soli Ca-
na.

nanitici uberrime irrigati fertilitate, accipiunt;
 alii sensu figurato de sobolis incremento, cum
 magna liberorum copia saepe aquis comparetur.
 Proprium sensum praeter alios tuetur Muntin-
 ghius, item Swavingius, qui priori hemistichio
 contineri censet imaginem agriculturae, sedula
 opera excultae, posteriore vero indicari uberri-
 mos agri proventus, inde redundantes. Rectius
 sensum figuratum praetulerunt Schultensius ad
 Prov. 1. 1. Rosenmullerus et E. Scheidius 1. 1;
 neque tamen hi omnem imaginum vim expressis-
 se videntur. Scilicet notavit Schultensius, de *De-*
fect. Ling. Hebr. § 275, Arab. دول, item دول
 et cogn. Hebr. 'לל, pp. esse *situlam*. Hinc,
 inquit, دول significat *conversionem temporis ac*
fortunae, pec. in felicitate et prosperitate, cum
armorum et victoriarum, tum opum et divitia-
rum, et proprium fere est vocabulum in domi-
bus regnatricibus imperiisque, in orbe terra-
rum emergentibus. Itaque *situla* h. l. imaginem
 praebet novi imperii, ab Israëlitis post felicem
 armorum successum condendi et jamjam emerfuri;
 aquae autem, copiose ex hac situla fluentes, de-
 pingant insignem novi imperii prosperitatem:
 denique gens Israëlitica dicatur semen misfura in
 multis aquis, i. e. in florentissimo rerum statu sese
 magis magisque propagatura. Sic igitur ipsae
 imagines apte cohaerent cum regionis fertilitate,
 modo laudata, et ab ea potissimum petitae sunt;
 res

res autem, imaginibus expressae, eximie connec-
tuntur cum iis, quae mox, verbis magis pro-
priis, de novi imperii incremento subjunguntur.

𐤀𐤍𐤏. Michaëlis, in *Specil. Geogr. Hebr. ex-
terae*, P. II. p. 16, 17. coll. *Supplem. ad Lex.
Hebr.* P. I. p. 12. sq. putat, *Agag* nomen esse
Ogygis, qui Phoenicum coloniam in Boeotiam
duxit et Thebis regnavit. Cui sententiae illud
etiam favere censet, quod hoc nomen ex alia
lectione plenius scriptum 𐤀𐤍𐤏 *Agoug*, vel ut
Syrus expresit *Ogug*, magis ad sonum Ogy-
gis accedat. Varias hujus lectionis vestigia
superesse ait in textu Samar. qui habet 𐤀𐤍𐤏.
Sed longe simplicior est eorum sententia, qui
existimant, *Agag* fuisse commune regum Ama-
lecitarum nomen, coll. 1 Sam. XV. 8. Vid. Ro-
senm. et Muntingh. l. l. p. not. 133. Plerique
eorum, qui hanc sententiam amplectuntur, rei
praedictae eventum recte quaerunt in historia Sau-
li et Davidis, quorum ille Amalecitis magnam cla-
dem attulit et eorum regem Agagum vivum cepit,
1 Sam. XV. hic vero instauratas eorum vires denuo
fregit, 1 Sam. XXX. 2 Sam. VIII. 12. et regnum
Israëliticum ad tantum fastigium adduxit, ut po-
tentia et gloria Amalecitarum regnum longe supe-
raret. Cujus quanta jam Bileami aetate fuerit ce-
lebritas, ex eo patet, quod vates unum hoc reg-
num, exempli instar, memoraverit. Plura de Ama-
lecitis ad vs. 20. notabo.

Pro-

Progreditur vates ad invictam Israëliitarum fortitudinem celebrandam. Cum autem hi virtutem suam bellicam et armorum prosperitatem potentissimae Jehovahae tutelae, et fiduciae in ea repositae, acceptam referrent, rite denuo commemorat eorum liberationem ex Aegypto, quam superiori vaticinio, Num. XXIII. 22. jam attigerat. Aptè etiam denuo imaginem adhibet, a bovis feri impetu petitam, sed ita adhibet, ut continuo eam amplificet et illustret.

גָּרַם. גָּרַם, coll. גָּרַם et eodem verbo Chaldaico ac Syriaco, pp. est *refecuit, refecando in partes tenuiores comminuit*. Hinc pec. dicitur de ossibus plane confractis. E quo patet, quam aptum h. l. verbum sit.

וַחֲצִי מַחֵן. Graeci verterunt καὶ ταῖς βολαῖς αὐτοῦ κατατοξεύσει ἐχθρὸν, vel, uti in MS. Oxon. habetur, ἐχθρούς. Quam lectionem Gryn. inde repetit, quod in suo codice additum habuerint אֲבִי, *hostes suos*; hoc autem e vs. 18, ubi sensum impediat, tollendum et hic transferendum censet. E. Scheid. existimat, Graecos post מַחֵן addidisfe צָרָה, atque hoc e medio vs. post vocabulum גָּרַם, ubi minus concinne positum sit, huc transferendum esse ducit. Cum vero Graeci צָרָה in medio vs. expresferint, idem hoc vocabulum post מַחֵן explicandi cau-

ipsa puncta, ita ut litera ה in Syr. חלץ, vel ח, quam in hoc nomine substituerunt Chaldaei, suppressa sit et in Dagesch forti latere censeatur. Quicquid admittatur, hoc constat, verbum חלץ, coll. dial. Arab. pp. dici de *agitatione situlae*, in puteum ad aquam hauriendam immer-
 fae. Vid. Schult. *de Def. L. H.* §. 75—77, ubi notavit, verbum hocce pec. adhiberi de *crudeli hominis percussi tractatione et profunda cruentatione plagae*, qua sanguis commota velut situla exantlatur. Itaque gravissima et horrenda imagine pinguntur Israëlitae ferorum boum impetu hostes suos aggressi, carnes eorum quasi discerpentes eorumque ossa confringentes, atque ex eorum lumbis, sive carnibus sanguinem exantlantes, h. e. gladio eos penitus conficientes, eorumque cadavera foede cruentantes. Quodsi cum hac imagine alteram conferamus, qua Num. XXIII. 24. proponuntur Israëlitae confosforum sanguinem bibentes, utraque se invicem eximie illustrat.

Vs. 9.

In priore hujus vs. parte Bileamus imagine utitur, quae superiori vicina est, et e Gen. XLIX. 9. petita videtur. Comparantur Israëlitae leoni, qui, praeda satiatus, quiete et secure decumbit, sed quem nemo impune lacescat. Cf. Num. XXIII.

XXIII. 24. Aptissima autem h. l. sunt verba כרע et הקים, et inprimis animalium regi conveniunt, quem, in lustro suo recubantem, omnia caetera animantia timent. Conferri meretur Clericus ad Gen. XLIX. 9. et Swaving. l. l. p. 356. sq. Apte etiam haec imago collocata est sub finem carminis, quod a describenda Israëlitum felicitate in Cananaea inceperat.

In posteriore vs. parte, clausulae instar, subiungitur formula, quae inverso ordine adest Gen. XXVII. 29. Cf. ibid. XII. 3. Nonnulli Codd. hic et priori Gen. l. habent מברך et ארך. Singularem numerum item expresferunt nonnulli veterum interpretum. Vid. de Rossi ad h. l. et ad Gen. l. l. P. IV. *Append.* p. 213, qui praefert h. l. numerum singularem. Quodsi vero haec vocabula distributive accipiantur, secundum Schroed. *Synt.* Reg. 24, nulla mutatione opus est. Usu autem haec formula recepta fuisse videtur: indicat certissimum rei praedictae eventum, quem nemo immutare aut avertere possit; eademque h. l. inprimis convenit, cum Bileamus arcesitus esset, ut Israëlitas diris devoveret, atque ipse hoc peragere cupiisset.

C A P U T IV.

De quarto Bileami vaticinio.

Superius vaticinium cum Bileamus protulisset, et iis quae dixerat fortasse plura additurus fuisset, interruptus a Balaco esse videtur. Hic enim, cum omnem suam spem irritam esse cer-neret, hostesque suos novis iisque grandioribus laudibus ad summum gloriae ac celebritatis culmen evectos, tanta ira exarsit, ut, complofis manibus, sic vatem increparet, vs. 10, 11: *Adimprecandum meis hostibus te arcessiveram, at tu tribus jam vicibus bene iis precatus es. Itaque hinc apage, et eo abi unde venisti. Equidem staturam te valde honorare: sed Jehova te ab his honoribus prohibuit. Manuum complofio, quae saepius est laetantis aut exsultantis, h. l. dolorem, indignationem et iram exprimit de re, quae praeter opinionem accidit et perquam ingrata est. Similis fere formula de dolore et indignatione reperitur Ezech. VI. 11, ubi non idem adhibetur verbum *פלו* complodere, sed *נכה* percutere, collidere, et alter gestus terram pede pulsandi jungitur.*

Ex ipso hoc Balaci sermone apparet, quantopere jam ei persuasum fuerit, Bileamum non animo libenti bona Israëlitis fuisse precatum, sed ita Jehovae voluntatem tulisse, eamque nullo modo

do potuisse mutari. Quocirca rex nihil ulterius tentavit, ut Israëlitae diris devoverentur, et vatem, a quo nihil amplius sibi sperabat, in patriam suam redire iussit. Responsum Bileami refertur vs. 12—14. Significat Balaco, non esse quod adeo miraretur, aut tanta ira commoveretur propter ea, quae protulerat, vaticinia; etenim mox ei in memoriam revocat id, quod jam ipsis legatis dixerat: *Etiam si a rege acciperet domum argento auroque plenam, non posse tamen se contra Jehovae mandatum agere, aut quicquam boni malive ex arbitrio suo perficere, sed sibi eloquendum esse id ipsum, quod dixerit Jehova.* Haec re vera conveniunt cum iis, quae habentur XXII. 18, hoc uno excepto, quod nostro loco diserte fatetur Bileamus, se nihil peragere aut eloqui potuisse מלכו ex animo suo, sive e proprio suo arbitrio, i. e. prouti ipse cupisset. Optime sane in his Bileamus sibi ipse constat, atque denuo Balaco indicat, semper hoc fuisse suum propositum, ut regi obsequeretur, sed, quominus id perageret, se continuo a Jehova fuisse cohibitum. Post יהוה nonnulli Codd. addunt אלה, uti habetur XXII. 18. Expresit hoc Vulgatus et Targ. in Cod. apud de Rossi, qui hac de re consuli potest. Addit Bileamus, *se jam ad gentem suam esse reversurum, sed tamen antea Balaco praenuntiaturum, quid Israëlitae postea Moabitibus facturi sint.* Participium

וְהָלַךְ fere vertitur *abeo*, *redeo*, sed rectius ver-
 ti potest, *abiturus*, *rediturus sum*, vel *abire*,
redire volo, ut sensus sit: jam mihi ipsi pro-
 positum est in patriam redire. Vid. Hezelius ad h. l.
 וְהָלַךְ a multis vertitur: *consilium tibi dabo*.
 Existimant, vatem h. l. spectasse ad consilium,
 quo suavit, ut Israëlitae ad peregrina sacra pel-
 licerentur, atque ita a Jehovahae cultu abduceren-
 tur, Num. XXXI. 16. Sed recte, cum ab aliis,
 tum inprimis a Rosenmullero ad h. l. obser-
 vatum est, de isto consilio h. l. agi non posse,
 cum nihil in orationis nexu reperiatur, quod eo
 ducat. Reverendus Van Vloten, in Paraphrasi
 sua, existimat, Bileamum dare voluisse consilium,
 quo interitum evitarent Moabitae, eumque
 insuper ipsis declarasse, quantis malis afficeren-
 tur, si huic consilio non obtemperarent. Verum
 haec explicatio minus simplex videtur. Praestat
 eorum sententia, qui verbum וְהָלַךְ h. l. acci-
 piunt significatione *praedicendi*. Vid. Rosenm.
 et J. Scheidius. Scilicet hoc verbum, coll.
 وَغَضَّ et inprimis وَغَضَّ, pp. est, *plectere*, *firmiter*
nexu intorquere, inde *firmiter decernere*, *firmum*
consilium capere, aut alteri *suggerere*, item ali-
 quid *ut certum praedicere*, aliquem *admonere de*
re certissime futura. Cf. Schultens. ad *Floril.*
Sentent. Arab. p. 156, Van Waenen, ad *Sent.*
Ali ebn Abi Talebi, p. 343, E. Scheid. in *Sche-*
diasm. Philol. p. 67, et Scheid. ac Groenew.

Lex. hac voce. Respondet igitur פֶּרַע h. l. Latino *praemonere*. Caeterum Futurum hic accipio de eo quod fieri debet, coll. Schroed. Synt. Reg. 48 n. 3, ut vertatur: *tibi praedicere, te praemonere debeo*. Itaque Bileamus nihil regem Moabitarum curat, sed ita se a Deo agi compellique sentit, ut se non prius abiturum profiteatur, quam ea protulerit, quae divinitus ipsi inspirata sint. Formula בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים non semper de *valde remotis temporibus* accipi debet; pp. est, *in subsecutione dierum*, et responder Latino *in posterum*. Vid. Verschuirius, in *Appendice ad Dissertationem de oraculo Bileamitico* Num. XXIV. 17—20, quae est prima in ejus *Disserit. Philologico - Exeg.* p. 42. Declarat igitur Bileamus, se praenuntiaturum esse clades, quibus posteriori tempore Israëlitae, ad summam potentiam evecti, Moabitas affecturi sint. Atque hoc est praecipuum argumentum sequentis vaticinii vs. 15—19, quo praeterea celebrantur victoriae, quas Israëlitae postea de Edomitis aliisque gentibus reportaturi sint.

Sic fatur Bileamus, Beoris filius;

Sic, inquam, fatur vir, oculo clausus:

Sic fatur, qui Numinis audit verba,

Qui scientiam Altissimi novit;

Qui visa Omnipotentis videt:

Cui humi prostrato reiecti sunt oculi.

Video illum, sed non nunc!
Intueor eum, sed non praesentem!
Procedit stella e Jacobo,
Surgitque sceptrum ex Israële!
Vulnere cruentat crines Moabitarum,
Diversarumque gentium bellicosarum verticem!
Et erit occupanda Idumaea,
Immo occupanda Seiris gens, ei inimica:
Dum Israël magis magisque robore crescet.
Sic existet e Jacobo, qui conterat,
Qui perdat, quotquot ex urbibus fugiant.

Vs. 17.

Postquam Bileamus superiori vaticinio magnifica quaevis de Israëlitarum sub regibus suis potentia et splendore praenuntiavit, nunc peculiariter mala enumerat, quae hinc olim passuri sint, cum alii populi, tum inprimis Moabitae. Hoc novi vaticinii argumentum, ab ipso Bileamo vs. 14. satis perspicue indicatum, parum favet eorum opinioni, qui hic de Messia agi existimant. Fuit haec plurimorum Judaeorum et Christianorum opinio. Vid. Bullerius, in *Sacrarum Disertationum Sylloge*, Disfert. I. et Verschuir. in Disfert. modo laud. Et Judaeis quidem ita hac de re persuasum fuit, ut tempore Adriani existeret inter eos vir quidam, Barchocheba, *stellae filius* vocatus, Messiam se iis ven-

venditans, quem in hoc vaticinio *stellae* nomine designari autumabat. Christiani cum antiqui, tum recentiores, hanc Judaeorum opinionem variis modis ornarunt et amplificarunt. Plerique autem eorum hoc oraculum duplici sensu intellexerunt, ita ut secundum literam ad Davidem, mystice vero ad Mesiam referendum sit. Praecipuae rationes hujus opinionis, cui ipse etiam assentitur Bullerius, repetuntur, cum e formula *בְּאַחֲרִית הַיָּמִים*, vs. 14, tum ex eo, quod res et nomina, quae hoc vaticinio continentur, non prorsus regibus Israëliticis, sed magis Mesiae convenient. Optime haec argumenta refutavit Verschuir. Disfert. laud. p. 5. sqq. Inprimis autem observandum videtur, hoc vaticinium, prouti caetera Bileami oracula, eo spectasse, ut Dei honor adversus impios Balaci et Bileami conatus defenderetur. Propterea Israëlitae proponuntur, Jehova duce magnas, cum Moabitibus, tum caeteris suis inimicis, clades illaturi. Sed vero ab hoc consilio prorsus aliena est Mesiae olim venturi praedictio. Hic enim neque bellator futurus erat, neque rex terrestris, atque adeo nulla aderat causa, cur ab eo sibi timerent Moabitae, alii-ve Israëlitarum inimici. Contra vero Mesias omnibus orbis terrarum gentibus felicitatis et salutis auctor exstaturus erat. Praeterea notabile est, N. T. scriptores nullibi vaticinium nostrum ad Mesiam retulisse. Quodsi enim ipsis

persuasum fuisset, Bileamum hic ad Mesſiae tempora respexiſſe, mirum profecto eſſet, nullam huius rei mentionem ab iis factam reperiri.

Superest ut diſquiram, quid ſpectet hocce Bileami oraculum, et quomodo eventu comprobatum fuerit. Quod antequam peragam, nonnulla de formulis et vocabulis hic occurrentibus notanda videntur.

אֲרָאנוּ וְלֹא עֵתָּה. Affixum וְלֹא non pertinet ad כּוֹכַב, ſed ad יִשְׂרָאֵל et יַעֲקֹב, quod mox ſequitur. לֹא קָרוֹב et לֹא עֵתָּה parallela ſunt et ſynonyma, ac *tempus remotum* indicant. Itaque Bileamus, divino ſpiritu in futura tempora abreptus, videre ſibi videtur Iſraëlitas, quales futuri ſint, cum regnum eorum ſub regibus ad ſummum potentiae et ſplendoris culmen perventurum ſit. Cf. vs. 7.

דֶּרֶךְ כּוֹכַב, *procedet ſtella*. De eorum opinione, qui *ſtellae* nomine h. l. indicari Meſſiam exiſtimant, ſupra jam vidimus. Alii intelligunt ſtellam, quae Chriſti nativitate apparuit. Roſenmullerus *ſtellae* vocabulo intelligi putat *cometam*, et ſignificari *regem*, quia Orientales cometae nomine magnos reges indicare ſolent. Verum cum vocabulo כּוֹכַב jungatur שֹׁכֵן, quod manifeſto inſigne regiae poteſtatis ſignificat, idem utroque expreſſum videtur, quod vs. 7. vocabulis מֶלֶךְ et מַלְכוּת. Verſchuirius, l. l. p. 13. *ſtellae* et *ſceptri* nomine duos ſingulares

res reges, five principes significari putat. Cum autem haec nomina, prouti h. l. junguntur, univ-
erse de regibus illustrioribus intelligi possint,
coll. vs. 7, haud facile quis ex ipsis verbis definiat,
utrum id, quod mox dicitur eventurum Moabitis,
ab uno, vel duobus, an vero a pluribus regibus
principibusve peragendum esset.

פָּאֲתֵי non potest esse scriptum pro פָּחָתֵי,
nam פָּחָה, princeps in plurali habet פָּחוֹת,
non vero פָּחָתִים. Neque etiam פָּאֲתֵי est plu-
ralis a פָּאֲהָ. Quod vero observat Swaving.
in *Symb. Litt. Duisb.* T. II. p. 379, admitti e-
tiam pluralem פָּאֲתִים, a singulari פָּאֲהָ, de eo
dubitat E. Scheid. l. l. p. 156. Sin autem quis
פָּאֲתִים derivet a פָּאֲהָ, necesse est, ut pluralem
pluralis admittat, et legat פָּאֲתֵי, cujusmodi plu-
ralem interdum, cum apud Hebraeos, tum apud
Arabes reperiri, observat Schult. *Instit. Gramm.*
Hebr. p. 174. Magis tamen se commendat J.
Scheidii sententia, qui op. cit. p. 60. obser-
vat, פָּאֲתֵי esse dualem constructum, a singu-
lari פָּאֲהָ, et duce Schroedero vertit, *extremos*
terminos. Et vero *extremitatum* vel *angulorum*
notio omnino admittenda videtur. Verto autem
פָּאֲתֵי *angulos* vel *extremitatem capillorum et*
barbae. Scilicet vocabulum פָּאֲהָ Lev. XXI. 5.
de extremitate barbae usurpatur; idem Cap. XIX.
vs. 27. bis occurrit, atque extremitatem crinium
capitis et barbae significat. Utraque *extremitas*
h. l.

h. l. numero duali iudicari videtur, singulari vero Jer. XLVIII. 45, ubi ad nostrum locum alluditur. Reperitur etiam פאה Jer. IX. 25, XXV. 23, et XLIX. 32, ibique dici videtur de *crinibus capitis et barbae, ad extremam partem abrasis*. Hinc verba 'מחץ פאת' paulo liberius sic verti possunt: *vulnere cruentat capillos et barbam penitus, vel ad extremam usque partem*. Est gravissima imago, quae aliis verbis Ps. LXVIII. 22. ita proponitur: *Vulnere cruentat Deus suorum hostium caput, (קרקר) verticem improborum grassantium*. Crines autem et verrex crinitus apud Orientales imaginem decoris et roboris praebent. Vid. Jes. VII. 20, et versus, a Schult. laudatus ad *Harir. Conf.* 5, p. 132. Itaque sensus est: Moabitas, quantumvis suo robore suaque potentia gloriantes, ab illustribus Israëliitarum regibus profligatum iri.

וקרקר. Plerique veterum interpretum hoc vocabulum pro verbo habuisse videntur. Variarum eorum interpretationes reperiuntur apud Rosenmull. ad h. l. et Verschuir. l. l. p. 14, sq. Onkelosus et Arabs Erp. totum hoc hemistichium ita convertunt: *et dominabitur omnibus hominibus*. Nova versio Graeca Pentateuchi, e Cod. Veneto ab Ammone edita, habet τὸ τ'ἐδάφος πάντων τῶν υἱέων Σέθου: *et solum, vel pavimentum omnium Sethi filiorum*. Haec igitur non sequi.

quitur receptam lectionem; quam tamen satis defendi posse contendit Verschuir. l. l. p. 15. Scilicet קרקר derivat a קור, quod significet *incidit, excidit, delevit*, coll. Arab. قلم. Adstipulantur ei Dathius et Rosenmullerus. Sed, neque e dialecto Arabica, neque ex usu vocabuli Hebraici, probari potest, קרקר esse verbum, habens *exscindendi* notionem. Vid. J. Scheidius l. l. p. 60. qui, duce Schroedero, praetulit lectionem textus Samar. habentis קרקר *verticem*. Opinatur Geddesius apud Väterum, et ipse etiam Vaterus, in *Comment. Germ. ad Pentateuchum*, plerosque antiquos interpretes magis cum Samaritana quam cum Hebraea lectione consentire, cum notionem *subjiciendi* five *dominandi* a verbo קרד petiisse videantur. Certe satis sese commendat lectio Samaritana, si conferamus Jer. XLVIII. 45; cum enim ibi habeatur קרקר, et a propheta haud obscure ad Num. XXIV. 17. alludatur, veri est simile, Jeremiae tempore hoc loco lectum fuisse קרקר. Merito illum Jeremiae locum jam contulerunt Rosenmullerus, J. Scheidius, alii. Conferri quoque potest Ps. LXVIII. 22, ubi in priori hemistichio idem, quod h. vs. reperitur verbum מוחץ, et in altero habetur קרקר שער, quod ex parallelismo significat *verticem crinitum*, et cui h. l. קרקר plane respondet.

בני שט. De his quoque admodum disfentiunt in-

interpretes. Vid. Verschuir. l. l. p. 16. sq. et Swav. l. l. p. 379. sqq. Plerique Judaei, nec non Onkelos, *filiis Sethi* indicari putant *omnes homines*, quippe e Setho per Noachum oriundos. Judaeos secuti sunt multi Christiani; sed recte monuit Michaëlis ad h. l. non esse verisimile, omnes homines Sethi filios fuisse dictos, cum Adamus et Noachus genus humanum propagaverint, Sethus vero his intermedius fuerit. Rectius שֵׁט pro nomine appellativo habetur; quo sensu haud pauci recentiores illud acceperunt. Vario tamen interpretantur modo: alii enim vertunt *filiis obsidionis*, alii *filiis fundamenti*, alii aliter. Michaëlis ad h. l. legendum suspicatur בְּנֵי חֶרֶשֶׁת, ut intelligantur incolae urbis cujusdam nobilissimae Moabitarum, *Chareschet* dictae. E. Scheidius, l. l. p. 156. sq. כָּל בְּנֵי שֵׁט vertit *omnes filios divisionis*, i. e. *divisos*, a rad. שָׁתַּת, quod, coll. dialecto Arabica, est, *dividere*, *separare*. Bullerius, Disfert. laud. p. 18, pro שֵׁט legendum censet שֵׁט, contractum pro שֵׁטָה, quod *elationem animi et superbiam* significat. Putat autem, Moabitas h. l. dici בְּנֵי שֵׁט, quod tumidi atque inflati erant, et excellentiae suae opinione superbiebant. Maxime placet Verschuirii sententia, a Schroedero et J. Scheidio probata. Existimat l. l. p. 17, שֵׁט pro שֵׁטָה oriri a שָׁתַּת, pp. *rumpi cum fragore*. Hinc בְּנֵי שֵׁט sunt *fili tumultus*, sive *strepitus bellici*.
Eo-

Eodem fere sensu occurrit שנת Thren. III. 47, quod a nostro ש non differt: nam secunda radicalis נ nonnunquam plane supprimitur. Vid. Schroed. *Gramm.* p. 107. A radice שנה oritur quoque שנת Jer. XLVIII. 45, et iidem, qui ibi dicuntur בני שנת, h. l. vocantur בני שנת. Intelliguntur autem non tantum Moabitae, verum etiam aliae gentes, his junctae et vicinae; quippe quae bellicosissimae essent et sequentibus temporibus multa bella Israëlitis excitarent. Hoc sensu additur כל, quod h. l. non *omnes*, sed *plurimos*, vel *diversos* significare videtur.

Vs. 3.

והיה ירשה שער איביו. Nomen ירשה hic et in superiori hemistichio dicitur de יר, sive *actione*, qua regio *occupatur*. Pro שער textus Samar. et versio Graeca habent עשו, quod sensu non differt: nam Esavi posteri regionem montanam Seir tenuerunt. Esse autem Seir parallelum et synonymum nomini *Edom*, in superiori hemistichio, omnes agnoscunt. Sed nonnullos offendit איביו post שער additum. Sunt qui scriptum putent pro לאיביו, atque hoc ipsum in textum recepit Muntinghius l. l. p. not. 134. Equidem existimo, איביו per appositionem adjectum esse nomini singulari colectivo שער; atque adeo ad literam vertendum: *Et erit Idumaea occupatio*

tio et erit occupatio Seir, hostes ejus, i. e. de-
vincentur, subjugabuntur Idumaei, hostes Israë-
litarum. Similis appositio adfuit vs. 8. in verbis
גוים צריו

וְיִשְׂרָאֵל עֲשֶׂה חֵיל, i. e. quo magis supera-
buntur et debilitabuntur gentes vicinae ab Israë-
litis, eo magis hi sese efferent et viribus cres-
cent.

Vs. 19.

וְיָרַד est a radice יָרַד *dominari*. Graeci ha-
bent ἐξέγεσθαι, adeoque legisse videntur
וְיָרַד a יָרַד *descendit*. Idem vertendo expresse-
ferunt Syrus, interpres Samar. et Onkelosus. Sed
receptam lectionem omnino retinendam puto.
De proprietate et vi verbi יָרַד cf. cl. Pareau ad
Thren. Jer. p. 101. Scilicet, coll. Arab. مَرَدِي,
pp. dici videtur de lapide, ita conjecto, ut per
intervalla subsiliat; hinc significat lapide ali-
quid petere et elidere, et nostro loco, magna vi
frangere, perdere. Voci וְיָרַד respondet וְהָאֵבֶד.
Adesse autem h. l. videtur structura quaedam
praegnans, ita ut, coll. vs. 17, vertendum sit:
Orietur e Jacobo, qui perditurus et exstirpaturus sit, caet. וְהָאֵבֶד est ipsum Arab. شريد, quod
habet Arabs in Polyglottis, i. e. propulsus, pec.
fuga. Significantur ergo ex urbibus fuga pro-
pulsus. Est imago ejusdem belli gravissimi,
quod

quod jam vs. 17. poëtice descriptum erat. Pingitur bellum adeo atrox, ut ne in urbibus quidem tutum refugium quaeratur, et, qui ex iis aufugiant, illi quoque in hostium grassantium manus incidant.

Existimant plerique interpretes, Bileamum hoc vaticinio ad certos quosdam reges, sive principes et singulares quasdam aetates respexisse. Ita Verschuius *stellae* et *sceptri* nomine intelligit Davidem et Joannem Hyrcanum; dominatore autem vs. 19. significari putat Alexandrum Janaeum, qui, propter acerbissimas, quas inter Judaeos exercuit, vexationes, *dominatoris immitis* nomine recte insignitus fuerit, et Moabitum, Idumaeorum, aliorumque gentis Judaicae hostium urbes munitas, quae supererant, vicepit. Negari certe non potest, ab his regibus et heroibus Israëliticis tantas clades illatas fuisse Moabitis aliisque gentibus, ut re vera iis eveniret, quod hoc vaticinio praedictum fuerat. Verumtamen non est quod credamus, hos viros peculiariter Bileami menti obversatos fuisse. Scilicet illud universe de hoc et caeteris Bileami vaticiniis observandum est. Colligi quidem ex iis potest, Bileamum aliquam a Deo accepisse notitiam, cum de Israëlitarum, tum de aliarum gentium fatiis proximis et remotioribus. An vero accurata et definita temporum ac personarum cognitio ipsi facta fuerit, de eo du-

H

bi-

bito. Certe in iis, quae de Israëlitis praedicuntur, nullae occurrunt dictiones, nullae imagines, quae ad singularem quendam regem, vel ad certam quandam aetatem referri debeant. Quae autem iis continentur nomina *regis*, *stellae*, *sceptri*, *dominatoris*, fere poëtica sunt, et universe de *regibus*, five de *regia potestate* accipienda videntur. Cf. p. 106. sq. Caeterarum vero gentium fata Bileamus perstrinxit modo, et ex ipsa, qua de iis vaticinatus est, ratione satis apparet, illum non nisi vagas quasdam et obscuras de iis habuisse notitias. Ex his igitur admodum fit probabile, Bileamum vaticiniis suis non ad hunc illumve regem, neque ad hoc illudve tempus respexisse, sed de Israëlitarum aliarumque gentium fati universe fuisse locutum. Attamen ea, quae vaticinatus est, postea eventu comprobata fuerunt, uti partim supra jam vidimus, partim vero deinceps videbimus. Atque hoc ipsum probat, oracula Bileamitica non pro meris ingenii figmentis, sed pro verissimis vaticiniis esse habenda. Accuratiore vero de Israëlitarum aliarumque gentium rebus notitia Bileamo non opus erat. Etenim illud inprimis hisce vaticiniis spectabat providentia divina, ut regis Moabitae vota irrita redderentur, et Israëlitae summis laudibus eveherentur. Jam vero ea, quae Bileamus universe de Israëlitarum felicitate, de eorum incrementis ac victoriis, et de aliorum populorum

in

interitu praedixit, huic consilio prorsus adaptata fuerunt.

C A P U T V.

De caeteris Bileami vaticiniis, ejusque ad mortem usque historia.

Postremis Bileami vaticiniis fata variarum gentium praedicuntur, quae, cum ab Israëlitis, tum ab aliis populis, subigendae essent. Mirum forte videatur, Bileamum de his etiam gentibus vaticinatum fuisse. Et certe ipsius vatis consilio valde hoc oppositum erat; extollendo enim Israëlitas, caeterasque gentes deprimendo, non poterat non Balacum magis magisque exacerbare et adversum sibi reddere. Sed ita ferebat divinum consilium, ut regi persuasum esset, quanta mala olim eventura essent Israëlitarum hostibus, caeterisque omnibus, a quibus aliquam forte adversus Israëlitas opem Moabitae sperabant. Uti autem Bileamus de Moabitis uberius egerat, quod praesens aderat eorum rex, qui vatem arcesiverat, ita caeterarum gentium fata non nisi breviter attigit. Quo factum est, ut postrema Bileami vaticinia obscura nobis sint.

Cum igitur Bileamus ex alto, in quo jam verfabatur, loco Amalecitas conspiceret, sententiosa sua dictione ita cecinit vs. 20.

*Sit quidem Amalec antiquissima gentium:
Sed vel ipsi tamen olim imminet interitus!*

Cum conspiceret Kenaeos, de his sic vaticinatus est vs. 21, 22.

*Perenne tuum videatur domicilium;
Et in rupe positus sit tuus nidus:
At vero hic est conflagrandus, o Kain!
Donec tandem te Asfur captivum abducat.*

Denique haec adjecit vs. 23, 24.

*Heu! Quis vitam sustineat, haec cum efficiat
Deus!*

*Nam exeunt e tractu Chittaeorum,
Qui profligant Asurem!
Qui profligant Eberum!
Et his ipsis quoque imminet interitus!*

Vs. 20.

Amalecitas primum memorat Bileamus, quandoquidem hi antiquitate sua et celebritate caeteris, quas deinceps refert, gentibus praecellebant. Summam eorum antiquitatem ipse Bileamus h. l. disertis verbis declarat. Prima eorum mentio fit Gen. XIV. 7. Alio autem loco Gen. XXXVI. 12. memoratur Amalecus, Esavi nepos.

pos. Ab hoc gentis Amalecitae origo vulgo repetitur; quod tamen, collato priore Gen. loco, fieri posse negavit Michaëlis, *Spicil. Geogr. Hebr.* p. 171. sqq. Amalecitae adfuisse dicuntur in meridionali Cananaeae parte, Num. XIII. 29. E Deur. XXV. 17. et 1 Sam. XV. 7, XXVII. 8. colligi possit, eos prope Aegyptum habitasse. Haec omnia ut inter se concilientur, conjici potest, Amalecitas, qui nostro loco memorantur, non ad eandem gentem pertinuisse ac posteros Amaleci, Esavi nepotis, qui Gen. XXXVI. 12. memoratur, et tribus cujusdam Edomiticae princeps erat, coll. vs. 16. Porro observandum est, Amalecitas fedes certas non habuisse, sed vitam nomadicam egisse. Potissimum vero commorati sunt et proprium quasi domicilium habuerunt in tractu quodam, ad meridiem Cananaeae prope Idumaeam sito. Inde excursions fecisse videntur per Cananaeam, Aegyptum et proximos Arabiae tractus. Certe hoc constat, Amalecitas Israëlitis, paulo postquam ex Aegypto egressi essent, bellum intulisse; quocirca jussi sunt Israëlitae, infestam hanc et bellicosam gentem penitus extirpare, Exod. XVII. 8—16. Alia de Amalecitis habet Reland. *Palaeft.* p. 78, sqq. Michaël. *Spicil. Geogr. Hebr.* p. 170, sqq. et Hamelsv. *Aardryksk. des Bybels*, V. p. 414, sqq. Hoc loco vocantur ראשית נ״ם, i. e. vel *praecipua gens*, vel *anti-*

H 3

quis-

quissima (pp. *initium*) *gentium*, quod praefero. Ita autem dici videntur, quod vetustissimi essent ex iis populis, qui postremis his vaticiniis memorantur; quae ipsa eorum antiquitas patet ex iis, quae supra notavi. Verto igitur: *est vel sit quidem gentium antiquissima*. Videntur autem Amaleitae hac ipsa sua vetustate superbiisse. Inveterato odio cum Israëlitas prosequerentur, magnum forte Moabitae ab iis praesidium adversus Israëlitas quaerebant. Conjectari etiam potest, jam adfuisse eorum copias auxiliares, atque has a Bileamo conspectas fuisse.

ואחריתו. Graeci vertunt καὶ τὸ σπέρμα αὐτῶν. Sequitur eos Schroederus, a J. Scheidio allegatus. Quod fane mirandum est; quamvis enim אחרית verti possit *posteritas*, saepe tamen *exitum*, seu *finem* significat, atque h. l. cum manifesta sit oppositio ראשית inter et אחרית, praestare videtur, ut illud de *principio*, hoc vero de *sine* sumatur.

עד' אבד. Textus Samaritanus h. l. et vs. 24. habet עד' אבד. Ita forte etiam interpretes Syrus legit vertens: *et posteritas ejus in perpetuum peribit*. Hoc non modo sequitur E. Scheidius, sed praeterea conjicit, legendum esse עד' עד', ita ut עד' exciderit et vertendum sit: *ejusque postremum sive ultima posteritas in perpetuum peribit*. Equidem retineo receptam lectionem et verto: *ejusque postremum usque ad interitum*,

i. e. tandem aliquando perniciiei destinatus est. Itaque קָנַע h. l. non est participium activum, sed nomen substantivum, significans *interitus*, e specie Pohel, coll. Schroed. *Gramm.* p. 155. Fortasse autem verti possit: *et postremum ejus est durationes interitus*, i. e. plenus erit ac perpetuus ejus interitus: קָנַע enim *durationem* significat. Quodsi Israëuitarum historiam consulamus, patet, re vera Amalecitis evenisse illud, quod a Bileamo praedictum erat. Primum enim Saulus internecinum bellum cum eorum rege Agago ejusque exercitu gessit, 1 Sam. XV. 7, 8. Deinde in eorum reliquias quacunque occasione faeviit Davides, 1 Sam. XXVII. 8, 9, XXX. 1—17. coll. 2 Sam. VIII. 12. Tandem vero posteri eorum, qui gravissimis hisce cladibus supervixerant, cum in montes Seiriticos, sive Idumaeos se recepissent, regnante Judaeorum rege Hiskia, extirpati sunt a Simeonitis, qui eorum sedes occuparunt, 1 Chron. IV. 42, 43.

Vs. 21.

Kenaei vel Kenitae originem duxerunt a Kaino quodam, cujus nomen vs. 22. universae genti tribui videtur, et qui e Chami familia oriundus erat. Recensentur inter priscas Cananaeae gentes, Gen. XV. 19. Sed Deut. VII. 1. Cananaeis non annumerantur. Hinc existimo,

eos e regione sua expulsos fuisse. Pars eorum montana, five praerupta montium petiisse videtur, haud procul ab eo loco, in quo jam versabatur Bileamus. Ad hand sedis eorum naturam haud obscure vates respexit vs. 21. Hi autem Kenaei montani infensum erga Israëlitas animum demonstrasse videntur: proxime enim Amalecitis, Israëlitarum hostibus, subjunguntur, ac fortasse cum his se junxerant, ut, ubi opus esset, Moabitas adjuvarent. Pars Kenitarum in Arabiae deserta fecesit ibique vitam nomadicam egit. Ad hos pertinebant Mo-
 sis ex uxore cognati, (cf. Hamelsveld. *Aardrijksk. des Bijb.* P. III. p. 5.) eorumque alii se cum Israëlitis junxerunt et cum iis in Palaestina habitarunt, Jud. I. 16, IV. 11, alii inter Amalecitas Sauli aetate cum gregibus suis oberrarunt, sed ab Israëlitis lacescendis semper abstinuerunt, 1 Sam. XV. 6. Videtur etiam Kenaeorum mentio fieri 1 Chron. II. 55; five enim ibi legatur קִנִּי, seu retineatur קִנִּי, utrumque propter vocalium vicinitatem de Kenaeis accipi potest.

De Kenaeorum historia praeter ea, quae jam notavi, nihil fere relatum est. Itaque definiri non potest, quonam tempore evenerint ea, quae h. l. de Kenitis praedicuntur. Forte tamen huc referendum est Num. XXXI. Quo loco cum bellum Midianitarum memoretur adversus

Israëlitas, fieri potuit, ut Kenitae montani Midianitis opem tulerint, sed non diserte memorati sint, quod Midianitis vicini essent, iisque forte accenserentur. Hoc igitur bello fortasse una cum Midianitis adeo fuerunt devicti, ut ipsa eorum oppida ipsaeque arces ferro et flammis devastatae sint vs. 10. Plura de his caeterisque Kenitis ad vs. sq. notabo.

אֵיתָן *perenne*, sive *perpetuum*, scilicet videatur.

קִנְךָ שִׁים vulgo vertitur *pone tuum nidum*, ut שִׁים sit imperativus; sed potius de participio accipiendum est, ita ut vertatur: *positus sit tuus nidus*. Imago petita est ab aquilis, in nido altissime posito et inaccessio secure degentibus. Ad hanc imaginem cf. Bochart. *Hieroz.* P. II. L. II. p. 173. et Muntingh. op. l. VII. p. not. 67. Esse autem in קִנְךָ paronomasiam, sive allusionem ad ipsum gentis nomen קִי, vix opus est, ut moneam.

Vs. 22.

קִי. Graeci verterunt *νοσσία*, quod non opus est ut diversae cuidem lectioni adscribamus; fortasse enim hoc vocabulum ita expresferunt, quod *nidi* mentio paulo ante vs. 21. praecesferat in simili vocabulo קִי. E. Scheidius tamen et Muntingh. op. l. II. p. not. 135. legere malunt קִי

nidus ; ille vero addendum censet affixum ק. Nulla autem mutatione opus esse existimo, sed קין esse nomen conditoris, a quo Kenaei oriundi erant. Positum hoc nomen videtur pro tota Kenitarum gente, ut modo *Amalec*, pro *Amalecitis* vs. 20, *Moab*, pro *Moabitis* vs. 17, et ubique *Jacob* et *Israel*, pro *Jacobitis* et *Israëlitis*. Vocativo sensu accipiendum est et subaudiendum קנך, quod modo praecessit vs. 21. Ejusmodi ellipsis in brevi et presa Bileami dictione poetica, quae in primis in postremis his vaticiniis conspicitur, nihil habet quod offendant. Forte hoc ipsum קנך ante קין excidit. Porro כ' נא h. l. uti plerumque, significat *at vero*. Vid. E. Scheidius l. l. p. 165. Itaque hoc hemistichium, coll. Schroed. Synt. Reg. 87. Obs. 3. n. 9, sic verto: *at vero erit ad comburendum*, i. e. *comburendus erit tuus nidus, o Kain. Comburendi sive conflagrandi* notionem in לבער omnino retineo; est enim avium quarumcunque nidis convenientissima: nec video, quare Muntinghius et Van Vloten substituere malint notionem *exspoliandi, everrendi, evacuandi*, quae longe minorem vim habet.

ער מה, caet. Haec in textu Samar. ita leguntur: ער מאשור תושבך, *donec ex Assure tuus advena*, scil. discesferit, vel redierit. Sed nemo facile hanc lectionem admittet. Sunt et aliae quaedam lectionis diversitates, de quibus vid. Rosenmull. ad. h. l. et de Rossi. Aptissima videtur re-

recepta lectio. וַי est *donec*, וְב vel redundat, uti observat Noldius, *Concord. Partic.* p. 945, quem E. Scheidius sequitur, vel poëtice scriptum est pro וַשׁן , ut ad literam vertendum sit: *usque ad id quod*; cuius usus etsi alia exempla mihi nondum occurrerunt, nihil tamen ei inesse puto a linguae indole alienum. Habet vim quandam, quam Latine mihi optime exprimere videor, vertens *donec tandem*.

De eventu rei, hoc vs. praedictae, nihil certi statui potest. Hoc vero manifestum est, posteriore parte remotiorem aetatem fuisse significatam. Quodsi igitur hac de re aliquid conicere liceat, ea, quae de confla grandis Kenitarum arcibus referuntur, cenferi possint haud diu postea accidisse in bello, ab Israëlitis cum Midianitis gesto. Cf. p. 120. sq. Quae autem de totius gentis Kenaeae captivitate praedicuntur, haec fortasse evenerunt, cum Asfyrii totum Israëlitarum regnum everterunt, ejusque cives captivos abduxerunt. Cum enim e Jud. IV. 11. constet, nonnullos Kenitas partes Palaestinae septentrionales petiisse, fieri potest, ut cum his deinceps se reliqui omnes junxerint, utque adeo Kenitae una cum tribubus Israëliticis, ad septentrionem degentibus, captivi in Asfyriam fuerint abducti.

Vs 23.

Graeci hunc vs. ita incipiunt, καὶ ἰδὼν τὸν Ὄγ,
ae-

aeque ac si legisset, וִירָא אֶת עוֹן. Hoc autum recte improbat E. Scheidius l. l. p. 166. Neque etiam scriptum fuisse videtur וִירָא אֶת אֲשׁוּר, cum Asyrios videret; (cf. E. Scheidius l. l. p. 166. 1q.) nam, si Bileamus Asyrios conspexerit, necesse est, ut adfuerint eorum copiae, quae, uti aliae gentes, Moabitis opem ferrent adversus Israëtitas. Quod propter magnum intervallum, quo Asyria a Moabitide distabat, non verisimile est.

וְאֵי est interjectio dolentis *ah, eheu*, item minantis *vae*. Prius praefero: est enim exclamatio hominis, qui propter mala, quae menti suae divinitus obversantur, adeo commotus est, ut ipse intolerabili eorum dolore quasi ad summam desperationem adducatur. מִי יְחִיָּה verendum est, *quis vivat*, vel potius, observante E. Scheidio, *quis in vita maneat, quis vitam sustineat*! Pro מִשְׁמוֹ אֵל multi Codd. habent מִשְׁמוֹ אֵל a Samuele; neque tamen haec lectio versionibus antiquis confirmata est. Vid. de Rossi ad h. l. In quibusdam Codd. apud Kennicottum legitur מִשְׁמוֹ, quod cum recepta lectione fere convenit eamque confirmat. שׁוֹמֵן ponere h. l. significat *facere, efficere*. Affixum, quod sensu neutrali accipiendum est, coll. Schroed. Synt. Reg. 35, ad proxime sequentia refero. Denique וְ pro מִן h. l. est *ob, propter*, et ipsam adeo desperationis causam indicat.

Vs.

וְצִי. Textus Samar. habet וְצִיָּא, cuius lectionis vestigia in quibusdam Codd. Hebraeis et in uno Cod. Samar. observavit de Rossi. Confirmant eam nonnullae versiones antiquae. Vera lectio esse videtur וְצִיָּא *et exeuntes*, scil. sunt. Vid. E. Scheid. l. l. p. 170, Michaëlis *Noy. Biblioth. Or.* V. p. 217, sq. et Dathius ad h. l. צִי est *tractus*, pp. *extensio*.

כְּתִי. De hoc nomine duae sunt praecipuae opiniones. Multis כְּתִי sunt Itali, sive Romani; quam sententiam tuitus est Bochartus, *Geogr. S. P. I. L. III. Cap. 5*, probantibus, cum aliis, tum Vitringa ad *Jes. XXIII. 1*, Venema ad *Dan. XI. 30*, et Michaële, *Spicil. Geogr. Hebr.* p. 103. sqq. Sed Clericus ad *Gen. X. 4.* eorum sententiam sequitur, qui Macedones intelligunt, quod ipse Michaëlis postea praetulit in *Supplem. ad Lex. Hebr.* hac voce. Observavit enim primum, voce *Χετταῖοι*, i *Maccab. I. 1*, solos Macedones indicari; porro, eandem gentem intelligendam esse *Gen. X. 4*; denique, nostro loco Macedones significari, non vero Romanos, quod ab his Asyrii nunquam subacti fuerint. Hanc igitur sententiam praefero. Quomodo autem ea, quae hoc vs. continentur, ex historia illustrari possint, mox videbimus.

עֲבָר non sunt Hebraei, sive Israëlitae, ut mul-

multi voluerunt. Quodsi enim Hebraei significari putentur, aliquid praedixisse censeatur Bileamus in Israëlicarum detrimentum; quod certe consiliis divinis prorsus fuisset adversum. Itaque recte jam Venema, *Hist. Eccl.* I. p. 226, sq. עבר vertit *Trans-euphratenses*; his autem et Assyriis significari putat populos, qui regiones, trans Euphratem sitas, temporis progressu tenuere. Cum eo imprimis conferendus est Michaëlis, qui, in *Supplem. ad Lex. Hebr.* p. 1822. notavit, Josephum omnes Asiae Trans-euphratensis incolas, ad Indiam usque, hoc nomine complecti, *Ant. L.* I. Cap, 6. §. 4.

וְהָיָה הוּא. Pronomen singulare הוּא collective de Chittaeis accipiendum est. De verbis עַדִּי אָבָר cf. dicta ad vs. 20.

Cernimus in ultimo hoc vaticinio breves et abruptas exclamationes hominis, qui divino spiritu in remotissima tempora abripitur. Obversantur ejus menti gravissima bella, horrendae clades, quas, labentibus saeculis, aliae gentes aliis illaturae sint. Quin videre sibi videtur ipsam suam patriam Aramaeam et regiones circumjacentes, a gente quadam peregrina ferro et igne devastatas; atque ita his calamitatibus percellitur et tanto horrore corripitur, ut exclamet: *Eheu! quis vitam sustineat, haec cum peregerit Deus?* Sic voluit Deus, ut qui ad execrandos Israëlitas advenisset, non modo praesentibus,

bus, verum etiam futuris Israëliitarum hostibus, immo ipsi suae patriae mala praesignificaret. Et vero postremum hocce Bileami vaticinium eventum etiam comprobatum fuit. Docet enim historia, Alexandrum Macedonem victoricia arma ultra Euphratem protulisse, Asyrios, five eorum successores Medos et Persas a Graecis esse subactos, tandem vero ipsum regnum Macedonicum a Romanis destructum fuisse.

Caeterum, prouti in universis Bileami vaticiniis, ita in postremis hisce fervidum Orientalium ingenium inprimis elucet. Brevisssimae sunt sententiae; sed in ipsa hac brevitate cernitur summa gravitas et sublimitas. Quin adeo haec unumquemque, in Orientalium poësi vel paululum versatum, feriunt et percellunt, ut nihil sublimius, nihil magnificentius excogitari posse videatur.

Quo animo, auditis postremis his oraculis, fuerit Balacus, non refertur. Facile tamen intelligitur, ita ipsum spe sua fuisse dejectum, ut nihil amplius boni a Bileami auguriis expectaret. Attamen conjicere possumus, regem de alio modo sollicitum fuisse, quo Israëlitas debilitaret, iisque quantum posset noceret. Hoc autem posito, non improbabile est, eum hac de re Bileamum, antequam hic abiret, iterum consuluisse, ab eoque illud consilium accepisse, quod disertis verbis Bileamo auctori tribuitur Num. XXXI. 16, ubi foeminae Midianiticae Israëlitas ad Bahal-Pehoris cultum pellexisse memoran-

rantur בַּדְּבַר בִּלְעָם. Hezelius ad h. l. vertit *verbo* five *sermone Bileami*, i. e. vaticiniis quae enuntiaverat; atque ita haec interpretatur, Bileamum ipsis suis vaticiniis anam dedisse foeminis Moabiticis et Midianiticis, ut Israëlitae ad idololatriam pellicerent. Causa hujus interpretationis inde repetenda est, quod Hezelius Bileami indolem et agendi rationem semper defendere conatur; itaque incongruum ipsi videtur, virum integerrimum, post magnifica vaticinia, in laudem Israëuitarum edita, perniciosissimum adversus eos dedisse consilium. Attamen ejus explicatio nimis longe petita et contorta est. בַּדְּבַר בִּלְעָם *verbo* vel *sermone Bileami* significat, dicente Bileamo, eoque adeo suadente: fere ut Ps. XXXIII. 6. בַּדְּבַר יְהוָה *verbo Jéhovae*, i. e. Jéhova dicente ac jubente. Caeterum consilii Bileamitici ratio et effectus Num. XXV. 1—15. ita describitur: Israëlitae, non diu, uti videtur, post edita Bileami vaticinia, ad Moabitarum sacra in Baäl-Peoris honorem celebranda, invitatos fuisse. Cui invitationi postquam obtemperaverant, et cum foeminis Moabiticis ac Midianiticis scortati fuerant, gravissimas eos hujus delicti poenas luisse; ingentem enim eorum numerum, plaga divinitus immissa, miserrime periisse.

Jam vero tota haec res ita comparata fuit, ut non casu quodam, sed callido regis, aut principum consilio accidisse merito censeatur. Videntur Moabitae una cum Midianitis haec sacra in-

instituisse. Erant enim duae hae gentes adeo conjunctae, ut fere de rebus gravioribus secum invicem deliberarent. Cf. Num. XXII. 4. Attamen praecipuas hac in re Midianitarum fuisse partes, colligi potest e Num. XXXI, ubi Israëlitae divino jussu bellum Midianitis intulisse dicuntur, quod ipsos ad sacra sua invitassent. Et eodem capite, vs. 16. Israëlitae a foeminis Midianiticis ad Baälis cultum pellekti referuntur; quam ob causam foemina Midianitica a Pinehaso sacerdote occisa fuisse memoratur XXV. 6—8. Duplex autem Moabitarum et Midianitarum in his sacris instituendis fuisse videtur propositum; alterum, ut Israëlitae a Jehovae cultu averterent et ita iram divinam in eos excitarent; alterum, ut Deorum suorum favorem et tutelam impetrarent adversus Israëlitae, quo facilius hos postea devincerent.

Haec omnia autem accidisse videntur, antequam Bileamus in Mesopotamiam reversus esset. Cum autem in patriam suam proficisceretur, XXIV. 25, i. e. cum reditum suscepisset adeoque jam in itinere esset, a Midianitis revocatus fuisse videtur. Veri enim est simile, Midianitas, cum bellum ab Israëlitis parari viderent, in tanto quod immineret periculo, denuo consilium et opem a Bileamo petiisse. Advenit Bileamus, cum bellum nondum prorsus confectum esset, et in pugna perit XXXI. 8. Atque ita gravissimas nefarii sui consilii poenas dedit.

P A R S III.
DE HISTORIAE BILEAMITICAE
VERITATE.

Cum historia Bileamitica varias ob causas multos et jamdudum offenderit, et etiamnunc offendat, necesse mihi visum fuit, de ejus veritate quoque disquirere. Magnam quidem huic rei inesse difficultatem, probe percipio, atque vereor adeo, ut Sacri Codicis dignitatem eo, quo par est, modo vindicem. At felicem me censebo, si meum de tantis rebus bene merendi studium aequis judicibus probaverim, et conatus meos, post aliorum labores, haud plane inutiles esse viderim. Caeterum, cum multa sint, quae ad hoc argumentum referri possint, satis habebō, si praecipua quaedam rerum capita selegero, quae justo ordine tradere conabor.

C A P U T I.

Historia Bileami a Mose non est conficta.

Ponimus hic, Mosē Pentateuchi auctorem esse, quod per instituti rationem probare non licet, sed quod a Jerusalemio, Eichhornio, Jah-
nio

nio aliisque ita probatum est, ut eorum argumenta recentiorum quorundam conatibus nullo modo labefactata penitusque convulsa esse videantur. Itaque, (ut ab eo ordiar) non est quod suspicemur, Mosem Bileami historiam confinxisse eamque deinceps genti suae ut veram et certam tradidisse. Huic enim opinioni repugnat veri studium, quod in omnibus, quae Mosi auctori tribuuntur, scriptis dominatur. Res et facta Israëlitarum candide conscripsit, neque tantum ea retulit, quae eorum laudi inservirent, verum etiam gentis et familiae suae, immo ipsa sua vitia non praetermisit. Atque ita profecto omnem fraudis historicae suspicionem longissime a se removit, et omni fide dignus, cum ab Israëlitis, tum a Jesu et Apostolis, merito habitus est.

Dicat fortasse aliquis, rem, quam spectamus, non accidisse inter Israëlitas, atque adeo nihil fuisse, quod Mosem cohiberet, quominus fingendi libidini indulgeret. At certe eum cohibere poterat Moabitarum vicinia: hi enim cum proximi essent, adeo ut ipsos Israëlitas ad epulas suas sacras invitasse legantur Num. XXV. 1—3, facillime fraus, si qua fuisset, detegi potuisset. Ita autem Moses eam, quam prae se ferebat divini legati dignitatem, in summum discrimen adduxisset. Quod expectari minime potest a viro, qui summa prudentia excelluit, quique versaba-

tur in gente, quam omni sua auctoritate vix regere et compescere poterat.

Porro nullae apparent satis graves rationes, quibus inductus fuerit Moses ad istam historiam confingendam. Non illud spectare poterat, ut Israëliitarum odium in Moabitas excitaret: ipse enim Israëlitas Moabitis, consanguineis suis, parcere iusserat, Deut. II. 9. Neque etiam opus erat, ut ficta narratione gentis atque religionis Israëliticae laudes celebraret: tot enim tantaque jam commemoraverat miracula divina, in honorem et emolumentum Israëliitarum edita, quorum ipsi fuerant testes, ut satis iis de singulari, quo fruebantur, Jehovahae favore constaret, neque opus esset aliquid adjicere, quod ipsi suis oculis non viderant.

Denique, si Moses hanc historiam confinxerit, ut decus aliquod Israëlitis eorumque Numini tutelari afferret, ipse hujus figmenti vim infregisse, atque parum sibi ipse constituisse merito censeatur, cum postea narraverit, Israëlitas ejusdem Bileami, qui eos laudasset, suasu ad peregrina sacra fuisse pellectos, eosque propterea Jehovahae iram in se contraxisse gravissimam, Num. XXV. 1. sqq. coll. XXXI. 16.

Caeterum quod ad Bileami vaticinia attinet, singularem quandam in iis deprehendimus dictionem poëticam, a dictione Mosaica prorsus diversam. Quod cum, instituta comparatione, cui-
que

que facile appareat, sponte patet, haec vaticinia a Mose non fuisse conficta.

C A P U T II.

Historia Bileami recentiori tempore non est conficta.

Bileami historia a recentiore quodam scriptore non conficta et scriptis Mosaicis inserta est. Nullum haec conjectura habet momentum, vel ex aliorum exemplorum comparatione, vel ex ipso hujus narrationis argumento petitum. Mores, opiniones, ritus ad priscam gentium superstitionem accommodati sunt, et omnia temporum rerumque rationi prorsus adaptata. Quod, cum in caeteris apparet, tum inprimis in iis, quae de praestigiarum usu, et de honore, praestigiatoribus habito, referuntur. Praeterea cohaeret Bileami historia, non modo cum iis, quae antea acciderunt, verum etiam cum illis, quae proxime a Mose enarrantur, Num. XXV. quaeque ipsius Bileami consilio accidisse leguntur, XXXI. 16; de quo nexu alibi plura. Denique Moses, Deut. XXIII. 5, 6, in sermonibus, ad Israëlitae paulo ante mortem habitis, ita de Bileamo loquitur, ut ejus historiam, qualis hic narratur, notam esse ponat. Nimirum vetat, ne Israëlitae jus civitatis Moabitis concedant,

dant, ob hanc potissimum rationem, quod Bileamum Beoris filium e Perhore, Mesopotamiae urbe, ad mala Israëlitis precanda mercede conduxerant; hunc vero dicit a Jehova fuisse impeditum atque ad bona vota pronuntianda coactum. His autem cum summa contineatur historiae, Num. XXIII. relatae, eademque, ut praecipuo fundamento, innitatur lex de Moabitis ad civitatem Israëli, tam non admittendis, manifestum est, hanc historiam, cum priscis Israëlitis, tum Mosi fuisse cognitam, neque adeo recentiori tempore conscriptam.

C A P U T III.

Bileami historia a Moabitis non est conficta.

Non conficta est haec historia a Moabitis, ita ut Moses aliusve Israëlita eam in gentis suae honorem receperit. Fortasse quidem Moabitae pro aevi atque gentis indole laudem aliquam habere videantur, quod ad nobilem praestigiatores se contulerint, ut periculum, quod inflare opinarentur, averterent. Verumtamen quod praestigiator iste non modo summis laudibus Israëlitas extulerit, verum etiam mala quaevis de Moabitis praedixerit, et ita eorum vota irrita reddiderit, quis haec ab ipsis Moa-

Moabitis ficta esse autumet? Quis credat, Moabitas ficta quadam historia celebrare voluisse Jehovam, hostium suorum Deum, caeteris Diis potentia longe superiorem? Nimirum hoc modo Israëlitis, a quibus tantopere jam sibi timebant, animos addidissent; immo eos ad se aggredientos atque expugnandos excitassent.

C A P U T IV.

Bileami historia ab ipso Bileamo non est conficta.

Non est quod existimemus, Bileami historiam, vel totam, vel partim, ab ipso Bileamo confictam esse. Quod ad prius attinet, nemo facile opinetur, hanc narrationem nullo inniti fundamento historico, ita ut, quae de Balaci legatione, de Bileami itinere ad Moabitas referantur, caeteraque omnia a Bileamo fuerint conficta, et pro veris certisque enarrata, ab eoque conscripta, ut Moses et Israëlitae fidem iis haberent. Quidni vero hujus historiae pars quaedam a Bileamo conficta habeatur? Hujus opinionis nobilissimus patronus est Abbas Jerusalemus, qui, in opere, *Betrachtungen über die vornehmste wahrheiten der Religion*, P. II. p. 372. sqq. tam ingeniose eam proposuit, ut prima fronte magnam probabilitatis speciem habere videatur.

Quapropter paulo uberius de ea agendum erit. Huc fere redit: Bileamum, cum a rege Moabitum arcesferetur, ut Israëlitas diris devoveret, horum res probe cognovisse, et satis percipisse, diras suas nullam vim esse habituras. At, cum tamen e re sua esse perciperet, ut dona oblata non recusaret, voluisse eum, cum honori suo et dignitati, tum lucri cupiditati consulere; ita ut, etiamsi tandem cum Balaci legatis iter susciperet, nec tamen regis votis obtemperaret, immo vero invictam gentis Israëliticæ magnitudinem declararet, eximii tamen vatis famam tueretur, et oblatam mercedem obtineret. Itaque Bileamum hoc consilio primum finxisse oraculum divinum, quod ipsum cum legatis proficisci vetaret; simul vero eum callide percipisse, fore ut Balacus alteram legationem mitteret, et mercedem insigni modo augeret. Quod cum evenisset, ita se denuo eum gessisse, ut magni vatis probitatem et dignitatem optime affectaret; ficto autem novo quodam oraculo, ad propositum suum exsequendum adaptato, iter ab eo fuisse susceptum. Eorum, quæ in hocce itinere accidisse memorantur, nihil esse verum, sed omnia, quæ de angeli apparitione et de asina loquente referuntur, pro putido mendacio esse habenda, quo Bileamus, adhibitis duobus famulis, fraudis suæ consciis, auctoritatem suam apud Moabitas tueretur, et divinationis præmia

acciperet, etiamsi nullas diras in Israëlitae pronuntiaret. Eodem autem consilio a Bileamo, postquam ad Balacum pervenisset, sacrificia fuisse instituta et nova oracula conficta. Denique singula Bileami vaticinia a Jehova ipsi non fuisse inspirata: concipi enim non posse, nefarium hominem maximumque impostorem, qualem se Bileamus in tota hac historia demonstrat, simul verum divinumque fuisse prophetam. Itaque Bileami vaticinia pro meris ingenii figmentis esse habenda, ac facile ab eo praevideri potuisse, quaecunque de futuris Israëuitarum rebus et fati praedixerit. Praeterea observat Jerusalemius: quamvis Bileami historia prima fronte cum reliqua historia Mosaica indivulso nexu juncta videatur, neque usquam a Mose indicatae fuerint Bileami fraudes, ita tamen initium Num. XXII. cum Cap. XXV. cohaerere, ut manifestum sit, hanc Bileami historiam tantummodo fuisse insertam; eamque adeo singulare quoddam esse monumentum, quod, salvo ipsius historiae tenore et ordine, facile abesse potuisset, et cujus oratio ab oratione Mosaica haud parum diversa sit. Caeterum judicat auctor, prudenter egisse Mosem, quod, Bileami fraudes silens, hanc narrationem integram genti suae tradiderit: nihil enim ea fuisse aptius, ut Israëlitae ad Cananitas expugnandos excitarentur, et ad legum divinarum observantiam impellerentur;

atque hoc etiam spectasse Mosem, cum Deut. XXIII. 5. diceret: Jehovam, cum Israëlitas amaret, diras, quas Bileamus animo moliretur, in bona vota convertisse.

Longum foret, adversus hanc Jerusalemi opinionem omnia proferre, quae proferri possint. Itaque breviter ea tradam, quae maxime notabilia videntur.

1. Universe largior, optimo hocce consilio hanc opinionem inventam fuisse et propositam, ut S. Cod. dignitas ab adversariorum cavillationibus defenderetur. At multa tamen impediunt, quominus eam amplectar. Ponamus enim, magnam hujus narrationis partem a Bileamo fuisse confictam; parum admodum id cum hujus praestigiatoris prudentia convenire videbitur. Scilicet summa apud Moabitas fruebatur divini vatis existimatione, et tanta erat ejus auctoritas, ut non opus esset hanc novis figmentis stabilire. Quodsi autem Bileamo hoc necesse visum fuisset, alia ratione narrationem suam informasset, neque profecto inferuisset ea, quae de asina loquente ipsique suam iniquitatem objiciente retulit. Haec enim ad honorem ei conciliandum non comparata erant. Immo sunt ejusmodi, ut, nisi adfuissent duo comites, totius rei confcili, (Num. XXII. 22.) potius eam reticuisse videatur.

2. Quae

2. Quae feruntur Bileami oracula, haec etiam ab eo ficta haberi non possunt. Ipse Israëlitarum causae non favebat, sed id unum spectabat, ut diris eos execraretur, atque ita divinationis praemio potiretur. Hujus autem consilii in ejus oraculis nullum reperitur indicium; contra vero pleno de pectore Israëlitarum laudes amici instar celebravit, de Moabitis vero nil nisi malum ominatus est. Quis adeo haec a Bileamo ficta merito existimet? Concedamus enim, res Israëlíticas Bileamo ita fuisse notas, ut probe sciret, neque diras, neque Moabitarum arma quicquam adversus eos valere posse; concedamus, eum maxima quaeque de Israëlitis, potentissimi sui Dei Jehovahae tutela fruentibus, augurari potuisse: prudentia tamen nequaquam suadebat, ut haec omnia, sine ullis ambagibus, proferret, ut nihil eloqueretur, nisi quod Balaco et Moabitis ingratum, molestum, durum videretur. Ac nulla prorsus erat necessitas, ut in procul remota etiam tempora se efferret, eaque praediceret, quae in ipsorum Moabitarum tenderent perniciem. Haec si finxerit Bileamus, nihil certe ineptius excogitari potuit. Ita enim ipsi expectandum erat, fore ut non modo oblata munera non consequeretur, sed Moabitarum odium sibi ipse contraheret. Quodsi autem Bileamus sibi consulere voluisset, tutiorem viam ingresses, ab omnibus oraculis abstinuisset.

Ita.

Itaque cum legatis Moabiticis fuisset profectus, non ut Israëlitas diris devoveret, sed ut Balaco persuaderet, invictam esse gentem Israëliticam, propterea quod potentissimo Jehovae auxilio frueretur; neque adeo vi et armis, neque etiam divinationibus, eam esse oppugnandam, sed dolo ad peregrinorum Deorum cultum pelliciendam, quo ipsa sibi Jehovae iram concitaret. Vel, si vatem agere voluisset Bileamus, cum ejus persona et indole multo fuisset convenientius, pro more falsis prophetis usurpato, vaga quaedam et ambigua proferre oracula. Haec Balaco non adeo displicuissent, et simul fortasse Moabitas excitassent, ut benigne Israëlitas tractarent: quos, cum jam valde potentes essent, amicos habere praestabat quam apertos hostes. Immo, salvo suo honore, et salva praemiorum spe, potuisset Bileamus incrementem Israëlitarum potentiam ficto oraculo extollere, iisque bona quaevis a Jehova precari, si huic addicti manerent, gravissima vero quaeque mala in eos pronuntiare, si ad aliarum gentium Deos colendos se abduci paterentur. Quanta enim mala Israëlitis e peregrinorum Deorum cultu oriunda essent, Bileamo satis notum erat. Itaque mirandum est, eum in vaticiniis suis, si haec finxerit, nullum hinc argumentum defumfisse, ut Balaci votis quodammodo obtemperaret. At vero nullum in Bileami vaticiniis assentandi studium, nullam

lam ambiguitatem cernimus. Immo vero ita magnam partem sunt proposita, ut ipse agnoscat Jerusalemius p. 385, eventu ea prorsus fuisse comprobata. Haec adeo non ab homine fuerunt conficta, sed prudentiam humanam longe superant.

3. Quod addit auctor ad opinionem suam commendandam, pravum adeo hominem et praestigiatores, qualis fuit Bileamus, pro impostore esse habendum, non vero pro divino propheta, haec refelluntur iis, quae P. I. Cap. 3. notavi; e quibus patet, Bileamum, quamvis revera fuerit praestigiator, una tamen singulari occasione eo divinitus fuisse compulsus, ut Jehovae voluntatem oraculis declararet.

4. Quod memorat Jerusalemius de orationis diversitate, quae inter hanc relationem et caetera scripta Mosaïca obtinet, tum etiam de nexu, quo historia Mosaïca, sublata Bileami historia, cohaereat, haec, salva rei veritate, concedi possent. Inserta enim aliunde historia, quam ipse adeo Moses non conscripserit, sed opportuno loco adjiciendam putaverit, propterea minime falsa habenda est. Sed quid hac de re statuendum sit, alibi inquiremus.

Denique quod ad vindicias attinet, quibus Jerusalemius Mosem defendere conatur, quod historiam, quam figmentis plenam esse nosset, ut veram receperit, observo, hanc defensionem teme-

mere esse arreptam, et cum indole viri gravissimi, integerrimi ac veritatis amantissimi parum congruentem. Immo longe facilius poni posset, (quod tamen minime arbitror) ipsum Mosem a Bileamo in fraudem fuisse inductum. Nulla vero adest causa, ut existimemus, putidas impostoris fictiones merasque praestigias pro vera historia a Mose fuisse exhibitas, atque Israëlitis pia, uti ajunt, fraude propositas. Quam opinionem ut longissime a nobis removeamus, inprimis facit Deut. XXIII. 5, 6. ubi Moses Israëlitis disertis verbis declarat: ab ipso Jehova cohibitum fuisse Bileamum, ne diris eos devoveret, eundemque ad bene iis precandum a Deo fuisse compulsam.

C A P U T V.

De eorum sententia, qui Bileami historiam ex incertis traditionibus haustam esse opinantur. Viteri sententia ejusque refutatio.

Fuerunt nostro aevo, qui existimarent, universam Bileami historiam ex incertis quibusdam traditionibus haustam esse, et mythica forma perscriptam, iisque libris insertam, qui Mosaiici dici solent, quamvis universe Mosem auctorem non habeant. Hos inter eminent Joannes

Se-

Severinus Vater, et Wilhelmus Martinus Leberrecht de Wette. De utriusque opinione singulatim agendum erit.

Vateri sententia, quae reperitur in opere, *Commentar über den Pentateuch*, P. III. p. 119. sq. et quam, quoad ejus a me fieri possit, perspicue tradam, huc redit. Peculiares quaedam difficultates in historia Bileami occurrunt. Etenim secundum traditionem proponitur Bileamus, ut lucri cupiditate ductus, et prophetae auctoritate, quam Jehovahae beneficio accepisset, abusus, coll. 2 Petr. II. 15, cum tamen in tota ejus ratione agendi Num. XXII—XXIV. nihil reperitur voluntati divinae contrarium. Vehementer quidem ipse Deo displicuisse dicitur Num. XXII. 22: at ne ex eo quidem sequitur, eum data opera divinae voluntati voluisse adversari, sed ad summum, scriptori suspicionem de eo fuisse obortam, an Bileamus sine peculiari quadam Dei admonitione officio suo perfuncturus fuisset. Contra vero Num. XXXI. 16. coll. vs. 8. non nuda indicatur Bileami ad Israëlitas execrandos propensio, uti Deut. XXIII. 5, 6; sed perhibetur homo, qui, quamvis antea nihil adversus Jehovahae voluntatem tentare ausus esset, clandestina tamen et callida dederit consilia de modo, quo Jehovahae favor Israëlitis subduceretur. Quocirca necesse est, ut aliud quid Num. XXXI. 16. memoratum sit, aliud Num. XXII—XXIV; neque

que percipi potest, quo modo relatio Num. XXII — XXIV. ita informari potuerit, si ejus auctor idem dicere voluisset, quod Num. XXXI. 16. et Deut. XXIII. 5, 6. refertur; immo neque Num. XXV. indicium reperitur peculiaris illius modi, quo eadem res accidisse refertur Num. XXXI. 16. Fortasse inter ipsos Israëlitae antiquitus diverso modo proposita fuerunt, quae de Bileamo tradebantur, ita ut alium modum secutus sit auctor oraculorum Bileamiticorum, alium is, qui traditionem, Num. XXXI. 16. relatam, propagaverit; et fortasse diversae illae relationes bona fide in uno libro collectae sunt, neque illud, quo a se invicem discreparent, data opera fuit suppressum. Caeterum quo jure ponatur traditio haecce esse Moabitica, cui Moabitae plenam fidem habuerint, eodem jure dici possint Israëlitae omnia, prouti narrantur, ut vera et Jehovahae interventu peracta accepisse; neque ulla est dubitandi ratio, quin ipsum asinae sermonem Jehovahae auctori tribuerint. Porro verisimile est, relationis scriptorem omnia proprio sensu intellexisse. Sed in tanta temporum antiquitate, tantoque certorum monumentorum historicorum defectu de conditione atque opinionibus gentium illius aevi, definiri non potest, quo modo ea exstiterit traditio, quo facto historico tamquam fundamento innitatur, et qua ratione acceperit eam, quam nunc

habet formam. Hoc tamen non temere conjici potest, traditionem illam potius apud Israëlitas quam apud Moabitas fuisse aservatam, cum illis in memoriam revocaret potentem Jehovahae tutelam, his vero non nisi perquam ingrata esse posset, ipsique haud facile Israëlitarum laudes studiose posteritati commendaturi fuissent.

Ad hanc Vateri opinionem prorsus refutandam universa ejus sententia, de recentiore Pentateuchi compositione, refutanda videatur: cum hac enim arctius cohaeret. Quod etsi propter instituti rationem non licet, sunt tamen nonnulla, quae propositae isti de Bileamo opinioni haud frustra opponantur.

Non est quod conjecturis immoremur, quibus Vaterus opinionem suam exornavit. Haec magis auctoris ingenium atque audacem fingendi libidinem, quam veri amorem demonstrant. Itaque, his missis, ipsa argumenta ponderemus.

Ostendere conatur Vaterus, diversas esse et discrepantes de Bileamo relationes, quae adeo diversas traditiones haud obscure indicent. At ea, quae hujus diversitatis profert exempla, revera a se invicem non discrepant. In ipsa enim historia, Num. XXII—XXIV, etsi non disertis verbis Bileamus dicitur ad diras pronuntiandas fuisse propensus, uti Deut. XXIII. 5, 6, satis tamen illud e tota ejus agendi ratione colligi potest; nam ita describitur, ut, nisi a Deo variis

modis fuisset cohibitus, Balaci votis prorsus obtemperaturus fuisset: et certe non veri prophetae, sed praestigiatoris personam agere solebat; quae de re uberius egi P. I. cap. 3. Jam vero eandem animi indolem, quam in historia demonstravit, apostolus Petrus jure ei tribuit 2 Petr. II. 15. Porro, Num. XXXI. 16. utique non idem narratur, quod XXII—XXIV, sed id, quod accidit, postquam Bileamus frustra ad Israëlitas exsecrandos arcesitus fuerat. Quodsi autem quis hinc diversum esse utriusque hujus loci auctorem suspicari velit, aequè absurde agat, ac si quis res diversas, quae v. c. apud Livium, vel Tacitum, se invicem subsequuntur, diversis auctoribus aut traditionibus tribuat. Quod autem Num. XXV. nullum est indicium, e quo pateat, Israëlitas Bileamo auctore ad sacra Bahal-Pehoris fuisse pellectos, uti factum fuisse dicitur Num. XXXI. 16, illud etiam profecto nulli aequo lectori justam de diverso utriusque loci scriptore suspicionem moveat. Moses priore loco refert, quid actum sit in illo festo, ad quod Israëlitae ab hostibus suis Midianitis invitati erant, rei vero auctorem fillet: atque hoc inde explicandum videtur, quod Moses, cum hoc festum describeret, nondum sciret, Bileamum ejus fuisse auctorem et suasorem. Posteriore autem loco eadem de re loquitur, postquam Midianitae a Jehova dignas per-

ver-

versitatis suae poenas luerant; tunc autem ab ipsis Midianitis certior factus esse videtur, rei auctorem fuisse Bileamum. Itaque peropportune memorat, hunc ab Israëlitis, in expeditione adversus Midianitas, morte fuisse mulctatum, atque ita dignas sceleratissimi consilii poenas dedisse. Etsi igitur priore loco aliquid reticetur, quod posteriore refertur, propterea alter alteri non adversatur; neque adeo de diverso utriusque auctore cogitandum est. Quin potius posterior locus priorem illustrat et supplet. Atque ita saepius apud historicos sacros prior quaedam relatio e posteriore supplenda est. Causa hujus rei haec est, quod antiquissimi historici minus perfecto narrandi modo uterentur, neque accuratas illas historiae conscribendae artes cognoscerent, quae recentioribus demum temporibus inventae fuerunt. Male igitur ex hoc ipso artis et concinni ordinis defectu saepius argumentum petiit Vaterus, quo probaret, Mosem non esse Pentateuchi auctorem.

Vaterus, op. cit. p. 457. ad eandem, de qua vidimus, narrationum diversitatem demonstrandam observat, Num. XXXI. solis Midianitis tribui, quod Israëlitae ad peregrinum cultum pellecti sint, dum Num. XXV. 2. hujus rei culpa Moabitis tribuitur; nam vs. 6. et 8. obiter tantum memorari ait Midianitidem, et vss. 16, 17. (16—18.) solos argumento suo ad Cap.

XXXI. pertinere, non autem manifesto cohaerere cum antecedentibus. Haud multum tamen valet haec Vateri argumentatio. Idem enim ll. ll. cernitur concinnitatis defectus, quem modo attigi. Porro, Mobitae se cum Midianitis propius conjunxerant, (cf. Num. XXII. 4.) atque adeo facile secum invicem eorum nomina permutabantur. Deinde, non obiter, sed continua narratione, Num. XXV. de foemina Midianitica mentio fit. (vid. vs. 6—15.) Denique vs. 16—18. subjungitur Jehovahae mandatum de bello Midianitis inferendo, propterea quod hi in Israëlitis ad cultum peregrinum invitandis primas partes egerant. Tam manifesto igitur hic locus cum antecedentibus cohaeret, ut ne in cultiore quidem historia clarior nexus expectari queat.

Denique Vaterus eadem p. 457. observat, Deum, qui alibi in libro Numerorum appellari solet יהוה, in poëticiis Bileami oraculis semper notabili modo vocari אלהים; hoc autem discrimen hic aequè animadversione dignum esse ait atque in libro Geneseos, ita ut casui fortuito vix adscribi possit; fortasse igitur haec oracula separatim adfuisse et reliquae relationi, in qua Deus יהוה dicitur, inserta. At vero haec Vateri observatio prorsus veritati repugnat; tantum enim abest, ut Deus in Bileami oraculis semper vocetur אלהים, ut nusquam ibi hoc nomen gerat, nisi semel Num. XXIII. 21; ibi autem illud

Iud non absolute ponitur, sed, addito affixo pronomine, ad Israëlitas referendum est, ita ut intelligatur horum ipsorum Deus, five Numen Israëliitarum tutelare. Maxime vero in vaticiniis Bileami frequens est nomen אל , Num. XXIII. 8, 19, 22, 23. XXIV. 4, 8, 16, 23. Porro Deus dicitur יהוה , Num. XXIV. 4, 16, et יהוה אל XXIV. 16. Ipsum vero nomen יהוה ter reperitur, Num. XXIII. 8, 21. XXIV. 6.

Ex hac animadversione satis percipi poterit, quonam pretio Vateri argumentationes habendae sint; atque hoc manifesto ex ea patet, auctorem summa cum audacia summam inconsiderantiam copulasse.

C A P U T VI.

Wettii sententia proponitur et refutatur.

Videamus jam de Wettii opinione, qua partim cum Vaterno consentit, partim se eo audacior ostendit. Reperitur illa in opusculo, quod inscripsit *Kritik der Israelitischen Geschichte*, P. I. p. 362—369, et duobus fere continentur capitibus, quorum prius hoc est: Bileami historiam peculiare quoddam et integrum constituere monumentum, a caeteris narrationibus prorsus diversum; alterum: eandem esse carmen, quo singularis generis figmenta mythica comprehendantur.

Prius ita probare conatur: complura in ipsa hujus historiae dictione reperiri singularia, veluti quod nomina Jehova et Elohim sine ullo discrimine inter se permutentur: totam autem orationis formam in hac et caeteris narrationibus valde esse diversam, eamque prorsus esse poëticam, cum in caeteris, tum in ipsa parte historica; atque sermonem etiam ad rythmicam quandam rationem esse comparatum. Porro observat, adversari Bileami historiam. sequentibus relationibus; quod postea demonstraturus sit. Denique ipsam ait historiam Num. XXII—XXIV. prorsus esse terminatam, neque adeo ejus exitum cohaerere cum iis, quae deinceps de Bileamo referuntur.

Tota haec argumentatio, atque universa Wettii sententia de Bileami historia, inde repetenda est, quod Pentateuchum epos quoddam mythicum esse opinetur, seriore aetate conflatum, diversis iisque parum inter se cohaerentibus partibus constans, quod adeo nullam habeat auctoritatem historicam. Hinc igitur temere statuit, Bileami historiam, neque cum antecedentibus, neque cum subsequen-
 tibus cohaerere. Nimirum, aequae ac Vaterus, in eo vehementer errat, quod eundem in antiquissimis historicis requirat narrandi ordinem et concinnitatem, quae non nisi recentioribus et cultioribus scriptoribus propria est. At ejusmodi tamen est rerum ipsarum or-
 do,

do, qui aequo lectori probabilis videatur. Quod enim Num. XXII. narratur, naturali nexu cohaeret cum illis, quae antea relata fuerant de magnis victoriis Israëuitarum, Moabitis summum metum incutientibus. Quae autem Num. XXV. referuntur, haec, collatis aliis locis, tribuenda sunt Bileami consiliis, postquam hic a primo suo Israëlitae exsecrandi proposito prohibitus fuerat. Quid vero de jactata illa repugnantia inter hanc aliasque narrationes sentiendum sit, partim ad Vateri sententiam dixi, partim deinceps uberius ostendam. Denique poëticam esse totam hanc historiam, nullo jure statuitur. Etsi enim Bileami vaticinia poëticae sunt proposita, in altera tamen narrationis parte nulla rythmi, nulla rationis poëticae vestigia deprehendimus; oratio ibi plane est historica. At, inquit ille, diversa est a caeteris relationibus. Est quodammodo: sed de hac diversitate ejusque causa alibi agemus. Caeterum quod nomina Jehova et Elohim sine discrimine adhibita esse ait, hoc omnino in parte historica cernitur, sed non eam habet rationem, ut diversas narrationes aut traditiones arguat. Etenim mirandum non est, haec nomina in peregrina historia fuisse permutata. Notissimum erat nomen Jehovae, ut Numinis Israëuitarum tutelaris; atque ipse etiam Bileamus hunc suum Elohim, suum Deum profitebatur, Num. XXII. 18.

Plura dicenda erunt de altera Wettii observa-

tionem, qua statuit, hanc historiam esse carmen, quo peculiaris generis mythici figmenta contineantur. Videamus, quibus argumentis eam probare conetur, et ad singula singulatim respondeamus.

1. Sermo, inquit, est poëticus, quippe rhythmicus, et sententiis elatis refertus. Atqui denuo hic nego, quicquam in tota hac historia, exceptis vaticiniis, reperiri, quod carminis qualemcunque habeat rationem. Rhythmos vero, i. e. versus in sententias quasdam parallelas distinctos, aut, si quis malit, numeros poëticos, in ipsa parte historica sumit Wettius; sed nullis id exemplis probavit, nec probare poterit. Quod si quis hic illic in historica parte dictiones quasdam sublimiores reperire sibi videatur, ejusmodi etiam multas in caeteris scriptis Mosaicis facile reperiatur. Hae autem non magis carmen arguunt, quam ea, quae in historiis Livii elatiore oratione sunt proposita. In quibus si quis carmina sibi videre videatur, certe hic dignus est, qui explodatur atque exhibetur. Equidem tamen non video, partem historicam singulari quadam dictionis sublimitate eminere, ne in iis quidem, quae angeli, Bileamo ejusque jumento objecti, apparitionem continent.

2. Observat Wettius, ea quae feruntur Bileami oracula, seriori tempore fuisse conficta. Ita

y. c. Num. XXIV. 7. non tantum poni ait regem esse Israëlitis, sed etiam alludi ad victoriam, quam Saulus de Amalecitis eorumque rege Agago reportavit, 1 Sam. XV. 7, 8; oraculum de Edomitibus, Num. XXIV. 18, arguere aetatem Davidis, qui Idumaeam subegit; praeterea vero ad versari hocce oraculum aliis Pentateuchi locis, quibus Israëlitae bellum Edomitibus inferre vetantur, uti Deut. II. 2—5. Quod attinet ad reliqua Bileami vaticinia, existimat Wettius, haec, quamvis obscuriora sint, manifesto tamen feriora fata referre, et feriori adeo tempore esse confecta.

In his omnibus idem a Wettio sumitur, quod sumunt multi recentiores in Germania philologi: nulla in S. C. reperiri veri nominis oracula divina; itaque praedictiones de rebus proxime eventuris nihil esse aliud, nisi probabiles quasdam perspicacis ingenii conjecturas; quae vero oracula ad remotiora tempora spectant, et certum quendam eventum praesignificare videntur, ea procul dubio esse supposititia et post eventum conficta. Quod commentum refutare huius loci et instituti non est. Sufficiat igitur pauca haec animadvertisse. In illo vaticinio, quo regis Israëlitici mentio fit, procul dubio agitur de rege quodam futuro. Quod eo minus est mirandum, cum Bileamus, etiamsi nullam hac de re habuerit inspirationem divinam, haud difficul-

ter perspicere potuisse videatur, fore ut magna Israëlitarum gens olim regem sibi crearet, qualem aliae eaeque minores gentes habebant. Quod ad vaticinium attinet de subigendis Edomitibus, hoc non repugnat legi, quae Israëlitae bellum iis inferre vetabat. Etenim ea lex spectabat ad Israëlitae, antequam Cananaeam occupaverant; eademque hos non vetabat, ne, si ab Edomitibus bello lacerarentur, vim vi repellerent, sed ne primi Edomitibus bellum inferrent.

3. Ita ratiocinatur Wettius: Si oracula Bileami, in quibus cardo totius historiae vertitur, conficta sunt, tota haec historia pro figmento habenda est. Quodsi Bileamus haec vaticinia non pronuntiavit, re vera nihil vaticinatus est; nihil enim de ejus vaticiniis novimus, nisi illud, quod hac historia continetur: atqui hoc confictum est, ergo omnia sunt conficta. Singularis profecto argumentatio, qua Wettius ex eo, quod ipse temere sumit, certam petit conclusionem! Caeterum vero universa, inquit, relatio mythica est, inde a prima Dei apparitione usque ad finem; immo putat veram eam esse non posse, etiamsi nulla formae mythicae ratio habeatur. De forma mythica quid statuendum sit, alio loco opportuno disquiremus. Hic tantum disputamus cum Wettio, qui totam historiam pro mero habet figmento, sive carmine, quod pertineat ad epos Pentateuchi mythicum, seriore
ae.

aetate conflatum. Videamus ergo, qua ratione demonstrare studeat, universam Bileami historiam veram esse non posse.

4. Itaque disertis verbis dicit, historice etiam probari posse, nullum universae huic narrationi subesse posse factum historicum, quo tanquam fundamento innitatur, et Bileamum non tantum non pronuntiasse ea, quae ipsi tribuuntur, oracula, verum etiam universe nihil in Israëuitarum gratiam vaticinari potuisse; prorsus enim repugnare, quod Bileamus in vaticiniis suis tam impense Israëlitis faverit, postea vero, uti alibi refertur, Moabitis consilium dederit, Israëlitis perniciosissimum, atque ab his interemtus sit. Nullam autem vim habere eorum opinionem, qui ambiguam hanc agendi rationem vatis calliditati tribuant, qua, etsi hostili animo erga Israëlitas affectus, palam tamen nil nisi bonum de iis protulerit; hanc enim calliditatem minime ei profuisse, cum ab Israëlitis occisus sit: quod non fecissent, si cognovissent, quid de iis vaticinatus fuisset; neque etiam credidissent, Bileamum Midianitas adversus se concitasse. Caeterum in tota, inquit, hac narratione nihil inest, quod ad quandam animi ambiguitatem aut vatis calliditatem nos ducat; nimirum perhibetur Bileamus Jehovae propheta, ejus mandatis obtemperans, nihil e proprio arbitrio locutus, spiritu divino plenus, qui ex animo bona Israëlitis pronun-

nuntiavit. Addit porro Wettius, auctorem narrationis Num. XXII—XXIV. nihil, uti videtur, scivisse, nec de Bileami morte, nec de inimicis ejus confiliis; hoc autem eo magis esse probabile, cum eum inducat domum redeuntem. Denique nullam ait esse causam, quare Jehova iratus Bileamo iter facienti angelum objecisse feratur, cum ipse nihil deliquisset, sed solo Jehovae jussu iter suscepisset.

Ne longus sim in tam levibus argumentis refutandis, haec tantum observo. Non repugnant Bileami confilia ejusque oracula, modo illa uni Bileamo tribuantur, haec vero Deo, qui vatem inspiravit et invitum ad bene Israëlitis precandum compulit. Non est autem quod repetam ea, quae de Bileami indole ejusque animo minime obsequioso adversus Vaterum animadverti, neque ea, quae dixi de prophetae persona, quam Bileamus, cum praestigiator esse soleret, non nisi coactus sustinuit. Neque etiam denuo ea proferam, quae supra dixi de itinere, quod, Bileamus, non jubente, sed sub certis conditionibus tantum permittente Jehova, suscepit, et de vera causa, ob quam Deus ei in itinere adversatus sit. His igitur missis, duo haec addo: prius, nullam fuisse causam, cur Israëlitae in expeditione adversus Midianitas Bileamo parcerent; quod si enim jam tum cognoverint Bileami vaticinia, simul etiam cognoverunt, Bileamum

mum non sponte, sed impellente Jehova, bene iis fuisse precatum: alterum, minime repugnare relationem, quae Num. XXII—XXIV. continetur, et id quod postea de Bileamo refertur, ita ut utriusque partis diversi fuisse censeantur auctores, quorum hic ignoraverit id, quod alter accidisse memorat. In minus enim perfecta narrandi ratione facile hoc suppleatur: Bileamum, priusquam abiret, vel inter abeundum, dedisse illud consilium, cujus effectus Num. XXV. enarratur; postea autem eum a Midianitis, bellum timentibus; advocatum fuisse, et in pugna periisse.

5. Aliud quid profert Wettius, quod, ipso iudice, omnem huic narrationi demat fidem historicam: quod nimirum Bileamus perhibeatur pius Jehovae propheta et vatum Hebraeorum more inspiratus. Quid enim, inquit, peregrinus vates de Jehova et de religione Israëlitica scire poterat, et quomodo de externa eaque inimica gente tot bona poterat praedicare?

Respondeo, Bileamum omnino cognoscere potuisse Jehovam et religionem Israëliticam, cum e patriarchalis religionis vestigiis, quae in Mesopotamia supererant, tum e perpetratis Jehovae miraculis, quorum fama ad gentes etiam remotas pervenerat. Cf. P. I. Cap. 3. Porro, etsi concedo, Bileamum non ex animo potuisse fausta Israëlitis praedicere, simul affirmo,
eum

eum divino spiritu ad bona vota proferenda compulsum fuisse. Nec tamen se prophetae Hebraeo similem praebuit, sed nomen et personam praestigiatoris sustinuit. Atqui, instat Wettius, vera Bileami persona sine dubio alio modo informari debuisset; sed relationis auctor de veritate historica parum erat sollicitus, cum nullum aliud propositum haberet, nisi quod cum poetica ratione conveniret. Qualem ergo informari Bileamum Wettius voluit? Hoc ab eo nec perspicue, nec distincte satis expositum est. Certe qualem ipse eum adumbravit, talem eum non describit historia sacra.

6. Est, inquit, haec narratio carmen historico-propheticum, ad celebrandam gentem Israeliticam comparatum. Cum enim ferret traditio, vatem quendam, Bileamum vocatum, a Balaco mercede conductum fuisse, ut male Israelitis precaretur, poeta eum Dei populo bene precantem induxit. At hoc ingenii, in dedecus Librorum Sacrorum luxuriantis, figmentum nulla refutatione dignum arbitror; quod sane ab aequo rerum iudice non reprehendetur.

7. Superfunt pauca quaedam, a Wettio insuper prolata, quae verbulo attingenda esse puto. Scilicet opinatur, non tantum se observationibus suis omnes difficultates sustulisse et omnia explicasse repugnantia, de quibus hactenus vidimus, sed alias etiam difficultates hoc modo superari:
ab

ab omni enim verisimilitudine abhorrere, quod Balacus cum tanta patientia et indulgentia Bileamum, votis suis adversantem, tractaverit; poëtica tantum ita Balacum proponi potuisse, cum regibus vulgo tanta lenitas et animi mansuetudo propria non sit. Verum enimvero Balacus summa indignatione commotus describitur Num. XXIV, 10, 11. Quod autem nulla in Bileamum violentia usus fuerit, id procul dubio tribuendum est summae venerationi, qua omnes nobilissimum huncce vatem prosequiebantur, quaeque adeo ipsam regis indignationem cohibebat. Porro, inquit Wettius, et hoc videtur fictioni poëticae adscribendum, quod Bileamus e cacumine montis Pisgae Amalecitarum et Kenitarum sedes conspexerit. At vero ubinam legimus, vatem Amalecitarum et Kenitarum sedes conspexisse? Ipsos Amalecitas, non vero eorum domicilia vidisse memoratur. Cf. p. 118. Loquitur de Kenitarum habitatione, sed non ac si eam oculis suis subjectam habeat; quamvis fieri possit, ut Kenaeorum sedes proximae fuerint, utque adeo vates re vera eas viderit. Cf. p. 120. Denique, inquit auctor, totius relationis indoles et compositio poëtam refert; obtinet enim in ea gradatio quaedam inde ab eo tempore, quo Bileamus primum oblatam sibi provinciam recusavit, usque ad illud, quo ad summum furorem fatidicum eveheretur.

Est

Est utique gradatio, eaque non quaesita, sed naturalis; praesertim in ipsis vaticiniis. Verum haec figmentum poëticum non arguit, nisi ejus judicio, qui ipse audacia quaevis fingere amat, aliisque ut vera proponere conatur.

Caeterum non opus esse dicit Wettius, ut, post relatam suam de tota hac narratione opinionem, omnes quaestiones ponderet, quae de singulari asinae loquentis prodigio proferuntur; neque etiam ut disquirat, utrum hanc narrationem poëta ipse invenerit, an vero per traditionem acceperit, atque hoc si ponatur, unde haec traditio exstiterit. Nimirum auctor nodum non solvit, sed fecat.

C A P U T VII.

Moses est scriptor hujus historiae, fide dignissimus.

Vidimus, nullam esse rationem, ob quam Bileam historiam ex incertis quibusdam traditionibus ortam esse existimemus. Nunc autem inquiremus, an ea Mosi auctori merito tribui possit.

Notam fuisse Mosi totam hanc historiam, observavi Cap. II. Manifesto ad eam respexit Josua, Cap. XIII. 22; distinctius vero eandem memoravit Cap. XXIV. 9, 10. Cum enim Dei nomine varia Israëlicarum fata,
in

inde a gentis origine, enarrasset, in his etiam memoravit ea, quae a Balaco et Bileamo perpetrata fuerant. Atque ita summam totius rei, prouti acciderat et Israëlitis nota erat, retulit, ut hacce commemoratione Israëlitae grato animo benefactorum divinorum recordarentur.

Praeterea, si attendamus ad nexum, quo hanc historiam cum antecedentibus et subsequenti-
bus copulatam esse vidimus p. 151, hinc admodum probabile fit, eam ab ipso Mose, cui totum Numerorum librum merito tribuimus, fuisse perscriptam.

Postremo, maximi haec historia erat momenti et dignissima, quam Moses popularibus suis traderet. Non modo enim multa continebat de Moabitarum et Midianitarum rebus, de eorum indole et superstitione, quae ab Israëlitis, Cananaeam petentibus, in usum suum converti possent; sed eadem etiam cum ipsis Israëlitarum rebus et fati proxime erat conjuncta, immo eorum laudi et honori plane adaptata. Nihil fere in tota Israëlitarum historia reperitur, e quo melius ipsis de Jehovahae favore et auxilio constaret, atque nihil magis idoneum erat, ad eos excitandos, ut, missa omni superstitione et misso peregrinorum Deorum cultu, Jehovaham unum Deum colerent.

Unde vero Moses cognovit et tam accurate perscripsit res Bileami, quibus ipse non inter-

fuit? Huic quaestioni ut rite respondeatur, non necesse est confugere ad inspirationem divinam, ita ut omnia, quae referuntur, totidem verbis cum Mose a Deo communicata fuisse censeantur. Alio modo hanc historiam Moses cognoscere potuit. Scilicet verisimile est, eam a Bileamo, sub ejusve auspiciis, fuisse conscriptam, ut suam ipse existimationem et dignitatem tueretur. Etenim tota sua agendi ratione, et inprimis vaticiniis suis, omnium spem fefellerat; atque ita metuendum ipsi erat, ne summa vatis celeberrimi existimatio, qua fruebatur, maximum detrimentum caperet. Accedebat forte, quod homines singularem hanc historiam vario modo enarrarent, et Bileamum subinde acriter reprehenderent et calumniarentur. Idcirco magnopere vatis intererat, ut rem, prouti acciderat, referret, et, priusquam abiret, conscriptam traderet iis, qui eum arcesiverant, additis ipsis vaticiniis, quae inspirante et impellente Deo pronuntiaverat. Probabile ergo est, Mosem hanc historiam reperisse apud Midianitas in expeditione, quam Israëlitaе adversus eos susceperunt, et inventam scriptis suis inseruisse.

Hoc autem si ponatur, optime intelligitur quicquid diversitatis habet dictio in tota Bileami historia. Scilicet Moses, uti arbitror, verba Bileami aliorumque, qui loquentes inducuntur, ita perscripsit, ut nihil plane immutaret;

ret; quod praesertim in vaticiniis observavit. In ipsa etiam rerum descriptione maximam partem se composuisse videtur ad orationem ipsius Bileami, a quo totam hanc historiam acceperat. Sed nonnunquam forte hanc illamve dictionem adjecit, quae sibi propria esset. Certe hunc modum secutus est Moses in vetustissimis monumentis, e quibus Geneseos librum composuit. In his etiam oratio diversa est et diversos auctores indicat. Moses autem cum haec monumenta recepisset integra tradidit, nec nisi perpauca, ubi opus esset, immutasse aut adjecisse videtur.

Caeterum hoc loco fortasse etiam quaeri possit, quo sermone Bileamus in tota hac historia usus sit, utrum Aramaeo, an eo, quem Hebraicum dicimus. Cum in iis tractibus, in quibus versabatur Bileamus, usurpata fuisse videatur dialectus Cananaea, quae ad Hebraicam propius accedebat, mihi quidem maxime probabile videtur, eadem etiam usum fuisse Bileamum; ita tamen ut subinde dictione sua hominem prodiderit qui patriam haberet Aramaeam.

Haec de historiae Bileamiticae fonte dicta sunt. Quae, etsi certo demonstrari non possunt, eam tamen habent verisimilitudinem, ut in summa scriptorum Mosaicorum antiquitate vix majorem desiderare possimus.

Cum igitur Bileamus ipse suam historiam non confinxerit, uti vidimus Cap. IV, sponte patet,

Mosē veram et integram eam accepisse. Acceptam vero gravissima sua auctoritate confirmavit, popularibus suis tradidit, suisque scriptis inseruit, quae peculiari cura divina composuit. Quocirca nobis omnibusque, qui librorum sacrorum dignitatem justo habent pretio, fatis gravia momenta attulisse censendus est, ut fidem ei habeamus. Atque hanc ob causam, et a divino Hebraeorum propheta Micha, Cap. VI. 5, et a duobus Christi Apostolis sine ulla dubitatione ejus narratio credita fuit, 2 Petr. II. 15, 16. Apoc. II. 14.

C A P U T VIII.

De iis, quae maxime mira sunt in Bileami historia, et de modo, quo intelligenda esse videantur.

Quo melius hujus historiae veritas defendi possit ac vindicari, perpendamus, quomodo mira, quae in ea occurrunt, intelligenda sint et explicanda. Hic autem, nec de apparitionibus divinis Bileamo factis agam nec de ejus vaticiniis vere divinis; de utrisque enim quid probabiliter existimandum sit, antea dictum est. Sed tractanda restat ea historiae pars, quae angeli apparitionem et Bileami cum asina colloquium continet. Hanc summatim retuli et de vocabulis et dictioni-

nibus nonnullis, in ea occurrentibus, exposui P. I. Cap. 4. Jam vero praecipuas, quae de ea feruntur, sententias breviter percurramus, et, subductis rationibus, optionem faciamus.

Diversae hae sententiae ad tres classes referri possunt. Alii hanc historiae partem sensu figurato accipiunt. Alii id, quod Bileamo in itinere obtigit, in visione aut in somnio accidisse putant. Alii denique haec, prout caetera omnia, proprio sensu intelligunt, et veri nominis admittunt prodigium.

I. Figurate hanc historiae partem acceperunt Lessius, Justius, Hezelius, Bauerus et Ditmarus.

1. Lessius, in opere, *Vermischte Schriften*, T. I, p. 130—157, de Bileami historia agens, explicare eam conatur e puerilibus antiquissimi aevi opinionibus, et e loquendi modo poetico, quo omnia minus solita spirituum operae tribuebantur, et animalia more hominum loquentia inducebantur. Hinc igitur vs. 22—27. ita explicat: Bileami jumentum subito quodam pavore fuisse correptum, quem primum naturali cuidam causae, sed deinceps, cum prorsus extraordinarius esse videretur, angelo auctori tribuerit. Colloquium vero asinae cum Bileamo de diversis cogitatis explicat, quae vehemens jumenti metus deinceps in eum excitaverit, et quae colloquii forma proposita sint. Maxime hoc convenire ait cum prisci sermonis

indole, qua omnia fere dramatice proponerentur. Ex eadem narrandi ratione Lesfius p. 218, sqq. colloquium Evae cum serpente Gen. III. explicare conatus fuit. Nec mirandum est, inquit auctor, Bileamum figurate hoc factum proposuisse. Vivebat enim in gente inculta et superstitiosa, quae, ut Moabitae et Midianitae caeteraeque illius aevi gentes fere omnes, exceptis Aegyptiis, in quadam infantiae conditione versabantur, et inculta adeo, maximeque figurata loquendi ratione utebantur.

2. Similis fere est Justii sententia, in *Disfert. de Bileami asina loquente*, Marb. A. 1774. Is angelo, strictum gladium tenente, significari putat *insuetum et oculos perstringens visum divinum, ac terriculamentum aliquod, quod Moses accuratius delineare non lectorum interesse duxit*; quo visu cum asina perterrita fuisset, Bileamum hinc admoneri debuisse de eo, quod sibi agendum esset. Haec igitur proposita fuisse colloquii forma, asinam inter et Bileamum habiti. Commendare suam opinionem studet Justius, instituta comparatione inter hanc narrationem et locum Hom. *Iliad.* T. 399—424, ubi mentio fit sermonis inter Achillem ejusque equos habiti.

3. Eandem fere sententiam suo modo ornat et amplificat Hezelius, ad Num. XXII, qui existimat, Mosem hanc historiam petiisse e poetica quadam narratione, vel carmine historico, quod

Bileamus composuerit. Addit vero, Bileamum, cum tandem illud conspiceret, quod jumento suo pavorem incusserat, atque ita se in itinere cohibitum videret, hoc pro malo augurio habuisse, eumque adeo reverti voluisse; sed a legatis Moabiticis eum comitantibus incitatum, iter tandem perrexisse, hoc tamen proposito, ut se honeste gereret, et solam veritatem Balaco diceret.

4. Eadem opinione admissa, longius etiam progressus est Bauerus, in opere, *Hebraische Mythologie des alten und neuen Testaments*, T. I. p. 306, sqq. Is cum Num. XXII. 8—13. ita explicet, ut non re vera apparitio Bileamo facta sit, sed ut Bileamus, a Balaco ad execrandos Israëlitas arcesitus, habuerit, vel duntaxat praetexuerit somnium, quod Deo adscriberet auctori, et quo vetaretur cum legatis Moabiticis proficisci, satis hinc apparet, omnem in Bileami historia interventum divinum a Bauero exclusum fuisse. Quippe et haec, et ea, quae Bileamo in itinere accidisse narrantur, mythice accipit. Cum enim in ea opinione versetur, angelos nusquam re vera apparuisse, omnia loca, ubi de angelorum apparitionibus sermo fit, mythos continere censet. Eodem igitur modo judicat de angeli apparitione, quae hoc loco occurrit. Quod ad asinae sermonem attinet, observat, non nisi in hac historia et Gen. III. animalia loquentia in-

ducta fuisse; locus autem Geneseos cum mythice intelligendus sit, ipsum hunc Numerorum locum eadem ratione accipiendum esse. Caeterum opinionem suam illustrare conatur exemplis aliarum gentium, quae mythis de animalibus loquentibus utuntur.

5. F. J. Ditmarus in opere, *Geschichte der Israëlitzen bis auf den Cyrus*, hanc narrationem allegorice accipit, ita ut eam compareret cum fabula de Amphione et Orpheo, quorum alter lyrae suae sonis Thebarum muros exstruxisse dicitur, alter tantum etiam musica arte valuisse perhibetur, ut ferocissima animalia, tigres, leones compesceret. Caeterum prorsus singularis est Ditmari sententia de vocabulo *Jehova*: quippe illud accipit de senatu quodam politico, qui Dei nomine egerit, et quem consuluerit Bileamus. Balacum autem eo proposito Bileamum arcesivisse putat, ut hic ad peregrinum cultum Israëlitas permoveret, quo a Jehova, i. e. a senatu, deficerent; quo facto Israëlitae, post exortam inter eos dissensionem, meliore successu oppugnarentur, et facilius devincerentur. Hujus autem senatus originem repetit Ditmarus e Chaldaea, unde eum jam Abrahami tempore in Cananaeam traductum fuisse putat, coll. Gen. XV. 7. Vid. Ditm. op. cit. p. 59—61. coll. p. 45.

Hae igitur praecipuae sunt eorum sententiae,

piae, qui figurate hanc narrationem acceperunt.
 Quibus universe hoc opponi potest. Quodsi
 agnoscendum sit, ea, quae Bileamo in itinere
 obtigerunt, eodem modo atque eodem tenore
 quo antecedentia esse conscripta, interpretandi
 simplicitas postulare videtur, ut omnia illa eo-
 dem modo accipiantur. Jam vero nemo, qui at-
 tente priorem partem Num. XXII. legat, me-
 rito dubitare poterit, quin historia ibi relata,
 ex ipso auctoris consilio, proprie accipienda sit.
 Quae leguntur de Balaci legatione, de adventu
 legatorum apud Bileamum, de modo, quo hic
 eos excepit, omnia ita sunt proposita, ut nemo
 in hanc cogitationem incidat, figurate ea esse
 intelligenda. Nullus in iis obtinet ornatus, ora-
 tio prorsus est historica. Quodsi autem quid
 figurate accipiendum sit, hoc pertinet ad per-
 paucas dictiones, quales in familiari Orien-
 talium sermone frequentissimae sunt, et in his-
 toricis S. C. libris minime rarae. Quae igitur
 in eodem Num. Cap. XXII. inde a vs. 22. ad
 medium vs. 35. sequuntur, haecne decet fi-
 gurate accipere? Nonne indivulso nexu cohae-
 rent, et cum antecedentibus, et cum iis, quae pro-
 xime de Bileami apud Moabitas adventu subjici-
 untur? Nonne eodem, quo caetera, stylo con-
 scripta sunt ea, quae de angeli apparitione et de
 asina reluctante et loquente referuntur? In om-
 nibus accurata ratio et simplicitas vere historica

dominatur. Quae enim de duobus famulis, Bileamum comitantibus vs. 22, quae item de modo, quo asina, angeli conspectu perterrita, deflexerit et Bileami pedem presferit vs. 25, quae denique de Bileami cum asina colloquio narrantur, haec omnia simpliciter, accurate, historice proposita sunt. Itaque nulla est dubitandi ratio, quin scriptor haec eodem, quo antecedentia et sequentia, modo intelligi voluerit, et historiam conscripserit non figuratam, sed veram.

His universe observatis, breviter subjungam peculiaria nonnulla, ad singulas sententias modo propositas spectantia.

1. Quod ad Lesii sententiam attinet, etiamsi concedantur ea quae ponit, cum de fide, gentibus incultioribus recepta, qua universam rerum naturam spiritibus plenam esse opinarentur, tum de prisca illa loquendi ratione figurata, quae omnia sub sensus vocat; ipsam tamen, quae his quasi superstruitur, auctoris sententiam non admittendam esse arbitrer. Etenim in Bileami historia non agitur de peregrino quodam spiritu, qualem confinxerit superstitio, sed de Jehovahae veri Dei angelo, qualis saepe in historia sacra apparuisse memoratur. Hunc ergo, cum vere agens describatur, atque ita loquens, ut ea quae dicit prorsus conveniant cum iis, quae ipse Deus antea Bileamo declarasset, in merum quoddam *φάντασμα* transformare

mare non decet. Quodsi etiam Evae cum serpente colloquium Gen. III. figurate accipi posset de diversis mulieris cogitatis, quae serpentis, de veritae arboris fructibus comedentis, conspectus in ea excitaverit, longe tamen diversa est narratio Num. XXII. relata. Quod enim vs. 28. Jehova os asinae aperuisse dicatur, hoc, quocunque accipiatur modo, non nisi admodum coacte de cogitatis, Bileamo obortis intelligi potest. Denique Bileami cum angelo colloquium vs. 32—35. obtinuit, postquam *Jehova Bileami oculos aperuerat*: quae formula, alio loco explicanda, illud certe indicat, Jehovae fuisse consilium, ut Bileamus ipse angelum conspiceret, ut ab eo acriter reprehenderetur, et gravissima adhortatione ad mandatorum divinorum observationem incitaretur. Caeterum, cum ipsum hoc colloquium sermonis vere utrinque facti rationem habeat, et eodem modo, quo asinae sermo cum Bileamo proponatur, consentaneum est, ut utrumque eodem modo intelligatur.

2. Ad figuratam hujus narrationis interpretationem commendandam, multi cum ea contulerunt loca, e Graecis Latinisque poëtis et historicis petita, in quibus de animalibus loquentibus mentio fit. Inter hos eminet Justius, qui sermonem, inter Achillem ejusque equos habitum, ab aliis jam allegatum, in rem suam inprimis adhi-

hibuit. Sed vero maximum hoc discrimen inter Homeri locum et nostram narrationem intercedit, quod Homerus carmen conscripsit, Moses autem historiam. Sensit hanc difficultatem Justius, sed ita eam tollere conatus est, ut putaret, Bileamum historiam suam carmine cecinisse, quod a Mose in bello Midianico, Num. XXXI, repertum fuerit et in historiae formam conversum, retento involucro poëtico. Nulla vero carminis, aut ornatus poëtici vestigia in Bileami historia insunt; neque ipsa ratio, qua singularis angeli apparitio describitur, quicquam habet, quocum Bileami carminibus, sive vaticiniis poëticis comparari possit. Cf. ea, quae adversus Wetium disputavi, p. 152. Plura de Justii sententia habet Michaëlis, *Orient. Biblioth.* P. VIII, p. 17, sqq.

3. Hezelius quoque Bileami historiam de carmine historico accipit, atque eodem hoc sensu eam a Mose fuisse intellectam, fidenter affirmat, sed non demonstrat. Quod enim ait, Mosem, religione quadam ductum, hanc historiam non mutatam tradere voluisse, sibi que persuasisse, fore ut lectores satis perciperent, eam non proprio sensu accipi oportere, hoc quo jure dicatur, non video. Contra vero nulla est dubitandi ratio, quin Israëlitae omnia prorsus acceperint, prouti enarrata erant. Ita enim stupendis miraculis, in suum honorem editis, as-

sue-

sueti erant, ut ea quoque prodigia, quae in historia Bileamitica deprehenduntur, quaeque oratione historica enarrantur, non possent non proprio sensu intelligere. Immo ipse Christi Apostolus sic asinam Bileami loquentem memoravit 2 Petr. II. 16, ut non solum ad priscam de articulo ejus sermone opinionem se accommodasse, sed ipse eam veram habuisse videatur. Quam temere autem, quamque parum considerate Hezelius suam sententiam propugnauerit, vel ex eo patet, quod ea, quae vs. 34. et 35. habentur, ita interpretatus est, ut Bileamus, cum reverti voluisset, a legatis Moabiticis ad iter pergendum permotus sit. Ita enim non modo veram causam negat, quare Bileamus in itinere progressus sit, verum etiam colloquium fingit, de quo ne verbum quidem in historia reperitur. Immo vero, cum non nisi duo Bileami comites memorentur vs. 22, probabile est, ipsos legatos Moabiticos singulari angeli apparitioni non interfuisse. Cf. p. 41.

4. Pergamus ad Baueri sententiam refutandam; in qua tamen refutatione non opus erit, ut diu verfemur. Quae enim universe in figuratam interpretationem supra observavi, eadem in peculiarem Baueri opinionem valent. De forma autem mythica, qua Bauerus hanc narrationem conscriptam esse putat, et qua factum sit, ut res enarratae quendam prodigii habitum acceperint, hoc

hoc loco excurrere non licet. Uberius vero de mythico interpretandi genere egit cl. Pareau, in Disputatione Teyleriana, quae praemium reportavit et edita est A. 1814. Itaque nunc satis erit paucis notasse: comparisonem illam, quam Bauerus instituit inter nostram narrationem et alteram Gen. III, haud magnam vim habere; quamvis enim haec figurate accipi posset, longe tamen diversa est illius ratio. Qua de re cf. ea, quae p. 171. dixi. Deinde, Bauerus sumit, non vero demonstravit, nullas fuisse Dei angelorumve veras apparitiones. Temere autem illud sumtum esse, colligi potest e Dissert. modo laud. p. 62—66. Denique e loco saepe jam allato, Deut. XXIII. 5, 6, patet, peculiarem Dei interventum in Bileami historia omnino esse admittendum. Atque adeo hicce locus apparitionum divinarum in hac historia veritatem egregie confirmare potest.

5. Ditmarus in eo Bauero similis est, quod allegorice sive figurate, h. e. ex ejus sententia mythice narrationem de Bileamo ejusque afina interpretandam esse opinatur. Quod ad comparisonem attinet inter eam et mythos de Amphione et Orphea institutam, hujus absurditatem unusquisque facile perspicit, et, quicquid auctor dicat, historia sacra prorsus indignum est, ut eam cum fabulis Mythologicis conferamus. Ita-
que

que non opus esse videtur, ut huic comparationi immoremur.

Quo magis autem manifesta fiat parum solida argumentandi ratio, qua Ditmarus utitur, unam addo hanc observationem. Nomine *Jehova* intelligit senatum politicum, quem Abrahami tempore in Cananaeam pervenisse putat. Hanc in rem profert Gen. XV. 7, quamvis ibi de senatu nec vola, nec vestigium reperiatur; etenim toto hoc capite ipse loquitur Deus, qui Abrahamo apparuit, futurum posteritatis incrementum ipsi promisit, et vs. 7. addidit, se propterea Abrahamum e Mesopotamia eduxisse, ut Cananaeam ipsi possidendam daret. Caeterum vero tam singulare est hujus senatus politici figmentum, ut satis mirari non possim, quomodo sani cerebri homo illud creare aliisque commendare ausus sit.

Satis e dictis patet, quid existimandum sit de Ditmaro, Bauero caeterisque, qui eorum agmen sequuntur. Eorum opiniones inde repetendae sunt, quod Israëlitarum historiam aliarum gentium historiae simillimam habeant. Omnem interventionem divinum ex ea tollere conantur, atque adeo mira, quae in ea reperiuntur, non Deo adscribunt auctori, sed e causis naturalibus, ex ipsa temporum ratione et gentium opinionibus explicanda esse putant. Prorsus a vero rerum judicio alienum atque ingenio humano indig-

dignum existimant, quod miracula, quae referuntur, vera habeantur, ac superbius rident omnes, qui haec tuentur et defendunt. Dici autem vix potest, quam injuriosa in C. S. sit ejusmodi interpretandi ratio. Etenim adeo conspicuus est in tota Israëlitarum historia interventus divinus, ut in eo peculiare quoddam et luculentum discrimen cernatur inter hanc aliarumque gentium historiam. Quodsi igitur singulare et extraordinarium Dei moderamen ex ea tollatur, ita ut res Israëliticae aliarum gentium rebus et historiae assimilentur, omnis tollitur verae interpretationis norma, et hujus locum occupat insana fingendi libido. Sic palam infringitur S. C. auctoritas, immo labefactatur divina Mosaicae et Christianae religionis origo. Cf. cl. Pareau, Disfert. laud. p. 132—247.

II. Alii interpretes difficilem eam, in qua versamur, historiae Bileamiticae partem alio modo explicare conati sunt. Quippe existimant, illud, quod de angelo et de asina narratur, Bileamo non vigilanti, sed somnianti, aut in ecstasi raptato, oblatum fuisse. Hanc de visione prophetica sententiam primus protulit Maimonides, in *Moreh Nebochim*, P. II, Cap. 42, p. 310. Secutus est eum Dathius, ad Num. XXII, qui cum hac narratione confert loca, quibus prophetae aliquid vidisse aut egisse narrantur, quod tamen non viderunt aut egerunt vigilantes, sed in ecstasi raptato.

rapti, (vid. Jes. VI, Jer. I. 11. sqq. et Ezech. passim) eodemque modo eam esse explicandam judicat; atque hanc suam opinionem ex eo imprimis commendare conatur, quod vs. 9. et 20. ex eodem usu loquendi Deus noctu ad Bileamum venisse dicatur; quod de somnio omnes intelligunt. Hac igitur admisa interpretatione, nihil in reliqua historiae serie superesse ait auctor, quod a veritate alienum videatur.

Cum Dathio fere consentit Hessius, *Geschichte der Israëlitzen*, T. IV. p. 195—198. Is autem eam narrationis partem, quae angeli apparitionem et sermonem continet, pro vero facto habet; huic autem accessisse putat visionem, in qua Bileamus cum asina collocutus sit. Nimirum observat, saepius illud, quod a facto quodam vero incepisset, in ecstasi desisse; in visione autem facile ejusmodi colloquia cum animalibus existere potuisse.

Hanc opinionem quoque praetulit cl. Michaëlis, ad Num. XXII. 22, quia asinae sermo in visione multo facilius quam in vera relatione ipsi ferri posse videbatur; observavit enim, in visionibus, ad formam somniorum et fabularum moralium comparatis, non eam requiri convenientiam cum eo, quod decorum et verisimile est, quae in relatione vere historica omnino requiritur.

Jahnus, in opere, *Einleitung in die Göttliche Bücher*

cher des Alten Bundes, P. II. Sect. I. p. 132. et 133, hanc historiae partem Bileamo in somnio accidissee putat, praesertim cum Num. XXII. 9, 20. Bileami somnia memorentur, et ibid. vs. 31—35 visio enarretur; laudandum vero esse scriptorem ait, qui totam de asina loquente narrationem literis mandaverit, prouti a Bileamo tradita fuerat, rei autem iudicium lectoribus permiserit.

Visionem etiam admisit Herderus, in opere, *Vom Geist der Ebräischen Poësie*, P. II. p. 237, sq. Hic autem inprimis observat, ejusmodi visionem, cum Bileami indoli, tum gentium incultarum rationi, tum consilio divino, maxime fuisse accommodatam: itaque non quaerendum esse, an asina vere locuta fuerit, aut quomodo Deus ei dare potuerit facultatem ratiocinandi, et more hominum loquendi, sed sufficere, quod haec ita Bileamo visa fuerint. Aliter tamen antea opinatus fuerat Herderus, in opere, *Briefe, das Studium der Theologie betreffend*, P. I. p. 26—32, ubi observat, angelum vere Bileamo in itinere apparuisse, et asinam vere fuisse locutam: omnia enim eadem oratione historica fuisse conscripta, et apprime convenire cum Dei consilio, qui hoc modo aptissime Bileamum cohibuerit, ne suae lucri cupiditati obsequeretur, et Israëlitas diris devoveret.

Quodsi narratio haecce pro visione accipiatur, habet certe ea opinio multum, quo sese commendat;

det; illustrari enim potest prophetarum locis supra laudatis, eaque assumpta, multae, uti observavit Dathius, difficultates evanescunt, atque omnia facilius intelliguntur. Porro, si visio assumatur, equidem hanc ipsam Deo utique tribuendam esse existimem, ita ut consilium divinum in ea idem fuerit, atque in ipso facto prodigioso. Sunt tamen nonnulla, quae me inducant, ut potius eorum partes sequar, qui hic de vero facto agi existimant.

III. Scilicet ea, quae adversus figuratam huius historiae interpretationem, p. 169, sq. protuli, magnam quoque partem visioni repugnare videntur. Quippe observavimus, uno eodemque tenore universam decurrere Bileami historiam. Quodsi igitur pars ejus pro visione habeatur, quidni idem de tota relatione iudicium fiat? Ubi visionem incipere, ubi desinere dicemus? Existimant fere interpretes, incepisse eam vs. 22, ubi angelus in via constituisse dicitur ad Bileamum impediendum, desuisse vero vs. 35, ubi angelus Bileamo iter pergere permittit. At unde hoc merito conficiatur, equidem nescio. Certe in ipsa narrandi ratione nihil inest, quod visionem admittere suadeat. Nullum est indicium, e quo colligatur, Bileamum, vel extra se raptum, vel somno oppressum fuisse; quod in aliis locis, ubi de visione mentio fit, fere additum est, v. c. Jes. VI. 1,

Jer. I. 11, Ezech. XXXVII. 1, et in libro Danielis passim. Contra vero Bileamus vigilans describitur: iter pergere cupit, et propter varios asinae reluctantis motus tanta in eam ira commovetur, ut hanc et verbis et verberibus demonstraret. Et universe ita loquens et agens inducitur, ut minime arguat, se tantummodo somniare, aut solis mentis, ut ita dicam, non vero corporis sensibus affici. Verum fortasse quis conjiciat, obdormiisse Bileamum interea dum in itinere erat, et asina vectum placide perrexisset, dum visio obtinebat; deinceps vero expergefatum, in ea versatum fuisse opinione, re vera accidisse ea, quae ipsius menti in visione aut in somnio oblata fuerant. At vero duo aderant comites, quorum disertam mentio ad facti veritatem confirmandam adjecta videtur. An igitur hi etiam eandem visionem acceperunt, aut, dum visio Bileamo obtingebat, somno fuerunt sopiti? Enimvero his aliisque ejusmodi fictionibus et conjecturis nequaquam favet ipsa relatio. Fateor, antea Bileamo visionem obtigisse, Num. XXII. 9, 20, coll. p. 35, 38; verum hanc ibi arguit ipsa rei et narrationis indoles: cum enim Deus noctu derepente Bileamo apparuisse dicatur, facile ad somnium admittendum ducimur. Quod ad prophetarum visiones attinet, in ipsis locis huc spectantibus satis probabi-

bilis earum indicia adsunt, aut nihil certe in iis reperitur, quod obstat, quo minus de visione divina cogitemus. At in Bileami historia vehementer obstat, quod visio cum veris factis ita copulata et commixta esse censenda sit, ut ab his nullo modo distingui possit, sed veri quoque facti rationem habeat.

Quod autem asina mox angelum viderit, Bileamus vero eum non conspexerit, hoc non adeo mirum esse existimo, ut propterea ad visionem confugiendum sit. Fieri enim potest, Bileamum adeo cogitatis suis fuisse occupatum, ut ad externas res non attenderet, sed soli jumenti sui obstinationi tribueret, quod non progredere-
tur. Cum autem asina ter in itinere substitisset, atque ex ipsis ejus verbis singularem hujus rei esse causam Bileamus percepisset, ad hanc attendere coepit et angelum vidit. Quod igitur *Deus oculos Bileami aperuisse* dicitur Num. XXII. 31, sic explicandum esse videtur: Deum ita rem direxisse, ut Bileamus tandem ad angelum conspiciendum perduceretur. Itaque non opus est, ut in ipsa hac dictione miraculum quaeramus. Similis, fateor, est formula, qua vs. 28. *Deus os asinae aperuisse* dicitur; sed hanc de vero prodigio esse accipiendam, cum ex ipsa rei indole, tum ex orationis nexu manifesto apparet. Quocirca illud inprimis hoc loco observatum velim: cum Hebraei omnia Deo auc-

tori adscribere solerent, sive illa ordinario, seu extraordinario modo peragerentur, easdem, quas hanc in rem adhibent, formulas non semper eodem modo, sed pro rerum et contextae orationis diversitate exponendas esse.

Deinde veritati historiae non obstare puto, quod Bileamus non dicatur ad asinae sermonem obstupuisse. Multi hujus rei causam ex eo repetierunt, quod vates et harioli, qualis Bileamus erat, miris fere assueti essent, neque adeo tantopere iis commoverentur. Equidem potius ex eo explicandum existimo, quod Bileamus ira et indignatione, qua in asinam suam ferebatur, totus ita se abripi passus sit, ut omnes admirationis, vel stuporis affectus, ex asinae loquela oriundos, suppresserit. Fieri etiam potest, Bileamum summo quidem stupore mox perculsum fuisse, Mosem autem, sive potius ipsum Bileamum, in historia hacce conscribenda, vel enarranda, illud silentio praeteriisse, quia ad rem nihil faceret.

Denique, quod omnium gravissimum est, ipsa animalis loquela historiae hujus veritati obicitur; eadem vero in visione longe facilius ferri posse putatur. Quod etsi lubens agnosco, non eam tamen vim habere arbitror, ut illud, quod tamquam factum enarratur, invito totius relationis tenore, in visionem transformetur. Qui autem prophetica visionem agnoscunt, hi ipsi

fatentur, Bileamo, in ecstasi raptō, divinitus objectum fuisse asinae loquentis prodigium. Quidni ergo hoc ipsum ei vigilantī a Deo objectum fuisse censeatur, uti ipsa, quam modo exposui, narrationis simplicitas indicare videtur? Si autem verum huiusmodi miraculum universo Dei consilio in Bileami historia consentaneum sit, uti esse omnino, persuasissimum habeo, non video, quid amplius objici queat. De hoc autem consilio superest ut disquiramus.

C A P U T IX.

De divino in Bileami historia consilio.

Qui divinam Sacrorum Librorum dignitatem et originem in dubium vocant, atque historiae Bileamiticae veritatem non agnoscunt, ii vix admittent peculiare quoddam tota hac in re consilium divinum. Quocirca ad hos disputatio mea non pertinet. Sed inter eos etiam, qui religionem, Sacro Codice contentam, a Deo profectam habent, et mecum consentiunt, saepius hanc religionem, singulari Dei interven-
tu, vaticiniis et miraculis fuisse confirmatam, haud pauci sunt, qui in Bileami historia haereant. Ita enim mira, quae in ea reperiuntur, eos impediunt, atque ita imprimis infuetum asinae loquentis prodigium eos offendit, ut nesciant

plane, quomodo, si res vere accidisse censeatur, Codicis Sacri honor et sapientia divina defendi possint. Cum his adeo mihi res erit, et quo melius eorum voto, quantum in me fuerit, respondeam, de divino in tota Bileami historia consilio agendum esse arbitror.

Ut recte de hoc consilio judicemus, necesse est, Bileami historiam nostris temporibus non accommodare, uti a multis factum fuisse constat. Itaque in priscam, ad quam pertinet, aetatem, et in ipsam Israëlitici regiminis formam theocraticam nos quasi transferemus; atque ita videbimus, nihil in rebus ipsis reperiri, sapientiae divinae non consentaneum.

Omnia, quae in emolumentum et honorem Israëlitarum perpetraverat Deus, eo spectabant, ut appareret, hos peculiarem esse Dei populum, qui continua et praesentissima fruebatur ipsius tutela. Jam vero cum celeberrimus hariolus a Moabitibus arcesferetur, ut Israëlitae diris devoveret, iisque Numinis sui favorem subduceret, Deo dignissimum erat impedire, quominus iste diras pronunciaret. Hoc enim si Deus permisisset, facile pervulgatum fuisset, Jehovam praestigiatoris artibus cedere debuisse: quod sapientiae divinae manifesto adversabatur. Porro Moabitae, Midianitae et universae gentes Cananaeae, auditis miraculis, quibus se omnium aliarum gentium Diis longe superiorem ostenderat Jeho-

va, summam Dei Israëuitarum potentiam agnov-
 erant. Magnopere sibi ab Israëlitis, quibus
 tantum erat praesidium, timebant, adeo ut,
 cum armis eos aggredi non auderent, praestigia-
 rorem arcesferent, qui artibus magicis eos de-
 bilitaret. Quodsi igitur Deus Bileamo permis-
 set, ut Israëlitas execraretur, facile istae gen-
 tes credidissent, eorum Deum Diis suis multo
 esse inferiorem, atque adeo magnis animis Israë-
 litas aggressi fuissent. Maximopere igitur intere-
 rat, ut Deus gloriam suam coram iis gentibus
 tueretur. Atque hoc consilio Bileamum, cujus
 eximia erat celebritas, a quo omnia sibi spera-
 bant Moabitae, quique ipse eorum votis obse-
 qui cupiebat, invitum compulit, ut suo honori
 inferviret et magnificentissimis vaticiniis Israëli-
 tarum laudes celebraret. Haec autem vaticinia
 quantopere divino consilio essent adaptata, ex
 ipsa eorum explicatione vidimus. Non igitur a
 Deo cohibitus fuit Bileamus, ne diras pronuntia-
 ret, quod re vera quaedam vis ejus imprecatio-
 ni inesset, sed ut persuasum esset Moabitis,
 Cananitis aliisque gentibus vicinis, nullam esse
 praestigiarum vim adversus Israëlitas, immo om-
 nia, quae fortasse adversus hos tentarentur, ir-
 rita esse futura. Inprimis vero eo illud infervie-
 bat, ut Israëuitarum fiducia, in Jehova reposita,
 confirmaretur, eorumque fortitudo excitaretur.
 Cum enim Deus praestigiatores celeberrimos,

ab inimicis mercede conductum, nihil nisi mala precari cupientem, bene Israëlitis precari cogeret, tam manifesto perpetuam suam curam his demonstravit, ut certissime ipsis de Jehovae favore persuasum esset, ipsique alacri animo ad Cananaeam occupandam se conferrent. Cf. Deut. XXIII. 5, 6. Praeterea, e legibus Mosaicis apparet, admonitos fuisse Israëlitas, ut ab artibus magicis sibi caverent. Optime autem Bileami historia praestigiarum vanitatem docuit, atque adeo Israëlitis efficacissimum incitamentum prae-buit, quo, misis artibus magicis, se uni Jehovae cultui traderent.

Haec universe erant sapientissima Dei in Bileami historia-consilia. His autem res singulae egregie adaptatae fuerunt. Quod jam in prima Balaci legatione apparet. Cum enim Bileamus, divinationis praemiis illectus, jamjam profecturus esset, derepente ipsi Jehova apparuit, eumque a proposito suo absterruit. Alteram cum Balacus misisset legationem, cumque regis votis Bileamus magis etiam obsequi studeret, Jehovae voluntas denuo ipsi declarata fuit. Cui admonitioni cum nondum obtemperaret, sed pessimo proposito iter ad Moabitas institueret, ita tandem ipsi Deus adversatus est, ut nulla amplius ei superesset dubitandi ratio de eo, quod sibi agendum esset. Sapientissimo autem Dei consilio quantopere accommodata fuerit singularis illa angeli apparitio,

rio, ut et ipse asinae sermo, paucis mihi exponendum est.

Angelum a Deo missum esse, qui Bileamo in itinere obsisteret, nemini mirum potest videri, cum saepius in S. Cod. angeli hominibus apparuisse memorentur. Quod autem Bileami asina prorsus ab angelo impediretur, hoc praestigatoris personae convenientissimum erat. Quippe verisimile est, Bileamum solitum fuisse ex animalibus auguria captare. Cum ergo ipsum ejus jumentum ter in itinere subsisteret, illud Bileamo erat pessimi instar augurii, quo admonetur, iter esse ingratum Jehovahae. Ad hoc augurium etsi primum non attendebat, propositi sui tenacissimus, deinceps tamen valde id ei displicuisse videtur, atque hanc ob causam asinam suam verberasse censendus est.

Cum autem Bileamo nondum constaret de causa, qua jumentum impediiebatur, graviori etiam incitamento opus erat. Itaque effecit Deus, ut ipsa asina Bileamum alloqueretur, et ejus iniquitatem reprehenderet. Quod miraculum non ita intelligendum est, ut Deus brutum et irrationale animal ratiocinandi facultate ad tempus instruxerit: hoc enim nemo sapientiae divinae consentaneum dicat. Quae autem fuerit ipsa miraculi natura, qui modus, quo Deus asinam loquentem reddiderit, nemo a me postulabit ut definiam. Non potuit autem non singularis

ris ille asinae sermo maximam in Bileamum vim habere, ita ut tandem ad divinam voluntatem cogeretur attendere: neque ulla adeo ei supererat dubitandi ratio, quin divinitus propterea impediretur, quod malo proposito iter ad Bala- cum susceperat. Quantumvis igitur insuetum fuerit hoc miraculum, nihil tamen eo Bileami indoli accommodatius, nihil divina sapientia dignius excogitari potest. Immo vero hoc prodigium magis etiam Bileamum percellere debuit vigilantem, comitibus duobus famulis rei consciis, quam si mera fuisset visio, soli Bileamo oblata.

Quod asinae sermone spectaverat Deus, hoc etiam evenit. Bileamus enim certior factus, se male egisse, et divinitus impediri, conspecto angelo, ipse contumaciam suam atque iniquitatem confessus est, et paratum se ostendit ad Dei iussa exsequenda. Immo totum hoc factum effecit, ut mala Israëlitis precari non ausus sit. Nihil quidem postea intentatum reliquit, ut improbo suo proposito satisfaceret, et saepius praestigiis usus fuit, ut Jehovae voluntatem immutaret; verum in ipsis, quas adhibuit, artibus hominem retulit, qui Jehovae palam resistere non auderet, sed eum propitium sibi reddere cuperet. Cum autem praestigiae ipsi e votis non succederent, tandem eo se coactum sensit, ut Jehovae mandatis penitus obtemperaret, ac, mis-
sis

sis omnibus incantamentis, non modo Israëlitas non devoveret, sed ad summum eos laudis fastigium educeret.

Addi potest, optime cum Dei in hac historia consilio convenire, quod Bileamus et Moabitum socii Midianitae poenas dederint eorum, quae adversus Israëlitas tentaverant.

Cum Bileamus a Deo cohibitus fuisset, ne Israëlitas diris execraretur, et eo coactus, ut summis laudibus eos celebraret, fatis ipsi constabat de singulari, quo Israëlitae fruebantur, favore divino. Quodsi igitur sapere voluisset, Israëlitis nullo modo nocuisset. At vero, cum post edita sua vaticinia fortasse nihil amplius sibi a Jehova metuendum esse censeret, denuo lucri cupiditati obsecutus esse videtur; atque hinc factum fuisse puto, ut consilium dederit, quo Israëlitae ad peregrina sacra pellicerentur. Hoc autem, et divinae voluntati adversabatur, et mortem ipsi contraxit. Quippe ab Israëlitis occisus, dignas perversitatis suae poenas luit. Quod ad Midianitas attinet, hi e Bileami vaticiniis fatis perceperant se, neque armis, neque dolo, quicquam adversus Israëlitas esse effecturos: hos enim magis magisque viribus et potentia auctum iri. Si igitur sibi consuluisent, a dolis abstinuissent. Jam vero Israëlitis ad sacra sua invitandis palam voluntati divinae adversabantur, et in suum interitum ruerunt praecipites. Atque ita ostendit
Deus

Deus, ea, quae ipse constituit, ab hominibus nullo modo irrita reddi posse, summa autem mala sibi esse contracturos omnes, qui ejus voluntati reluctari conantur.

Q U A E S T I O N E S.

I.

Liber Geneseos magnam partem ex antiquis monumentis compositus esse videtur.

II.

Quae de mundi origine et creatione Gen. I. referuntur, veri facti relationem continent.

III.

In eo conspicua est Dei sapientia, quod pedetentim auxerit et amplificaverit Israëlitarum de religione notitias.

IV.

Veri Dei cognitionem non solum apud Israëlitas, verum etiam apud alias gentes priscis temporibus obtinuisse, docet Historia Sacra.

V.

Immortalitatis animorum vestigia in V. F. reperiri arbitror.

VI.

VI.

Temere a nonnullis statuitur, nulla in V. F. reperiri veri nominis vaticinia, quae futurum Messiam praenuntient.

VII.

Psalmus CX. regiam et sacerdotalem Messiae dignitatem depingit.

VIII.

Quae 1 Sam. XXVIII. referuntur, non veram Samuelis apparitionem continent.

IX.

Poëtae Hebraei sublimitate Graecos poëtas superant.

X.

Hymni Mariae et Zachariae Luc. I. Hebraico sermone enuntiati fuisse videntur.

XI.

Iesum re vera super mare ambulasse, memoratur Matth. XIV. 25, sqq.

XII.

Summa Christi laudanda est sapientia in tropica dictione, qua passim usus fuit.

XIII.

XIII.

Optime divina Christi natura probari potest e locis Joh. I. Rom. IX. 5. et Hebr. I.

XIV.

Jesum Christum hominum loco mortuum esse, constat e locis Rom. V. 6—8. et 2 Cor. V. 15.

XV.

Quoties Christi $\pi\epsilon\sigma\sigma\phi\epsilon\gamma\acute{\alpha}$ ac $\theta\upsilon\sigma\iota\alpha$ ab Apostolis memorantur, toties respicitur ad violentam mortem, quam peccatorum nostrorum expiandorum causa subiit.

XVI.

Paulus eandem oblationis ac sacrificii imaginem, qua usus est Eph. V. 1, 2, ornavit et interpretatus est in Epistola ad Hebræos.

XVII.

Homines inde a natalibus esse depravatos, cum experientia, tum scriptorum sacrorum testimoniis probari potest.

XVIII.

Spiritus Sancti efficacitas in emendandis homi-
N
num

num animis valde est necessaria, neque impedit, quominus libere ingenii animique viribus utantur.

XIX.

Nihil detrahitur de disciplina Christi morali eo, quod singulare de patriae amore praeceptum non dederit.

XX.

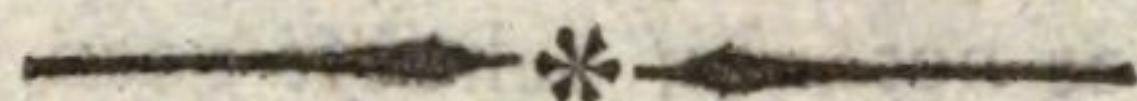
Quae de patientia in tolerandis injuriis Iesus Apostolis praescripsit Matth. V. 38—41, ea ad omnes pertinent Christianos, simili in conditione versantes.

AAN MIJNEN HOOGGEACHTEN VRIEND

B. R. D E G E E R,

BIJ GELEGENHEID VAN ZIJNE BEVORDE-
RING TOT DOCTOR IN DE
GODGELEERDHEID.

Waar vindt gij 't ware schoon, zoo echt en overvloedig,
Als 't in de Grieksche Zangen gloeit?
Waar praalde ooit Zanggodin met die bevalligheden,
Waardoor de Grieksche ons treft en boeit?
Zoekt gij haar evenbeeld? gij dwaalt, haar schoon is eenig,
In haar alleen is 't uitgedrukt;
't Bukt alles voor haar neer, als Koningin van 't schoone,
En juicht haar toe, terwijl het bukt.
Maar, is zij groot in 't schoon, de Muse der Hebreën
Zit in 't verheven' op den troon;
En nimmer volgde een Bard bij Grieken of Germanen,
Het treffend grootsche van haar toon.
Die toon, hij darr'le min, en lagche ons minder tegen,
Die toon is edel, krachtig, stout;
Die toon... wat tracht ik dwaas! naar waarheid hem te malen
Is immers slechts hem zelv' betrouwd.

Ja! beider Musen Zang, mijn Vriend! klonk U in de ooren;
 Maar, heeft de Grieksche U 't hart geroerd,
 De Palestijnsche sleepte U onweerstaanbaar mede,
 En heeft U aan U zelv' ontvoerd.
 Gij waagdet onvermoeid de schatten na te sporen,
 Die ons Hebreuwsche dichtkunst biedt;
 Nooit miste 't hem, wiens borst gevoel en vlijt bewoonden,
 Ook U, mijn Vriend! mislukte 't niet.
 Gij vondt weldra het spoor, dat leidt naar haren tempel,
 Weldra betrad Gij heil'gen grond;
 Gij streefde moedig voort, en, blonk U't eerloof tegen,
 Gij rusttet niet, voor dat Gij 't vond.
 Maar hoe! wat vang ik aan? zou ik uw lof vermelden!
 Neen! 'k weet het, hij behoeft geen lied;
 De krans, die 't hoofd U siert, door noeste vlijt verkregen,
 Getuigt dien luid genoeg; gij vindt hem allerwegen;
 Slechts vriendschap stemt mijn toon, uw lof bezing ik niet.

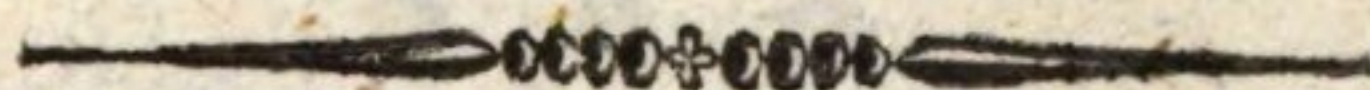
P. H. HUGENHOLTZ,
Theol. Stud.

AAN MIJNEN WAARDEN VRIEND,

B. R. D E G E E R,

BIJ GELEGENHEID VAN ZIJNE BEVORDE-
RING TOT DOCTOR IN DE
GODGELEERDHEID.

G un mij vriend! deez' dag te vieren
Met een' welgemeenden toon;
Niet om 't vrolijk Feest te fieren,
En nog min om eigen schoon.
Neen, ik wil met zwakke zangen
Uwen arbeid niet vervangen,
Dien niet prijzen in mijn lied.
Neen, eene enk'le bloem te strooijen
Bij de kranzen, die u tooijen,
Is mijn doel, en meerder niet.

Ieder stelt zich in dit leven
Zeker oogmerk voor 't gezigt;
Ieders pogen, ieders streven
Is naar zulk een doel gerigt.
Maar, daar velen schijn bejagen,
Kon u 't ware schoon behagen,
Was uw doel oneindig meer:
't Voerde u met manhafte stappen,
Door het koor der Wetenschappen
Naar het Heiligdom der Eer.

Schitterde U de Olijfkrans tegen,
Door Minerva uitgeloofd:
Heil u, ze is alreë verkregen,
Ja, zij pronkt reeds op uw hoofd,
Utrecht juicht met blijde koren,
Daar zij 't regt, weleer verloren,
Zich op nieuw hergeven ziet;
Ja! 't aanschouwt met vreugd de kronen,
Die zij 't eerste van haar Zonen
U met milde handen biedt,

Ja! 't is groot te zegepralen
In der Muzen worstelperk;
Daar den eerkrans te behalen,
Als belooning op uw werk.
Maar nog grooter, meer verheven
Is het doelwit van uw streven,
Aan het Christendom gewijd;
Om den sterv'ling Hem te leeren,
Wien te kennen, te vereeren,
Hem alleen ten leven leidt.

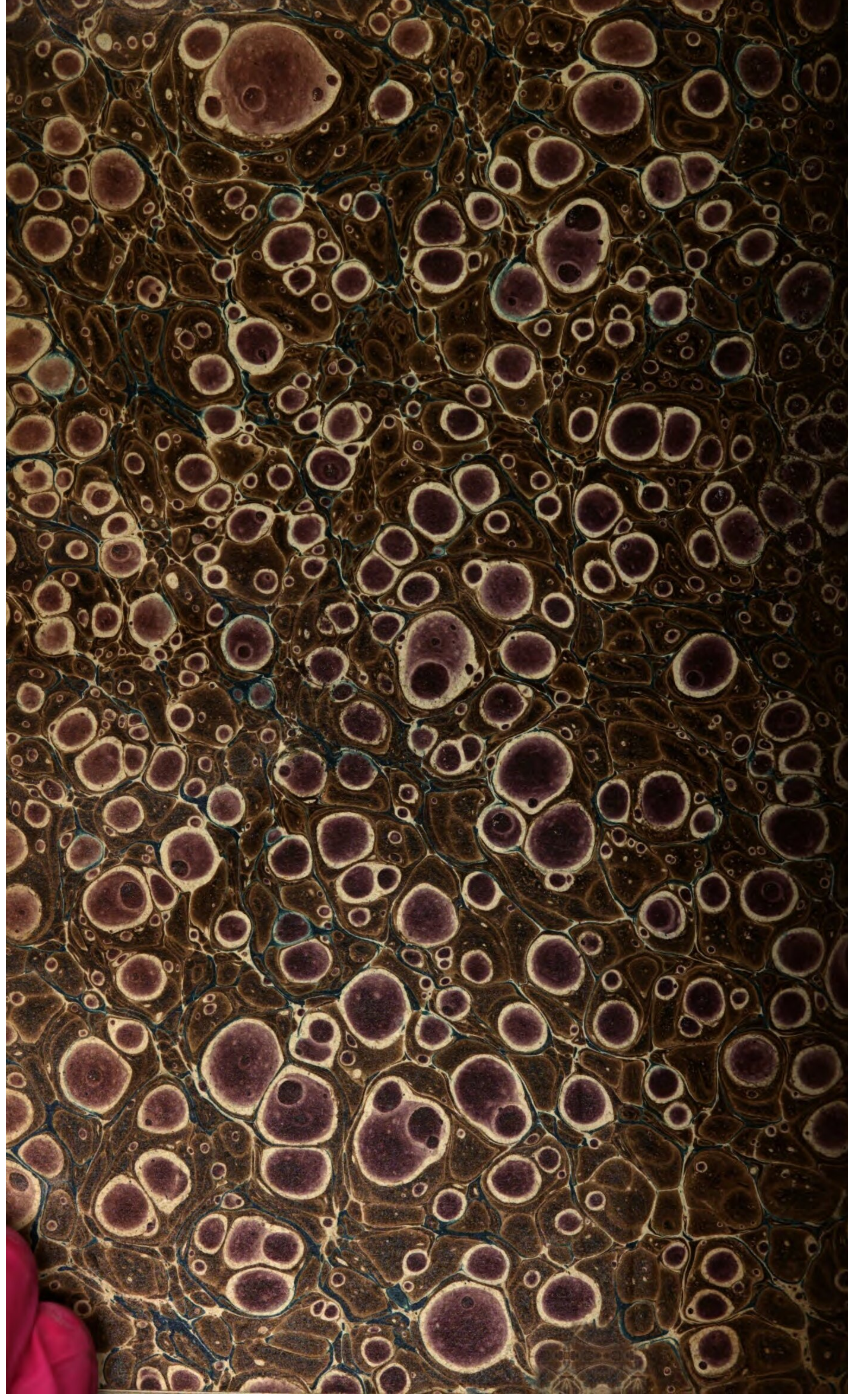

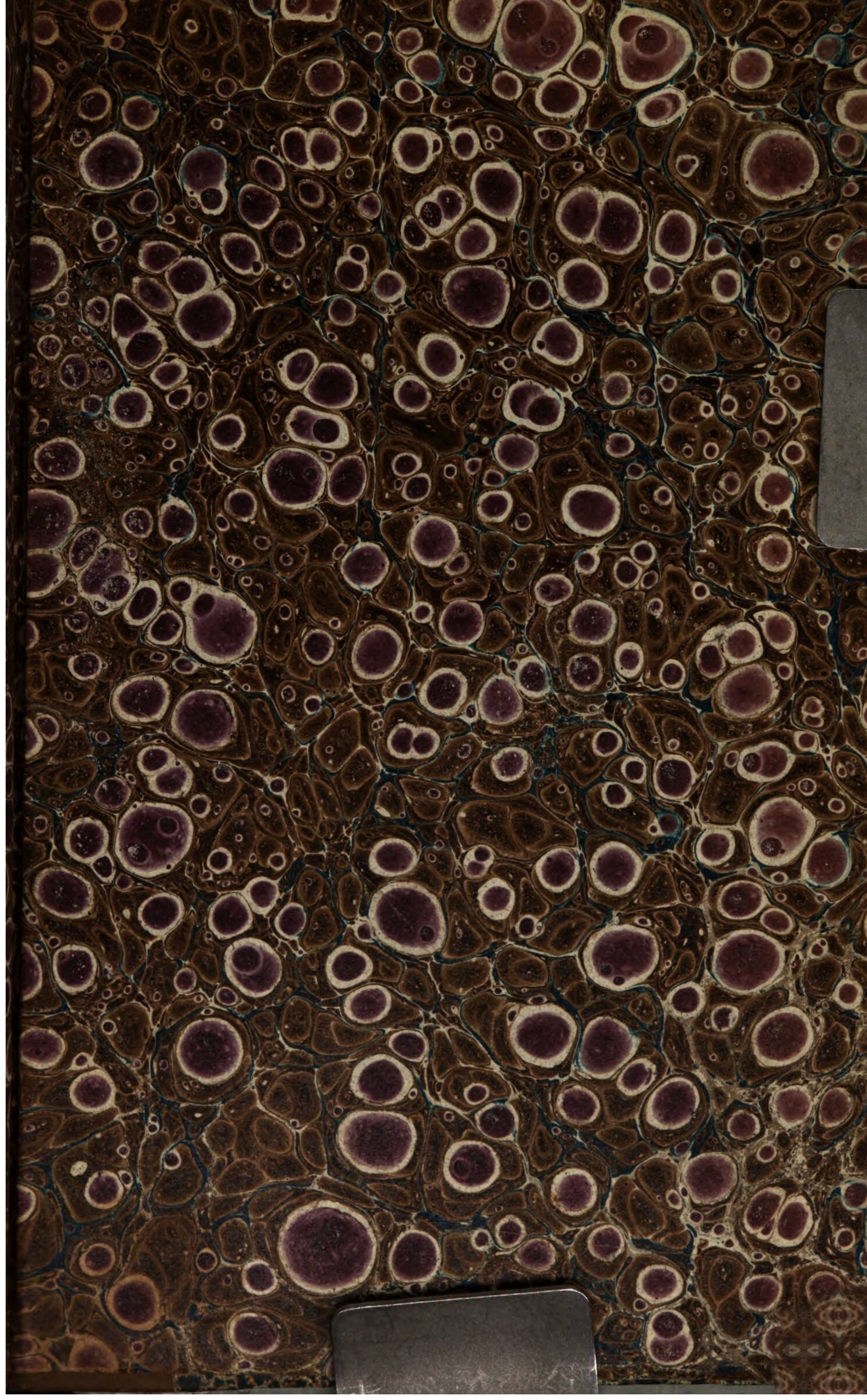
Ga zoo ijd'rig, ga zoo moedig,
Op het eens betreden spoor.
Reis gelukkig, reis voorspoedig
't Ondermaansche leven door.
Blijf het zelfde doel beminnen,
Zoek in 't koor der Zanggodinnen
Nieuwen kransen voor uw hoofd;
Zoo, zoo zullen later dagen
Eens die rijpe vruchten dragen,
Die uwe eersteling belooft.

J. F. VAN OORDT, J. W. ZOON.

E M E N D A N D A.

Pag.	17	lin.	11.	Hoc <i>lege</i> Illud.
—	—	—	12.	illud — hoc.
—	61	—	24.	proferre <i>adde</i> Ita Schult.1.1.
—	64	—	15.	ad hanc versionem <i>lege</i> de hac versione.
—	71	—	10.	ut leo: — ut leo!
—	78	—	27.	tantos — tantas.
—	81	—	9.	eum — cum.
—	90	—	12.	quo — qua.
—	95	—	4.	<i>Specil.</i> — <i>Spicil.</i>
—	111	—	13.	Vs. 3. — Vs. 18.
—	120	—	4.	hand — hanc.
—	148	—	5.	Mobitae — Moabitae.
—	149	—		<i>ultima</i> conpreh. — compreh.
—	150	—	8.	<i>et alibi</i> rythm. — rhythm.
—	187	—	12.	admonetur — admoneretur.
—	—	—	16.	suam <i>adde</i> iteratis vicibus.

Geer, Barthold R. de

Diss. inaug. de Bileamo, eius historia et vaticiniis

Trajectum ad Rhenum 1816

Exeg. 401 h

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10410726-2